

Bryndís Zoëga

Strandminjar við austanverðan Skagafjörð

3. áfangi.

Byggðasafn Skagfirðinga

Rannsóknaskýrslur

2015/153

Forsíðumynd: Verbúðarminjar í landi Hrauna

© Bryndís Zoëga
Byggðasafn Skagfirðinga, Sauðárkróki
2015/153

Efnisyfirlit

INNGANGUR	1
UM ORSAKIR LANDBROTS	2
TILGANGUR FORNLEIFASKRÁNINGAR	2
AÐFERÐARFRÆÐI	3
ÚTRÆÐI FRÁ FLJÓTUM	5
YSTI-MÓR - SÖGUÁGRIP	6
FORNLEIFASKRÁNING.....	7
<i>Horfnar óstaðsettar minjar</i>	11
EFRA-HAGANES - SÖGUÁGRIP	12
FORNLEIFASKRÁNING.....	13
<i>Horfnar staðsettar minjar</i>	13
<i>Horfnar óstaðsettar minjar</i>	16
NEDRA-HAGANES - SÖGUÁGRIP	19
FORNLEIFASKRÁNING.....	20
<i>Horfnar staðsettar minjar</i>	27
<i>Horfnar óstaðsettar minjar</i>	30
HAGANESVÍK	34
FORNLEIFASKRÁNING – MINJAR SEM TILHEYRA KAUPÚNINU Í HAGANESVÍK.....	35
<i>Horfnar staðsettar minjar</i>	35
<i>Horfnar óstaðsettar minjar</i>	38
HRAUN Í FLJÓTUM - SÖGUÁGRIP	40
FORNLEIFASKRÁNING.....	42
<i>Horfnar staðsettar minjar</i>	69
<i>Horfnar óstaðsettar minjar</i>	81
SAMANTEKT	86
ÁHUGAVERÐAR MINJAR Í HÆTTU	89
<i>Minjar í Mósvík</i>	89
<i>Minjar í Haganesvík</i>	89
<i>Hraunakrökur</i>	89
NIÐURLAG	90
HEIMILDASKRÁ	91

Inngangur

Vorið 2012 fékk Byggðasafn Skagfirðinga styrk úr Fornleifasjóði nú Fornminjasjóði til þess að skrá strandminjar við austanverðan Skagafjörð. Megin áherslan var lögð á minjar sem liggja nærri sjó og eru í hættu vegna landbrots af völdum sjávar. Framhaldsstyrkur fékkst úr Fornminjasjóði til verkefnisins 2013 og 2014 fékkst styrkur fyrir lokaáfanga verkefnisins. Nú hefur verið lokið skráningu 27 jarða frá Lóni í suðri að merkjum Hrauna sem er nyrsta jörð í Skagafirði út að austan og Mánár sem tilheyrir Fjallabyggð.

Undirbúningur og heimildavinna hófst í júlí 2014 og var unnin af Bryndísi Zoëga landfræðingi sem einnig skráði á vettvangi en sú vinna fór fram á haustmánuðum sama ár. Verkefnið var að hluta unnið í samstarfi við ritara Byggðasögu Skagafjarðar en þeir lögðu fram heimildir og önnur gögn sem notuð voru við skráningu í Haganessvík. Skráð var strandlína fjögurra jarða: Ysta-Mós, Efra- og Neðra-Haganess í Haganeshreppi og Hrauna í Holtshreppi.

Í lok skýrslunnar er gerð grein fyrir niðurstöðum skráningarinnar 2014 en einnig niðurstöðum verkefnisins í heild.

Landeigendum og heimildamönnum þökkum við veitta aðstoð.

Um orsakir landbrots

Hafstraumar og sjávarfallsstraumar eru alla jafna svo hægir að þeir megna ekki að rjúfa fast berg en þeir síðarnefndu geta þó í þröngum sundum og á landgrunni orðir nógu sterkir til að rofs af þeirra völdum gæti nokkuð. Bylgjuhreyfing sjávar er afkastamest sjávaraflanna við rof. Áhrifa hennar gætir einkum á grunnsævi með ströndum fram. Einna mestu spjöllin verða þegar djúpar lægðir ganga yfir í stórstraumi en þá hækkar sjávarborð um 1sm fyrir hvert millibar sem þrýstingur lækkar. Mikið tjón getur orðið á skömmum tíma eins og gerðist 8-9. janúar 1799 í mesta stormflóði sem um getur hérlendis. Þá gekk ofsaveður af suðvestri yfir landið á stórstraumi og eyddi m.a. verslunarstaðnum Básenda á Garðskaga.¹ En það er ekki eingöngu sjávarrof sem getur haft áhrif á minjar við ströndina því árrof, vindrof, vindsvörfun og frostþensla hafa einnig áhrif.

Tilgangur fornleifaskráningar

Fornleifaskráning er forsenda þess að hægt sé að gera heildstætt mat á minjum og minjagildi og er undirstaða allrar minjavörslu og áætlunar um varðveislu og kynningu minja. Með markvissri heildarskráningu skapast grundvöllur til að fylgjast með minjastöðum, hvort þeir séu í hættu vegna skipulagsgerðar eða annarra framkvæmda og hvort náttúrulegar aðstæður geti spillt þeim á einhvern hátt. Fornleifaskráningu er þó í raun aldrei lokið og staðir geta bæst við síðar sem einhverra hluta vegna hafa farið framhjá skrásetjurum við vettvangsskoðun. Þeim minjum þarf þá að bæta inn á fornleifaskrána. Allar fornleifar eldri en 100 ára falla undir ákvæði Menningarminjalaga.

Um tilgang Menningarminjalaga segir í 1. g. laga nr. 80 frá 29. júní 2012:

„Tilgangur laga þessara er að stuðla að verndun menningarminja og tryggja að íslenskum menningararfi verði skilað óspilltum til komandi kynslóða. Menningarminjar teljast ummerki um sögu þjóðarinnar, svo sem fornminjar, menningar- og búsetulandslag, kirkjugripir og minningarmörk, hús og önnur mannvirki, skip og bátar, samgöngutæki, listmunir og nytjahlutir, svo og myndir og aðrar heimildir um menningarsögu þjóðarinnar. Lög þessi ná einnig til staða sem tengjast menningarsögu. Lög þessi eiga að tryggja eftir föngum varðveislu menningarminja í eigin umhverfi, auðvelda aðgang og kynni þjóðarinnar af menningarminjum og greiða fyrir rannsóknum á þeim.”

3. gr.

Fornminjar.

Fornminjar samkvæmt lögum þessum eru annars vegar forngripir og hins vegar fornleifar. [...] Fornleifar teljast hvers kyns mannvistarleifar, á landi, í jörðu, í jökli, sjó eða vatni, sem menn hafa gert eða mannaverk eru á og eru 100 ára og eldri, svo sem: búsetulandslag, skruðgarðar og kirkjugarðar, byggðaleifar, bæjarstæði og bæjarleifar ásamt tilheyrandi leifum mannvirkja og öskuhauga, húsaleifar hvers kyns, svo sem leifar kirkna, bæn húsa, klaustra, þingstaða og búða, leifar af verbúðum, naustum og verslunarstöðum og byggðaleifar í hellum og skútum,

¹ Þorleifur Einarsson, 174-175.

vinnustaðir þar sem aflað var fanga, svo sem leifar af seljum, verstöðvum, bóllum, mógröfum, kolagröfum og rauðablæstri, tún- og akurgerði, leifar rétta, áveitumannvirki og aðrar ræktunarminjar, svo og leifar eftir veiðar til sjávar og sveita, vegir og götur, leifar af stíflum, leifar af brúm og öðrum samgöngumannvirkjum, vöð, varir, leifar hafnarmannvirkja og bátalægi, slippir, ferjustaðir, kláfar, vörður og önnur vega- og siglingamerki ásamt kennileitum þeirra, virki og skansar og leifar af öðrum varnarmannvirkjum, þingstaðir, meintir hörgar, hof og vé, brunnar, uppsprettur, álagablettir og aðrir staðir og kennileiti sem tengjast síðum, venjum, þjóðtrú eða þjóðsagnahefð, áletranir, myndir eða önnur verksummerki af manna völdum í hellum eða skútum, á klettum, klöppum eða jarðföstum steinum og minningarmörk í kirkjugörðum, haugar, dysjar og aðrir greftrunarstaðir úr heiðnum eða kristnum sið, skipsflök eða hlutar þeirra.

6. gr.

Rannsóknir á fornleifum.

Með fornleifarannsókn er átt við vísindalegt starf sem unnið er til að stuðla að aukinni þekkingu á fornleifum, sem þegar er vitað um eða líklegt er að finnast muni, eða til að ganga úr skugga um hvort um þess háttar fornleifar sé að ræða á tilgreindu rannsóknarsvæði. Fornleifarannsókn felst meðal annars í vettvangsskráningu fornleifa, rannsókn og könnun fornleifa án jarðrasks og hvers kyns jarðraski sem fram fer í þeim tilgangi að afla aukinnar þekkingar á fornleifum. Fornminjar njóta friðunar nema annað sé ákveðið af Minjastofnun Íslands.²

Aðferðarfræði

Fornleifaskráning hefst á því að farið er í gegnum ritheimildir svo sem fornbréfasafn, örnefnaskrár, jarðabækur og byggðasögurit auk þess sem talað er við staðkunnuga þar sem það er mögulegt. Vettvangsferðir felast í því að svæði eru gengin og minjar leitaðar uppi, þeim lýst og þær mældar upp og ljósmyndaðar. Þar sem mögulegt er eru loftmyndir notaðar til að greina minjar eða svæði þar sem líklegt er að minjar finnist. Í þessu tilviki var gengið með strandlínu jarðanna og minjar sem lágu við eða í nágrenni hennar skráðar. Skráð var um 100m breitt svæði við strandlengjuna en minjar sem lágu við eða skammt utan svæðisins voru einnig teknar með í skráningunni. Þær minjar fá að fylgja með í skýrslunni þar sem óvíst er hvort eða hvenær skráning fer aftur fram á svæðinu.

Í skýrslunni fá allar fornleifar auðkennisnúmer og hlaupandi númer, t.d. fá sjóbúðartóftir í landi Hrauna númerið 74 (auðkennt Hraun - 74). Það númer er notað þegar vísað er til fornleifa í texta og á kortum. Einnig fá þær minjar þar sem staðsetning er þekkt svokallaðar kennitölur [Fvrnr.] en það er auðkennisnúmer sem að hver fornleif fær í gagnagrunni Minjastofnunar Íslands en hún hefur yfirumsjón með minjavörslu á landinu. Til dæmis er kennitala fyrir Hraun - 74, 14770.

² Heimasíða Alþingis. <http://www.althingi.is/altext/stjt/2012.080.html>. Skoðuð þann 07.08.2014.

Reynt er að leggja mat á um hvaða tegund minja er að ræða, þ.e. hífýli manna, sjóhús o.s.frv., hversu vel þær eru varðveittar og í hve mikilli hættu þær eru af völdum utanaðkomandi áhrifa, s.s. jarðrækt eða landrofi. Hættumat kann að breytast síðar vegna aukinnar eða minnkaðrar hættu. Ástand minja og hættumat er gefið upp eftir skráningarstöðlum Minjastofnunar Íslands sem finna má á vef stofnunarinnar: www.minjastofnun.is. Þá er reynt að leggja mat á aldur minjanna í grófum dráttum og það birt í töflu aftast í skýrslunni. Þar sem heimildir eru um aldur minja er þess sérstaklega getið, annars staðar er aldur áætlaður út frá útliti og ástandi, auk gróðurfars og grósku í og við minjarnar. Ástand getur verið fjölbreytt eftir aðstæðum, minjar fallið og troðist út á skömmum tíma meðan aðrar haldast stæðilegar um langan aldur. Gróðurfar er oft betri vísbending, þar sem minjar geta verið grænni og gróskumeiri en umhverfið í allt að tvö til þrjú hundruð ár, en fara eftir það að samlagast umhverfinu betur. Það verður því að taka þessum áætlaða aldri með fyrirvara.

Minjarnar voru mældar upp á vettvangi með nákvæmu GPS tæki (Trimble ProXrs) sem gefur nákvæmni með undir metra í skekkju. Grunnflötur og útlit minjanna var mælt upp með gps tækjum eða punktur tekinn eftir atvikum. Þessar teikningar, punktar og línur voru færð inn á loftmyndir frá Loftmyndum ehf. í eigu Sveitarfélagsins Skagafjarðar. Minjar sem ekki sjást á yfirborði en traustar heimildir eru fyrir hvar hafi staðið, s.s. minjar sem heimildamenn töldu sig geta staðsett með öryggi, voru sömuleiðis hnitsettar en þar má gera ráð fyrir allt að 50m skekkju.

Yfirlitsmyndir af stærri minjasvæðum er að finna aftast í skýrslunni, auk töflu þar sem allar helstu upplýsingar um einstakar minjar koma fram: Sérheiti ef um slíkt er að ræða, hlutverk, tegund, ástand, hættumat og hættuorsök, áætlaður aldur o.s.frv. Þá er staðsetning minjanna gefin upp í töflunni í Ísnetshnitum (ISN93).

Útræði frá Fljótum

Elsta ritaða heimild um útræði frá Fljótum er líklega umboðsbréf sr. Þorfinns Þórólfsson frá 1434 en með því veitir Jón Vilhjálmsson biskup á Hólum sr. Þorfinni 12 mánaða umboð í Fljótum frá Voðmúla til Höfðahóla. Í umboðsbréfinu kemur fram að meðal verkefna sr. Þorfinns var að hefja skipaútgerð: „Skal hann og láta upp byggja einn áttæring eða sexæring hvor heldur er oss þar hæfilegri og nýtilegri upp á vörn kostnað af vorum peningum og spara þeim ekki þar til að þess heldur komi hann skipagerðinni af stað og svo öðrum erindum meðan hann stendur í þessum vorum erindum og umboði gjörandi það besta hann kann af stað koma.”³ Í grein Sverris Páls Erlendssonar um Fljótin á 19. öld í 7. bindist Skagfirðingabókar segir: „Lendingar í Fljótum eru alls staðar slæmar, enda stendur sveitin fyrir opnu hafi til norðurs og norðvesturs. Víða er aðgrunnt og fjörur grýttar, og því erfiðleikum og lagi háð að halda þaðan út bátum, sem þó var lengi gert.”⁴ Um verstöðvar segir hann: „Verstöðvar í Fljótum voru þrjár. Hin mesta var í Hraunakrök og einnig var mikið útræði úr Haganesvík og Mósvík. Eitthvað mun og hafa verið róið úr smávíkunum á Bökkum. Bændur úr sveitinni, sem ekki áttu land að sjó, áttu margir báta, sem gerðir voru út úr einhverri víkinni á vertíðum. Margir aðrir, sem ekki áttu skip, réðust í skiprúm hjá öðrum og voru þar ráðnir upp á hlut.”⁵ Á 19. öld voru hákarlaveiðar mest stundaðar auk fiskveiða.⁶

³ Íslenzkt fornbréfasafn IV, 547.

⁴ Sverrir Páll Erlendsson, 110-111.

⁵ Sverrir Páll Erlendsson, 140.

⁶ Sverrir Páll Erlendsson, 138.

Ysti-Mór - söguágrip

Í Landnámu segir að Flóki Vilgerðarson hafi numið Flókadal allan milli Flókadalsár og Reykjarhóls og búið að Móí.⁷ Næst kemur jörðin fyrir í Sálugjafabréfi Margrétar Þorvaldsóttur frá 1401 þar nefnd Ystimór og hefur þá verið búið að skipta Mósjörðinni.⁸ Hún er ýmist nefnd Mór eða Ystimór í heimildum frá 15. öld⁹ en Syðstimór og Miðmór koma fyrst fyrir í Sigurðarregistri frá 1525.¹⁰ Bænhús var á Ystamói, sagt lítt standandi í kirknatali frá 1461¹¹. Um bænhúsið segir í jarðabók frá 1709: „Hjer hefur bænhús að fornu verið en affallið fyrri manna minni, þó sjest hjer enn til kirkjugarðsleifa.“¹² Árið 1703 voru 9 manns skráðir til heimilis að Ysta-Móí (18-1920) en 22 þegar mest var árið 1870 en þá var jörðin tvíþýl.¹³

Í jarðamati frá 1709 segir: „Heimræði er ár um kríng og lending í betra lagi, gánga skip ábúandans fleiri eður færri sem hann fær við komið.“¹⁴ Í fasteignamati frá 1917 (25,6 hundruð): Hlunnindi voru: dúntekja, silungsveiði í Hópssvatni og sjó, trjáreki, allgott útræði og hrognkelsaveiði. Á landi jarðarinnar standa 2 þurrabúðir Mósgerði og Höfði.¹⁵

Mósgerði og Höfði

Mósgerði var hjáleiga frá Ystamói, um hana segir í jarðabók frá 1709: „Eyðihjáleiga bygð fyrir manna minni niður við sjóinn, og varaði bygðin inn til næstu fardaga.“¹⁶ Óvíst er hversu lengi jörðin var í eyði en hún kemur aftur fyrir í manntali 1890. Búið var í Mósgerði fram yfir 1920 en það ár eru skráðir þar þrír til heimilis en sex þegar flest var. Skráðir húsbændur höfðu atvinnu að minnsta kosti að hluta af sjósókn.¹⁷ Í örnefnaskrá segir að hjáleigan hafi verið þurrabúð með grasnyt og þaðan var all mikil sjósókn.¹⁸ Í fasteignamati frá 1917 eru skráðar tvær þurrabúðir, Mósgerði og Höfði. Í Mósgerði var torfbær, skemma, fjós kindakofi og hjallur. En Höfði var torfbær 9x4x4 al og lítil skemma.¹⁹ Á Höfða voru fjórir skráðir til heimilis 1910. Húsbóndi var Gísli Gíslason, skráður sjóróðramaður og daglaunamaður.²⁰

⁷ Íslendingasögur I. bindi, 151.

⁸ Íslenzkt fornbréfasafn III, 671.

⁹ Sjá t.d. Íslenzkt fornbréfasafn III, 671 (Ystimór); Íslenzkt fornbréfasafn V, 38 og 44 (Mór).

¹⁰ Íslenzkt fornbréfasafn IX, 302.

¹¹ Íslenzkt fornbréfasafn V, 355.

¹² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX, 289.

¹³ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 20.12.2014.

¹⁴ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX, 289.

¹⁵ Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014.

¹⁶ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX, 289.

¹⁷ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 20.12.2014.

¹⁸ Örnefnaskrá Yzta-Mós, 4.

¹⁹ Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014.

²⁰ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 08.01.2015.

Fornleifaskráning

Mynd 1. Dæld nr. 1 er fremst á sjávarbakknum. Horft er til norðvesturs og sjást greinilega ummerki um landbrot á sjávarbökkunum.

Hlutverk og aldur er óviss og umhverfis dældina er greinilegt rask sem ekki virðist mjög gamalt og því er óvíst hvort um fornleifar sé að ræða.

Ysti-Mór-1

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Dæld

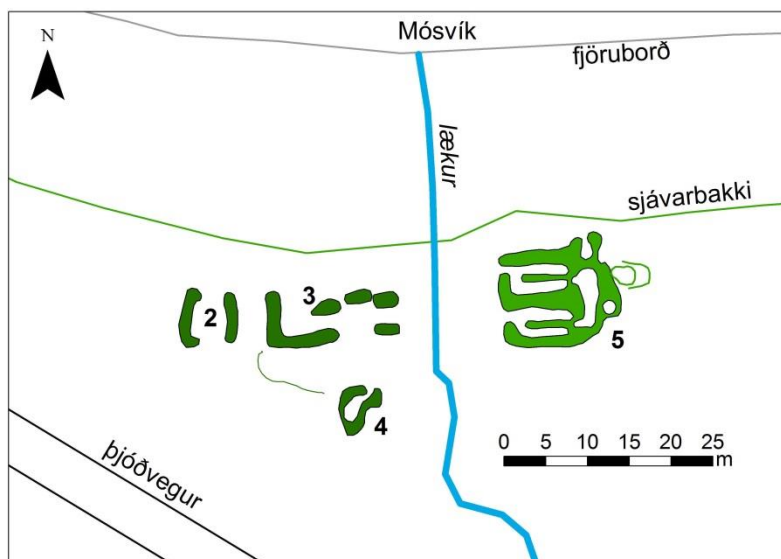
Hættumat: Mikil hættu. Minjarnar eru á sjávarbakka þar sem að landbrot hefur verið mikið.

Staðhættir

Við Mósvík eru tóftir og aðrar mannvirkjaleifar. Um 10m norður af þjóðvegnum, fram á sjávarbakka er dæld.

Lýsing

Dældin er 2x3m að utanmáli og liggur NV/SA. Hún er um 20sm djúp, rofið til norðvesturs og þar eru nokkrir steinar.

Ysti-Mór-2

Hlutverk: Naust, hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hættu.

Tóftin er um 4m frá sjávarbakka þar sem að landbrot hefur verið mikið.

Staðhættir

Við sjávarbakkann í Mósvík eru nokkrar tóftir. Ein þeirra er vestarlega við víkina, að líkindum naust eða hjallur.

Lýsing

Tóftin snýr norður/suður og

er 7x7m að utanmáli, opin til beggja enda. Veggir eru grasi grónir, 40-90sm háir og mest um 1,5m á breidd. Þegar vettvangsskráning fór fram í lok september 2014 var tóftin full af rekavið. Austan við tóftina eru leifar annarrar tóftar (nr. 3).

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir um útræði frá Mósvík: „Vestan Þjófabása er Mósvík. Í henni var uppsátur og aðallending Mósþænda og þeirra Flókdæla, sem gerðu út til fiskjar.” (Örnefnaskrá Yzta-Mós, 4).

Mynd 2. Neðst á myndinni sést í grasi gróna veggj tóftar nr. 3 en ofar á myndinni sést beitarhús nr. 5 sem liggur alveg fram á sjávarbakka.

Mynd 3. Myndin er tekin til vesturs úr fjárhústóft nr. 4 í átt að tóftum nr. 2 og 3 sem eru ofarlega á mynd. Hér sést greinilega hversu rofnir sjávarbakkarnir eru við Mósvíkina.

Ysti-Mór-3

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

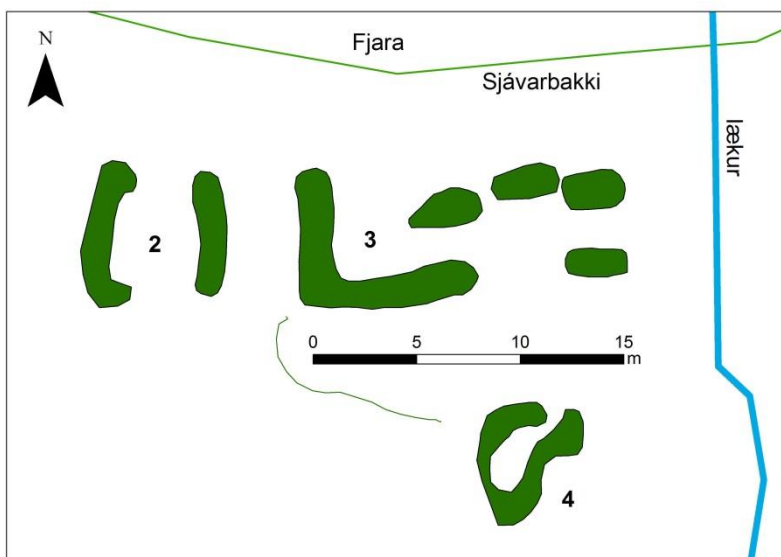
Hættumat: Mikil hætta. Tóftin er um 3-5m frá sjávarbakka þar sem að landbrot hefur verið mikið.

Staðhættir

Við sjávarbakkann í Mósvík eru nokkrar tóftir. Ein þeirra er vestarlega við víkina, að líkindum naust (nr. 2) og þétt austan hennar er önnur tóft.

Lýsing

Tóftin liggur austur/vestur og er 6x8-15m að utanmáli. Veggir til austurs eru rofnir þar sem landi hallar niður að læk sem er austan við tóftina og því óljóst hversu langt veggir hafa náð. Þeir eru 40-70sm háir og tæplega 1,5m á breidd. Það sér í grjót neðst í veggjum og hefur tóftin verið a.m.k. að einhverju leyti hlaðin úr grjóti.

Ysti-Mór-4

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla, náttúrulegt

Hættumat: Hætta. Meintar minjar eru um 15m frá sjávarbakka þar sem að landbrot hefur verið töluvert mikið.

Staðhættir

Við sjávarbakkann í Mósvík eru nokkrar tóftir. Sunnan við tóft nr. 3 er mögulega hleðsla.

Lýsing

Meint hleðsla er grasi og mosa gróin en sér í nokkur grjót í hleðslunni. Hún er 20-50sm há og um 1m á breidd. Óvíst er hvort um mannvirki sé að ræða eða náttúrulegt fyrirbæri.

Ysti-Mór-5

Hlutverk: Beitarhús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta.

Tóftin er fram á sjávarbakka og er þegar brotið af henni til norðurs.

Staðhættir

Á sjávarbakkanum, vestanvert við Mósvík er fjárhústóft.

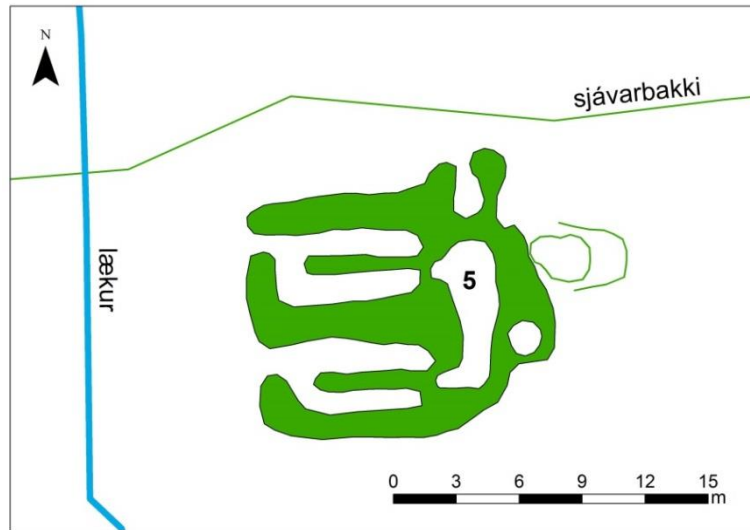
Lýsing

Tóftin er 13x18m að utanmáli og snýr austur-

vestur. Um er að ræða tvístæð fjárhús með gördum og hlöðu eða heytóft til austurs. Tvennar litlar tóftir eru við norðausturhorn tóftar og líta helst út eins og heytóftir. Nyrðri tóftin er betur farin en sú syðri og vegghleðslur þar heillegri, grjóthleðsla að neðanverðu og smá er eftir af strengjahleðslu ofan á. Veggir eru 20-130sm háir og mest um 1,5m á breidd.

Aðrar upplýsingar

Samkvæmt heimildamanni voru þarna beitarhús (Munnleg heimild: Guðmunda Hermannsdóttir, 2014).

Mynd 4. Þúst nr. 6 á sjávarbakkanum u.þ.b. fyrir miðri Mósvík. Horft er til vesturs.

Ysti-Mór-6

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst, náttúrulegt

Hættumat: Mikil hætta. Ef um fornleifar er að ræða eru þær fram á sjávarbakka þar sem að landbrot er mikið.

Staðhættir

Á sjávarbakkanum, um það bil fyrir miðri Mósvík er þúst, mögulega manngerð.

Lýsing

Þústin er tæplega 3m að þvermáli, 10-30sm há, grasi og mosa vaxin. Hún er grýtt og virðist náttúruleg en er aðeins

grænni og hærri en umhverfið. Þústin er skorin af vegslóða til suðurs.

Ysti-Mór-7

Sérheiti: Höfði

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Steinsteypa, heimild

Hættumat: Engin hætta. Búið er að rífa eða flytja húsið.

Staðhættir

Við sjávarbakkann í Mósvík, vestarlega eru brot úr steinsteypum skorsteini.

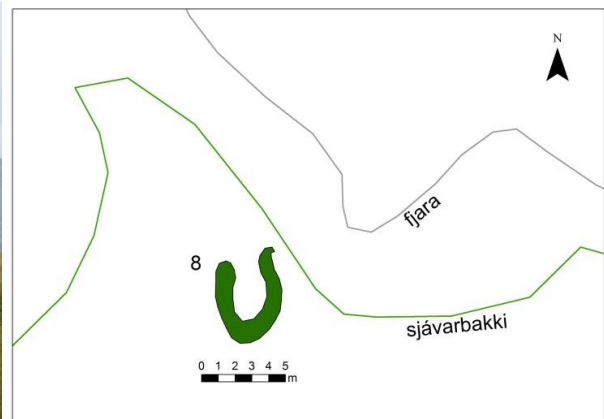
Lýsing

Á þessum slóðum mun býlið Höfði hafa staðið snemma á 20. öld. Nákvæmt

staðsetning er þó ekki þekkt en punktur var tekinn við skorsteinsbrotin og má gera ráð fyrir skekkju.

Aðrar upplýsingar

Í fasteignamati frá 1917 er Höfði skráð þurrabúð, eigandi og ábúandi var Gísli Gíslason. Húsakostur er torfbær 9x4x4 al og lítil skemma.“ (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014).

Mynd 5. Tóft nr. 8 á sjávarbakkanum. Í baksýn sést yfir Mósvík, horft er til norðvesturs.

Ysti-Mór-8

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta. Tóftin er fram á sjávarbakka þar sem landbrot hefur verið mikið.

Staðhættir

Á sjávarbakkanum, austast í Mósvík er tóft.

Lýsing

Tóftin snýr norður/suður, 4x5m að utanmáli og er opin mót norðri. Veggir eru lágir, 10-30sm háir og um 1má breidd. Þeir eru grasi og mosa grónir en skera sig ekki mikið úr umhverfi.

Horfna- óstaðsettar minjar

Ysti-Mór-9

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í ornefnaskrá segir: „Vestan Þjófabása er Mósvík. Í henni var uppsátur og aðallending Mósbænda og þeirra Flókdæla, sem gerðu út til fiskjar.” (Ornefnaskrá Yzta-Mós, 4).

Lýsing

Engin ummerki um lendingu fundust á vettvangi og hafði höfundur skýrslu ekki upplýsingar um hvar lendingin var nákvæmlega í víkinni aðrar en að mögulega hefði hún verið vestast.

Efra-Haganes - söguágrip

Haganes kemur fyrst fyrir í Guðmundar sögu Dýra.²¹ Næst í rekaskrá Hólastaðar frá 1374 þar sem segir að biskupsstóllinn eigi með Ytra Haganesi öll rekagögn en hálf rekagögn fyrir Syðra Haganesi á móti kirkjunni.²² Jarðirnar eru ýmist kallaðar Neðra- og Efra-, Syðra- og Neðra- eða Syðra- og Ytra- Haganes. Í einni heimild er líka getið um Minna Haganes (líklega er þá átt við Neðra Haganes).²³ Haganes jörðin var að fornu metin á 50 hundruð²⁴ en eftir skiptingu var Efra-Haganes 30 hundruð en Neðra-Haganes 20 hundruð.²⁵ Í manntali 1880 er Efra-Haganes skráð sem heimajörðin en Neðri-Haganes hjáleiga.²⁶

Hálfkirkja var í Efra-Haganesi sögð uppistandandi í máldaga frá 1461.²⁷ Í jarðabók frá 1709 segir að þar hafi verið bænhús sem sé „þó af fallið meira en fyrir 40 árum.“²⁸

Útræði hefur verið stundað úr Haganesvík frá fornu, í jarðabókinni frá 1709 segir að heimræði sé árið um kring og útræði gott en í Efra-Haganesi var lendingin „öldungis ófær nema með háflóði, og gánga hjer því engin skip.“²⁹ Þar er einnig getið um tvennar sjóbúðir, Vatnsenda og Kelduland sem báðar eru sagðar eyðilagðar fyrir um 60 árum.³⁰

Fjögur býli byggðust í Haganesvík upp úr aldamótunum 1900: Vatnsendi, Vatn, Vatnshorn og Grund. Þau voru öll í landi Efra-Haganess. Einnig var þurrabúðarbýli nyrst í túninu sem hét Garður.³¹ Í jarðabók frá 1709 er getið um Haganeskot, „eyðihjáleiga byggð við heimatúnið á fornu fjárhússtæði, og varaði byggðin inn til næstu ára.“

Árið 1923 var Efra-Haganesi skipt í tvo jafna hluta sem nefndir voru Efra-Haganes I og II. Árið 1929 var nýbýlið Brautarholt byggt á fjórðungi úr landi Efra-Haganess I.³² Jarðirnar Efra-Haganes 1 og Brautarholt eru skráðar í byggð en þar er ekki föst búseta. Þarna er nú nokkur sumarbústaðabyggð.³³

²¹ *Sturlunga saga I*, 203.

²² *Íslenzkt fornbréfasafn III*, 278.

²³ Sjá t.d. *Íslenzkt fornbréfasafn V*, 38; *Íslenzkt fornbréfasafn IX*, 302 og manntöl 1703 og 1880 á Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands.

²⁴ *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV*, 111.

²⁵ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 305-307.

²⁶ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 20.12.2014.

²⁷ *Íslenzkt fornbréfasafn V*, 355.

²⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 307.

²⁹ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 307.

³⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 306-308.

³¹ *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV*, 112.

³² *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV*, 111.

³³ Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014.

Fornleifaskráning

Horfnar staðsettar minjar

Efra-Haganes-10

Sérheiti: Vatn

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Einnig var á Kaupstaðarlóðinni býlið Grund. Enn þá fyrr hét það þó Vatn. Það stóð rétt fyrir sunnan Vatnshorn.“ (Örnefnaskrá Haganess, 8).

Lýsing

Punktur var tekinn samkvæmt lýsingu heimildamanns en hnit sem tekin voru í vettvangsferð með heimildamanni reyndust vitlaus og því má gera ráð fyrir allt að 50m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Vatn er skráð í manntölum 1901 og 1910 (sjá Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is). Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann: „Vatn (66°04'532/19°06'565). Það var komið í eyði er ég man eftir mér og stóðu rústirnar einar. (...) Gamli bærinn á Vatni var 35-40 metrum sunnan við Grund, á vatnsbakkanum þar. Torfveggir hans stóðu þangað til ýtan tók þá. (...) Guðmundur Pálsson segir að líkur bendi til að Vatn hafi verið áfast Grund (en það var stuttu sunnar.) Býlið var síðan kallað báðum nöfnum: Vatn og Grund. Það var kallað þannig báðum nöfnum, að Margrét var ýmist kennd við Vatn eða Grund. Aðalsteinn Stefánsson frá Sjöundastöðum bjó þarna mörg ár með Margréti, þangað til hún fluttist til Siglufjarðar.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Efra-Haganes-11

Sérheiti: Grund

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Einnig var á Kaupstaðarlóðinni býlið Grund. Enn þá fyrr hét það þó Vatn. Það stóð rétt fyrir sunnan Vatnshorn. Keldudrag, sem nú er hvorfið, skildi þar á milli. Þar, sem Grund stóð, er nú sumarbústaður, sem heldur Grundarnafninu.“ (Örnefnaskrá Haganess, 8).

Lýsing

Hnit voru tekin af loftmynd eftir lýsingu í örnefnaskrá þar er nú sumarhús byggt 1930 (sjá Fasteignaskrá Þjóðskrár Íslands www.skra.is. Skoðað 28.01.15).

Aðrar upplýsingar

Í fasteignamati frá 1917 er Grund skráð sem þurrabúð úr timbri og torfi, 14x5 al. Eigandi og ábúandi var Jón Jónasson (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 07.01.2015). Grund kemur fyrir í manntali 1920 (sjá Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is).

Efra-Haganes-12

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann: „Það var brunnur við húsið í Grund en leiðindavatn í honum.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Punktur var tekinn samkvæmt lýsingu í örnefnaskrá og gera má ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Efra-Haganes-13

Sérheiti: Vatnshorn

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Einnig var þar Vatnshorn, þurrabúðarbýli. Það var einnig nefnt Stikill. Það stóð rétt fyrir sunnan og neðan, þar sem Ungmennafélagshúsið er nú, alveg á bakka Hópvatnsins. Nú er þar raftækjageymsla, þar sem það var.“ (Örnefnaskrá Haganess, 8).

Lýsing

Hnit voru tekin af loftmynd eftir lýsingu heimildamanns.

Aðrar upplýsingar

Vatnshorn kemur fyrir í Manntali 1920 (sjá Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is). Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann: „Vatnshorn var suður á vatnsbakkanum, timburhús með torfveggjum. (...) Grunnur bæjarins er rétt ofan við bárujárnshús á stöðunni (66°04'570/19°07'615). (...) Ég man fyrst eftir Vatnshornshúsinu með pappaklæddu þili sem sneri að vatninu. En það voru torfveggir bæði að norðan og sunnan, man ekki hvernig það var að austan.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson).

Efra-Haganes-14

Sérheiti: Vatnsendi

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi 1998: „Vatnsendahúsið var byggt 1934-1935 á grunni gamals torfbæjar, sem líka hét Vatnsendi. Það var byggt af Hólmsfríði og Kristínu dóttur hennar og stendur enn. Þar var Stína Péturs með veitingarekstur. Þar var líka fyrsta pósthúsið sem ég man eftir í Haganesvík.“ Seinna í viðtalinu segir Guðmundur: „Það getur verið að það hafi verið tóftir sem Vatnsendahúsið var reist á, en tóftirnar sem eru á vatnsbakkanum mitt á milli Vatnsendahússins og Vatnshorn, þó öllu nær Vatnshorni, var mér sagt að væru af gamla Vatnsendabænum.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Hús stendur nú þar sem gamli torfbærinn stóð áður byggt 1931. Hnit voru tekin af loftmynd samkvæmt lýsingum í heimildum.

Aðrar upplýsingar

Vatnsendi er skráð í manntölum 1901 og 1910 (sjá Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is). Í örnefnaskrá segir: „Innan téðrar Kaupstaðarlóðar er fyrst Samtún. Þá hús, sem heitir Vatnsendi, rétt fyrir sunnan veginn, sem nú er.“ (Örnefnaskrá Haganess, 8).

Efra-Haganess-15

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Lendingin við Sandinn var rétt fyrir sunnan Selstein, rétt fyrir utan, þar sem kaupfélagshúsin standa nú.“ (Örnefnaskrá Haganess, 11).

Lýsing

Punktur var tekinn af loftmynd eftir lýsingu í örnefnaskrá.

Efra-Haganess-16

Hlutverk: Leið

Tegund: Heimild

Í grein Sverris Páls Erlendssonar í 7. bindi Skagfirðingabókar er eftirfarandi lýsing á vegum í Fljótum eftir 1810: „Vegurinn liggur yfir Stafá, eftir Bökkum og á vaði um Sandós við Hópsvatn („Hofsv.“). (...) Leið liggur eftir Hraunamöl yfir Hraunaós og þaðan áfram til Siglufjarðar, og vegir eru báðum megin Miklavatns og mætast hjá vaði yfir Fljótaá, skammt sunnan við Sléttu („Sæta“).” (Sjá Sverrir Páll Erlendsson, 154-6).

Lýsing

Engar reiðgötur voru skráðar á vettvangi en ekki er ólíklegt að leiðin um Fljót meðfram sjónum hafi legið á svipuðum stað og vegir og vegslóðar liggja í dag. Samkvæmt heimildamanni var gamla leiðin út á Borgina út að Hraunaósnum notuð til u.þ.b. 1934 þegar að grandinn lokaðist í miklu brimi (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998). Leiðin hefur legið í gegnum jarðir allra jarðanna sem hér eru skráðar: Ysta-Mó, Efra-Haganess, Neðra-Haganess og Hraun.

Horfna-óstaðsettar minjar

Efra-Haganes-17

Hlutverk: Fjárborg

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Þarna [átt er við á Borginni] var fjárborg hringhlaðin að ég held alveg hlaðin úr torfi. Sjórinn var kominn inn í hana þegar við fórum 1950 og sennilega er hún með öllu horfin núna“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Fjárborgin fannst ekki við skráningu 2014 og er hún líklega horfin í sjó eins og getið er í heimild.

Efra-Haganes-18

Hlutverk: Varnargarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: Garðlag lokaði af Reitinn þar sem æðarvarp Haganesbænda var (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Garðurinn fannst ekki við skráningu og er að líkindum horfinn.

Efra-Haganes-19

Sérheiti: Langhúsahjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Hjallarnir stóðu þá á bakkabrúninni suður frá beitarhúsahólnum eins og suður um sláturhús kaupfélagsins. Þar var syðsti hjallurinn og síðast átti hann Jóhann í Langhúsum sem fórst með Mariönnu.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Ekki er unnt að staðsetja hjallinn með viðunandi nákvæmni en samkvæmt lýsingu var hann í námunda við sláturhús kaupfélagsins.

Aðrar upplýsingar

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Á grandanum eins og utan við verslunarhúsin höfðu áður verið hjallar, nefndir eftir bæjunum sem þeir tilheyrðu, einir þrír eða fjórir. Það voru t.d. tveir Haganeshjallar, tvíbylí þar og Langhúsahjallur. Það var hér sem þeir feðgar Jón Dagsson og Jóhann sonur hans drápu ísbjörninn.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998). Í Örnefnaskrá Haganess segir: „Vestur eftir Plássinu stóð áður fjöldi verbúða, allt vestur fyrri núverandi kaupfélagshús. Þar var unnið bjarndýr í hjalli 1873 af Jóni Dagssyni í Hríthúsum og Jóhanni, syni hans.“ (Örnefnaskrá Haganess, 16).

Efra-Haganes-20

Sérheiti: Haganeshjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Hjallarnir stóðu þá á bakkabrúninni suður frá beitarhúsaólnum eins og suður um sláturhús kaupfélagsins. Þar var syðsti hjallurinn og síðast átti hann Jóhann í Langhúsum sem fórst með Mariönnu.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson).

Lýsing

Óvíst er um fjölda eða nákvæma staðsetningu hjallanna og ekki er vitað hvers vegna þeir eru horfnir.

Aðrar upplýsingar

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Á grandanum eins og utan við verslunarhúsin höfðu áður verið hjallar, nefndir eftir bæjunum sem þeir tilheyrðu, einir þrír eða fjórir. Það voru t.d. tveir Haganeshjallar, tvíbýli þar og Langhúsahjallur. Það var hér sem þeir feðgar Jón Dagsson og Jóhann sonur hans drápu ísbjörninn.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998). Í Örnefnaskrá Haganess segir: „Vestur eftir Plássinu stóð áður fjöldi verbúða, allt vestur fyrir núverandi kaupfélagshús. Þar var unnið bjarndýr í hjalli 1873 af Jóni Dagssyni í Hríthúsum og Jóhanni, syni hans.“ (Örnefnaskrá Haganess, 16).

Efra-Haganes-21

Sérheiti: Haganeshjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Hjallarnir stóðu þá á bakkabrúninni suður frá beitarhúsaólnum eins og suður um sláturhús kaupfélagsins. Þar var syðsti hjallurinn og síðast átti hann Jóhann í Langhúsum sem fórst með Mariönnu.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson).

Lýsing

Óvíst er um fjölda eða nákvæma staðsetningu hjallanna og ekki er vitað hvers vegna þeir eru horfnir.

Aðrar upplýsingar

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Á grandanum eins og utan við verslunarhúsin höfðu áður verið hjallar, nefndir eftir bæjunum sem þeir tilheyrðu, einir þrír eða fjórir. Það voru t.d. tveir Haganeshjallar, tvíbýli þar og Langhúsahjallur. Það var hér sem þeir feðgar Jón Dagsson og Jóhann sonur hans drápu ísbjörninn.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998). Í Örnefnaskrá Haganess segir: „Vestur eftir Plássinu stóð áður fjöldi verbúða, allt vestur fyrir núverandi kaupfélagshús. Þar var unnið bjarndýr í hjalli 1873 af Jóni Dagssyni í Hríthúsum og Jóhanni, syni hans.“ (Örnefnaskrá Haganess, 16).

Efra-Haganes-22

Sérheiti: Vatnsendi

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók frá 1709 segir: „Vatnzende og Kellduland hjetu tvær sjóbúðir niður við sjóinn, sem eyðilagðar eru hjer um fyrir 60 árum. Búðarleiga var xx álnir í fiski til heimabónða. Þessi hús má aftur byggja ef menn vildu, þó valla þyki það líklegt þar sem aflinn legst mjög frá landinu.“ (*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 308).

Lýsing

Ekki er vitað hvar nefndar sjóbúðir voru og engar sjóbúðaminjar fundust við vettvangsskráningu. Þó er ekki ólíklegt að þær hafi verið á grandanum þar sem að sjóbúðir/hjallar nr. 19-21 eru skráðar.

Efra-Haganes-23

Sérheiti: Kelduland

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók frá 1709 segir: „Vatnzende og Kellduland hjetu tvær sjóbúðir niður við sjóinn, sem eyðilagðar eru hjer um fyrir 60 árum. Búðarleiga var xx álnir í fiski til heimabónða. Þessi hús má aftur byggja ef menn vildu, þó valla þyki það líklegt þar sem aflinn legst mjög frá landinu.“ (*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 308).

Lýsing

Ekki er vitað hvar nefndar sjóbúðir voru og engar sjóbúðaminjar fundust við vettvangsskráningu. Þó er ekki ólíklegt að þær hafi verið á grandanum þar sem að sjóbúðir/hjallar nr. 19-21 eru skráðar.

Óskráðar minjar

Efra-Haganes-172

Sérheiti: Vatnsendi?

Hlutverk: Híbyli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi 1998: „Það getur verið að það hafi verið tóftir sem Vatnsendahúsið var reist á, en tóftirnar sem eru á vatnsbakkanum mitt á milli Vatnsendahússins og Vatnshorns, þó öllu nær Vatnshorni, var mér sagt að væru af gamla Vatnsendabænum.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Tóftirnar voru ekki skráðar á vettvangi 2014.

Neðra-Haganes - söguágrip

Haganes kemur fyrst fyrir í Guðmundar sögu Dýra.³⁴ Næst í rekaskrá Hólastaðar frá 1374 þar sem segir að biskupsstóllinn eigi með Ytra Haganesi öll reka gögn en hálf rekagögn fyrir Syðra Haganesi á móti kirkjunni.³⁵ Jarðirnar eru ýmist kallaðar Neðra- og Efra, Syðra- og Neðra- eða Syðra- og Ytra- Haganes. Í einni heimild er líka getið um Minna Haganes (líklega er þá átt við Neðra-Haganes).³⁶ Haganes jörðin var að fornu metin á 50 hundruð³⁷ en eftir skiptingu var Efra-Haganes 30 hundruð en Neðra-Haganes 20 hundruð.³⁸ Í manntali 1880 er Efra-Haganes skráð sem heimajörðin en Neðri-Haganes hjáleiga.³⁹ Í jarðabók frá 1709 segir að bænhús hafir verið í Neðra-Hagnesi að fornu „en af fallið fyrir manna minni.“⁴⁰

Útræði hefur verið í Haganesvík frá fornu og var allmikil útgerð frá Neðra-Haganesi.⁴¹ Í jarðabók frá 1709 segir að heimræði sé í Neðra-Haganesi árið um kring og lending góð. Inntökuskip voru þá tvö og guldu fyrir einn fisk af hvoru skipi. Þar eru tvær sjóbúðir nafngreindar, Hóll og Óverkustaðir en sagðar fallnar fyrir meira en 60 árum. Skreiðarskemma Hólastóls var í landi Neðra-Haganess og voru 20 álnir láttnar falla niður af landskuld fyrir „átroðning og hestabeit af stólslestinni, sem sækir fisk að staðar skemmumni, sem hjer stendur allnærri bænum.“⁴²

Frá því laust fyrir aldamótin 1900 voru tveir ábúendur en jörðin var óskipt þar til 1933 að henni var skipt til helminga og voru jarðarpartarnir nefndir Neðra-Haganes I og II sem einnig var nefnt Vík.⁴³ Vík kemur fyrst fyrri í manntali 1901 en þá bjuggu þar hjónin Þorsteinn Þorsteinsson og Guðlaug Baldvinsdóttir.⁴⁴ Neðra-Haganes fór í eyði 1951⁴⁵ en heilsársbúseta var í Vík til ársins 2007.⁴⁶

Í jarðabók frá 1709 er getið um hjáleigur: „Haganesskot hafa heitið tvær hjáleigur hjer í túninu, sem af eru fallnar fyrir 60 árum, og vita menn ógjörlla með hverjum kostum þær hafa bygðar verið, meina þó að xx álna landskuld væri á hverri en ekkert kúgildi. Ekki er og heldur víst hvað mikinn part að hjáleigan hvor hefur brúkað af túninu, og því vita menn ekki að segja, hvað þar hafi fóðrast. Ekki má þessar hjáleigur aftur byggja fyrir heyskparleysi.“⁴⁷

³⁴ *Sturlunga saga I*, 203.

³⁵ *Íslenzkt fornbréfasafn III*, 278.

³⁶ Sjá t.d. *Íslenzkt fornbréfasafn V*, 38; *Íslenzkt fornbréfasafn IX*, 303 og manntöl 1703 og 1880 á Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands.

³⁷ *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV*, 111.

³⁸ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 305-307.

³⁹ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 20.12.2014.

⁴⁰ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 305.

⁴¹ *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV*, 111-112.

⁴² *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 305-306.

⁴³ *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV*, 112.

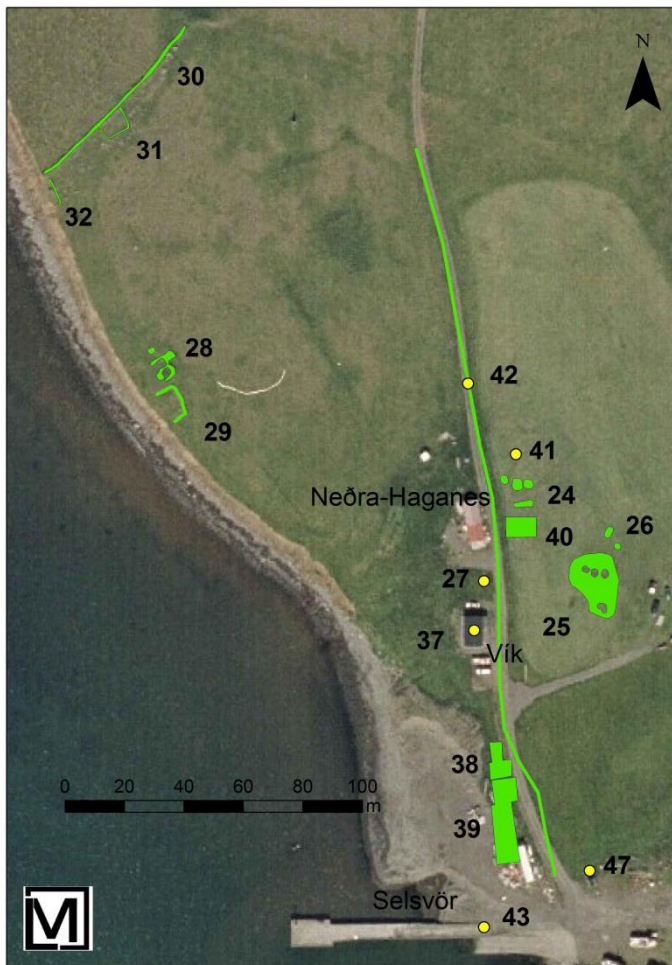
⁴⁴ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 20.12.2014.

⁴⁵ *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV*, 112.

⁴⁶ Munnleg heimild: Sigurhanna Ólafsdóttir, 2014.

⁴⁷ *Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 306.

Fornleifaskráning

Neðra-Haganes-24

Sérheiti: Neðra-Haganes

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Dældir

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Gamli bærinn í Neðra-Haganesi var austan við veginn út á Borgina, rúmlega 30m NNA af íbúðarhúsinu í Vík. Þar er smá hæð og á henni dældir.

Lýsing

Dældirnar eru 10-30sm djúpar og eru á svæði sem er um 12x14m að utanmáli. Þarna er nú slétt tún.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Bærinn í Neðra-Haganesi stóð á hæð rétt (beint) fyrir austan útihúsin, sem þar eru nú.“ (Örnefnaskrá Haganes, 7-8). Í fasteignamati frá 1917 segir: „Byggíng á jörðinni er í tvennu lagi, gamall torfbær, lélegur og á hinum parti timburhús sem ábúandinn á að

öllu leyti smbr. fylgiskj. 39 (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www. handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014). Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Smíðahúsið var syðst húsanna, smíðjan kom næst og þá bærinn. Smíðjan var sunnan við bæinn og sund á milli.“ Guðmundur sagði einnig frá því þegar grafið var í gamla bæjarstæðið: „Ég man að við komum niður á fornar hleðslur í grunninum og þar komu m.a. upp þrjár kvarnarsteinar. Þeir hurfu síðan þegar ýtan var sett á þetta allt saman. Ekki vissi ég hvað bærinn hvar gamall, en að stofni til áreiðanlega frá miðri 19. öld. Jón Guðmundsson bátasmiður hafði byggt hann. Síðar fluttir hann í Brúnastaði frekar en í Holt. Þessi bær hefur líklega síðar verið stækkaður til suðurs. Ég man að norðan við bæinn var gríðarlega stór öskuhaugur.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Mynd 6. Horft til norðvesturs. Fyrir miðri mynd sjást dökkgrænar dældar á hól nr. 25. Í baksýn sést í geymsluskúr í Vík og hægra megin við hann stóð gamli bærinn í Neðra-Haganesi.

Neðra-Haganesi segir hann: „Fjárhúsin í Neðra-Haganesi [Hnit: Hjalti Pálsson. 66°04'745/19°07'784] voru á litlum hól beint austur af bænum í Vík sem nú er. Milli bæjar og fjárhúsa stóð oft tjörn á vorin og veturna og þar hafði ég skipaflota minn.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Neðra-Haganes-26

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Dældir

Hættumat: Engin hættu

Staðhættir

Um það bil miðja vegu milli íbúðarhússins í Vík og sumarbústaðar í landi Neðra-Haganes er hól í túni og á honum dældir (nr. 25). Norðan við hólinn eru einnig dældir.

Lýsing

Norðan við hólinn eru tvennar dældir 20sm djúpar og grasi grónar. Hlutverk er óvíst en mögulega hafa verið þarna mannvirki af einhverju tagi.

Neðra-Haganes-25

Hlutverk: Fjárhús

Tegund: Hóll, dældir

Hættumat: Engin hættu

Staðhættir

Um það bil miðja vegu milli íbúðarhússins í Vík og sumarbústaðar í landi Neðra-Haganes er hól í túni og á honum dældir.

Lýsing

Hóllinn er grasi gróin og um 16x22m að utanmáli. Á honum og umhverfis hann eru dældir sem eru á bilinu 10-30sm djúpar, sumar mikið grænni en umhverfið.

Aðrar upplýsingar

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá

Mynd 7. Brunnurinn sem grafinn var heima við bæ í Vík. Lengst til hægri sést horn íbúðarhússins í Vík. Horft er til suðausturs.

Þarna er enn brunnur og brunnhús úr timbri.

Mynd 8. Tóft nr. 28, mögulega fjárhústóft. Horft er til suðausturs.

Neðra-Haganes-27

Sérheiti: Vík

Hlutverk: Brunnur

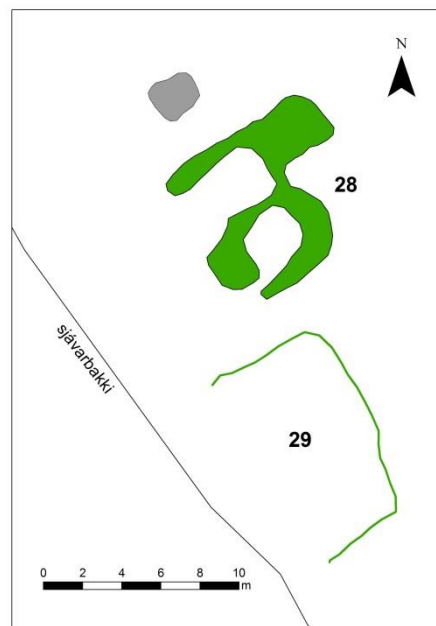
Tegund: Brunnur, brunnhús

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Þar sem staurarnir eru á sjávarbakkanum, kannski aðeins nær, var gerður brunnur. Þar þótti samt ekki nógu gott vatn og var þá grafinn annar heima við bæinn Vík (66°04'744/19°07'830).“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Neðra-Haganes-28

Hlutverk: Óþekkt, fjárhús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta. Tóftin er 6-7m frá sjávarbakka þar sem landbrot hefur verið mikið undanfarna áratugi.

Staðhættir

Í Víkurtúni, við sjávarbakkann, 125m frá íbúðarhúsinu er tóft.

Lýsing

Tóftin er tví- eða þrískipt og hafa tvennar dyr verið og snúið mót suðvestri. Hún er rúmlega 7x8m að utanmáli, veggir mikið hrundir, 30-60sm háir og 120sm á breidd. Tóftin er grasi gróin. Norðvestan við tóftina er grjóthruga.

Neðra-Haganes-29

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta. Tóftin er 6-7m frá sjávarbakka þar sem landbrot hefur verið töluvert.

Staðhættir

Í Víkurtúni, við sjávarbakkann, 125m frá íbúðarhúsinu er tóft nr. 28 og sunnan við hana matjurtagarður.

Lýsing

Matjurtagarðurinn er 6x10m að utanmáli, veggir um 30sm háir. Þeir eru girtir með girðingu. Matjurtagarðurinn er ekki á túnakorti frá 1918 og gæti því verið yngri og jafnvel töluvert yngri.

Mynd 9. Horft eftir garðlagi nr. 30 til suðvesturs.

Neðra-Haganes-30

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta. Garðlagið nær fram á sjávarbakka þar sem að landbrot hefur verið mikið undanfarna áratugi.

Staðhættir

Garðlag er við norðurenda Víkurtúns, rúmlega 200m norðvestur af íbúðarhúsinu.

Lýsing

Garðlagið liggur frá NA til SV, fram á sjávarbakka og er 70m langt. Það sér í

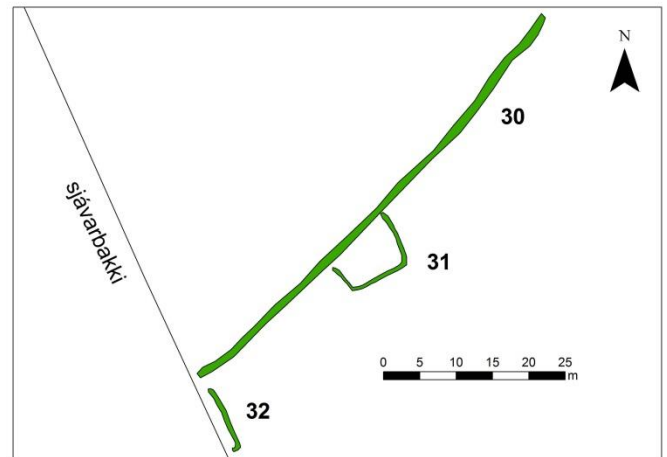
grjót í veggheðslum en garðlagið að öðru leyti grasi og mosa gróið. Það er nokkuð hrúnið, 50-150sm hátt og mest um 1,5m á breidd. Töluvert mikið grjót er innan við garðinn, sumt nokkuð stórt (sjá mynd nr.9). Á loftmynd sést að framhald hefur verið á garðinum til austurs og síðan suðausturs að merkjum Neðra- og Efra-Haganess. Þannig afmarkar það auk Víkurtúns, túnið í Neðra-Haganesi og a.m.k. hluta Neðri-Haganesgrafa. Hlutverk er óvíst en hugsanlega hafa þarna verið landamerki á einhverjum tíma.

Aðrar upplýsingar

Garðlagið (nr. 30) hefur mögulega líka tengst öðru garðlagi sem liggur þvert yfir Haganes frá sjó að Miklavatni og lokar af norðurhluta nessins.

Mynd 10. Matjurtagarður nr. 31. Horft er til SSV.

Neðra-Haganes-31

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Hætta. Garðlagið er rúmlega 20m frá sjávarbakka þar sem að landbrot hefur verið töluvert á undanförunum áratugum.

Staðhættir

Sunnan undir túngarði nr. 30 garðlag, þar sem líklega hefur verið matjurtagarður.

Lýsing

Garðlagið er 6x9m að utanmáli, 10-70sm hátt og mest um 60sm á breidd, suðurveggur lægstur. Það er grjóthlaðið eins og túngarðurinn sem það er hlaðið upp við en gróið grasi og mosa.

Mynd 11. Garðlag nr. 32 á sjávarbakkanum. Horft er til norðvesturs.

Neðra-Haganes-32

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta. Garðlagið er á sjávarbakka og þegar hefur brotið af minjunum.

Staðhættir

Á sjávarbakkanum sunnan við vesturenda túngarðs nr. 30 er garðlag.

Lýsing

Garðlagið liggur samsíða sjávarbakkanum frá norðvestri til suðausturs. Það er 1x8m að utanmáli og virðist vera blá endi

einhverskonar mannvirkis sem er að öðru leyti rofið vegna landbrots. Veggir eru 20-60sm háir og 60sm breiðir, algróin grasi og mosa.

Mynd 12. Beitarhúsatóft nr. 33. Horft er til suðausturs og sér í Miklavatn.

Neðra-Haganes-33

Hlutverk: Beitarhús

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru innan við 30m frá fjöru þar sem landbrot hefur verið töluvert.

Staðhættir

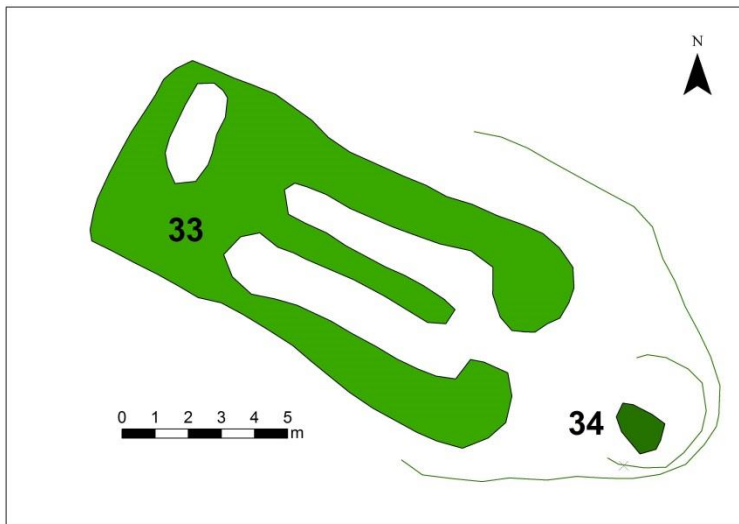
Nyrst og austast á Borginni, vestur af ósnum er beitarhúsa-tóft.

Lýsing

Tóftin er 6x14m að utanmáli og snýr NV/SA. Í fjárhúsunum hafa verið tvær krær með garða og dyr snúið til SA. Heytóft eða hlaða hefur verið til NV. Tóftin er öll gróin grasi og veggir aðeins að byrja að hlaupa í þúfur. Þeir eru 30-80sm háir og mest um 1,5m á breidd. Tóftin virðist byggð á eldri minjum en smá höll er utan með tóftinni að suðaustan.

Aðrar upplýsingar

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Á Borginni út við sjóinn voru beitarhús frá Efra-Haganesi (66°05'275/19°07'900) brunnu sumarið 1948 eða 1949. Hafa verið á að giska 40 kinda hús. Hér hafði verið fólk og sennilega verið með sígarettu. Ég man að það logaði í þeim í tvo daga. Það var hætt að nota þau sem beitarhús en sauðfé leitaði þangað töluvert.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson,).

Neðra-Haganes-34

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru innan við 30m frá fjöru þar sem landbrot hefur verið töluvert.

Staðhættir

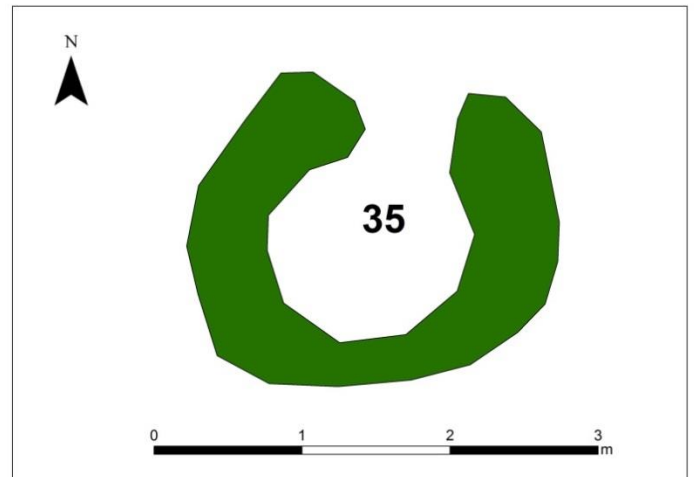
Nyrst og austast á Borginni, vestur af Gamlaósi er beitarhúsatóft nr. 33 og SA við hana niðurgröftur og þúfur eða veggleifar utan um hann.

Lýsing

Niðurgröfturinn er tæplega 1x1,5m að utanmáli og 20sm djúpur. Þúfur eða leifar af veggjum eru utan með honum, 2x3m að utanmáli. Mögulega er þetta hluti af eldri tóftum sem að beitarhúsin (nr. 10) eru byggð á.

Mynd 13. Horft er til norðvesturs. Fremst á mynd er tóft nr. 35 en efst til vinstri sést í beitarhúsatóft nr. 33.

Neðra-Haganes-35

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft, náttúrulegt

Hættumat: Engin hætta. Minjarnar eru um 65m frá sjávarbakka og eru ekki taldar í hættu vegna landbrots á næstu árum.

Staðhættir

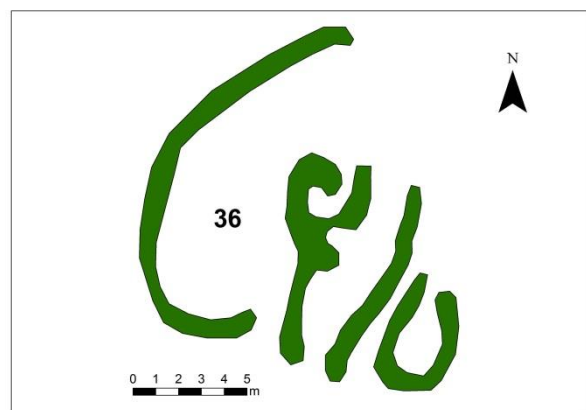
Nyrst og austast á Borginni, vestur af Gamlaósi er beitarhúsatóft nr. 33 og 25m sunnan við hana er lítil tóft.

Lýsing

Tóftin er rúmlega 2x2m að utanmáli og hafa dyr snúið til norðurs. Veggir eru um 20sm háir og 30sm breiðir, grasi og mosa grónir. Umhverfi er mjög þýft og mögulegt að um sé að ræða náttúrulega myndun.

Mynd 14. Tóft nr. 36. Horft er til suðausturs.

Neðra-Haganes-36

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

Í mólendi vestan við Ferjutanga, austanvert á Borginni er tóft.

Lýsing

Tóftin er um 9x9m að utanmáli og virðist skiptast í 3-4 hólf og vestan við virðist vera veggur í boga út frá tóftinni. Veggir eru grónir, grasi mosa og lyngi og að mestu komnir í þúfur. Þeir eru mikið hrundir, 30-60sm háir og mest rúmlega 1m á breidd.

Horfnar staðsettar minjar

Neðra-Haganes-37

Sérheiti: Vík

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í fasteignamati frá 1917 segir: „Byggíng á jörðinni er í tvennu lagi, gamall torfbær, lélegur og á hinum parti timburhús sem ábúandinn á að öllu leyti smbr. fylgiskj. 39 (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014).

Lýsing

Húsið stóð á sama stað og íbúðarhúsið í Vík stendur núna. Það hús er merkt á túnakorti frá 1918. Punktur var tekinn af loftmynd.

Neðra-Haganes-38

Sérheiti: Vík

Hlutverk: Híbýli

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1918 er hús syðst í túninu og sunnan þess stór matjurtagarður, þarna var torfbær. Túnakortið var lagt yfir hnitsetta loftmynd og lendir þá húsið rúma 30m suður af íbúðarhúsinu í Vík.

Lýsing

Ekkert sést eftir af bænum en aðeins var búið í honum til 1924 samkvæmt heimildamanni. Hnit voru tekin af loftmynd og má gera ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Hann reisti sér torfbæ (66°04'700/19°07'820) rétt utan við bryggjuna sem nú er, líklega um eða eftir 1895, en flutti úr honum 1924 er hann byggði íbúðarhús sem var rífið fyrir nokkrum árum. Það stóð nokkru norðar en torfbærinn.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Neðra-Haganes-39

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1918 er hús syðst í túninu, vestan götunnar og sunnan þess stór matjurtagarður.

Lýsing

Matjurtagarðurinn og torfbærinn eru nú horfin. Hnit voru tekin af túnakorti sem lagt er yfir hnitaða loftmynd. Matjurtagarðurinn og húsið hafa verið vestan við veginn um 30m sunnan við íbúðarhúsið í Vík. Gera má ráð fyrir allt að 10m skekkju.

Neðra-Haganes-40

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti er matjurtagarður sunnan við bæinn í Neðra-Haganesi.

Lýsing

Þarna hefur nú verið sléttað tún en dældir eru þar sem gamli bærinn stóð áður. Punktur var tekinn af loftmynd sem hnitsett túnakort hafði verið lagt yfir og gera má ráð fyrir allt að 10m skekkju.

Neðra-Haganes-41

Hlutverk: Öskuhaugur

Tegund: Heimild

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson: „Ég man að norðan við bæinn [átt er við gamla torbæinn í Neðra-Hegranesi] var gríðarlega stór öskuhaugur.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Búið er að slétta úr öskuhaugnum en punktur var tekinn samkvæmt frásögn Guðmundar, gera má ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Neðra-Haganes-42

Sérheiti: Tröðin

Hlutverk: Gata

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti frá 1918 sést að gata hefur legið í gegnum túnið á Neðra-Haganesi þar sem að bílvegurinn liggur í dag.

Lýsing

Gatan er horfin undir veg en var teiknuð upp og hnitsett eftir túnakortinu sem lagt var yfir hnitsetta loftmynd.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Gata (nú bílvegur) aðskildi Neðra-Haganestún og Víkurtún.“ (Örnefnaskrá Haganess, 7). Samkvæmt heimildamanni var gatan nefnd Tröðin og var gamla Siglufjarðarleiðin þar, þar til grandinn breyttist í miklu brimi, líklega 1934 (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Neðra-Haganes-43

Sérheiti: Selsvör, Vörin

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Í fjörunni fyrir framan Vík var áður vör. Hún mun hafa verið rudd af sjómönnum hér áður og hafa verið þar sem bryggjan er nú. Hún var ýmist kölluð Selsvör eða bara Vörin. Í Selsvörinni var aðdýpra og minni kviku gerðir þar heldur en í hinni venjulegu lendingu við Sandinn. Þar var því þrautalending.“ (Örnefnaskrá, 11).

Lýsing

Punktur var tekinn samkvæmt lýsingu í örnefnaskrá þar sem segir að Vörin hafi verið þar sem bryggjan (reist 1951) er nú. Gera má ráð fyrir allt að 50m skekkju.

Neðra-Haganes-44

Hlutverk: Beitarhús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Skálinn var reistur á stökum hól, sem hét Sauðhúsholl. Á honum höfðu áður staðið um langan aldur sauðhús frá Efra-Haganesi. Norðan við Sauðhúshól, er talið, að áður hafi staðið skreiðargeymsla Hólastóls ásamt fleiri verbúðum.“ (Örnefnaskrá, 15-16).

Lýsing

Beitarhúsin eru horfin en punktur var tekinn samkvæmt lýsingu í örnefnaskrá. Gera má ráð fyrir allt að 15m skekkju.

Neðra-Haganes-45

Hlutverk: Beitarhús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi: „Á Borginni út við sjóinn voru beitarhús frá Efra-Haganesi (66°05'275/19°07'900), [þau] brunnu sumarið 1948 eða 1949. Hafa verið á að giska 40 kinda hús.(...) Eldri hús voru austar og sér þeirra merki en það varð að færa þau vegna þess að ósinn var að brjóta sig upp að þeim. Einungis helmingur rústanna er enn sýnilegur (66°05'270/19°07'827).“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Húsin fundust ekki við skráningu 2014 og er mögulegt að þau séu horfin í sjó. Hnit úr vettvangsferð Hjalta Pálssonar með Guðmundi Sæmundssyni voru notuð til að skrá tóftirnar.

Neðra-Haganes-46

Sérheiti: Ferjutangi

Hlutverk: Bátferja

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Yzta nesið við Gamlaós mun stundum hafa verið nefnt Ferjutangi. Af honum voru ferðamenn oft ferjaðir yfir, ofan til við ósinn, einnig fénaður á haustin, þegar slátrað var á Siglufirði.” (Örnefnaskrá Haganess, 1).

Lýsing

Engin mannvirki fundust á Ferjutanga en gps hnit voru tekin á tanganum sjálfum. Þess ber að geta að þarna hafa orðið töluverðar breytingar á landi.

Aðrar upplýsingar

Í grein eftir Sverri Pál Erlendsson í 7. bindi Skagfirðingabókar segir: „Óvíst er hvenær ferja var fyrst tekin til notkunar á Hraunaósi, en þó virðist hún jafnvel hafa verið til um 1810, en þá er þessi leið fær.(...) Ekki er þess getið hvenær ferjan var endanlega aflögð, en það hefur væntanlega verið er leið að aldamótum og greiða tók fyrir umferð um landveg.” (Sverrir Páll Erlendsson, 156).

Neðra-Haganess-47

Hlutverk: Smiðja

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi, 1998 segir hann: „(...) en segja má, að 11 mánuði ársins var báturinn í gamalli smiðjutóft sunnan við túnið í Neðra-Haganesi, rétt um það bil þar sem bryggjan er núna, varinn svo miklu grjóti, að sá varla í hann.“ Hann segir jafnframt að Þorsteinn í Vík hafi hlaðið þessa smiðjutóft úr torfi því hann smíðaði úr jární (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Hjalti Pálsson ritstjóri Byggðasögu Skagafjarðar tók umrætt viðtal við Guðmund og fór með honum á vettvang. Hann tók hnit á smiðjutóftinni samkvæmt lýsingu Guðmundar: Gera má ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Horfnar óstaðsettar minjar

Neðra-Haganess-48

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann að beint ofan við bryggjuna hafi lengi verið tóftir af einhverjum byggingum sem hann vissi ekki hverjar voru. Þarna var líka smiðjutóft (nr. 47) sem fyrr er nefnd (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Ekki er hægt að áætla staðsetningu með viðunandi nákvæmni út frá heimild.

Neðra-Haganess-49

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann að beint ofan við bryggjuna hafi lengi verið tóftir af einhverjum byggingum sem hann vissi ekki hverjar voru. Þarna var líka smiðjutóft (nr. 47) sem fyrr er nefnd (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Ekki er hægt að áætla staðsetningu með viðunandi nákvæmni út frá heimild.

Neðra-Haganes-50

Hlutverk: Skemma

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Örnefnaskrá Haganess segir: „Norðan við Sauðhúshól, er talið, að áður hafi staðið skreiðargeymsla Hólastóls ásamt fleiri verbúðum.“ (Örnefnaskrá Haganess, 16). Guðmundur Sæmundsson segir að talið sé að skreiðarskemman hafi verið á sjálfum hólnum (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson).

Lýsing

Skemman er horfin og ekki er hægt að staðsetja hana með viðunandi nákvæmni út frá lýsingu í heimildum.

Aðrar upplýsingar

Í viðtali sagði Guðmundur Sæmundsson: „Talið er að fyrir tíma beitarhúsanna hafi staðið skreiðarskemman Hólastóls á þessum hól þar sem hótelið er núna. Það er trúlegt vegna þess að í flóðaöldunni sem kom 1934 og gekk upp í vatnið þá slapp hóllinn og þar höfðu menn hvolfst bátum sínum. Þetta var talinn eini öruggi staðurinn fyrir brimi. (...) Sagt er að skemma Hólastóls hafi verið syðst í landi Neðra-Haganess en landamerkin eru einmitt við Selsteininn í fjörunni þarna rétt fyrir sunnan og neðan. Pabbi sagði mér að þarna hefðu verið nokkuð háir sjávarbakkar í hans ungdæmi, þónokkuð vestur á sandinn og gróðurtorfa fyrir ofan.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Í jarðabók frá 1709 segir: „Landskuld betalast í landaurum nema ábúandi geti fisks aflað, þá er hann á skilinn; xx álnir falla niður fyrir átroðning og hestabeit af stólslestinni, sem sækir fisk að staðar skemmuni, sem hjer stendur allnærri bænum.“ (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 306).

Neðra-Haganes-51

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hættu. Tóftin er 6-7m frá sjávarbakka þar sem landbrot hefur verið töluvert.

Staðhættir

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi kemur fram að fjárhúskofi frá Vík hafi staðið rétt utan við bryggjuna (Munnleg heimild: Guðmundur Sævarsson, 1998).

Lýsing

Ekki er hægt að áætla með viðunandi nákvæmni hvar fjárhúsin stóðu.

Aðrar upplýsingar

Í viðtali kemur jafnframt fram að kofinn hafi síðar verið notaður sem reykhus en þakið var upptýpt og úr því kom mjög góður silungur (Munnleg heimild: Guðmundur Sævarsson, 1998).

Neðra-Haganes-52

Sérheiti: Haganeskot

Hlutverk: Hjáleiga

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók frá 1709 er getið um hjáleigur: „Haganesskot hafa heitið tvær hjáleigur hjer í túninu, sem af eru fallnar fyrir 60 árum, og vita menn ógjörla með hverjum kostum þær hafa bygðar verið, meina þó að xx álna landskuld væri á hverri en ekkert kúgildi. Ekki er og heldur víst hvað mikinn part að hjáleigan hvor hefur brúkað af túninu, og því vita menn ekki að segja, hvað þar hafi fóðrast. Ekki má þessar hjáleigur aftur byggja fyrir heyskaparleysi.“ (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 306).

Lýsing

Ekki er vitað hvar hjáleigurnar voru.

Neðra-Haganes-53

Sérheiti: Haganeskot

Hlutverk: Hjáleiga

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók frá 1709 er getið um hjáleigur: „Haganesskot hafa heitið tvær hjáleigur hjer í túninu, sem af eru fallnar fyrir 60 árum, og vita menn ógjörla með hverjum kostum þær hafa bygðar verið, meina þó að xx álna landskuld væri á hverri en ekkert kúgildi. Ekki er og heldur víst hvað mikinn part að hjáleigan hvor hefur brúkað af túninu, og því vita menn ekki að segja, hvað þar hafi fóðrast. Ekki má þessar hjáleigur aftur byggja fyrir heyskaparleysi.“ (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 306).

Lýsing

Ekki er vitað hvar hjáleigurnar voru.

Neðra-Haganes-54

Sérheiti: Hóll

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók frá 1709 segir: „Hóll og Óverkustaðir hafa hér heitið tvær sjóbúðir, sem af eru fallnar meir en fyrir 60 árum og galt hver búðarmaður búðarleigu til heimabóndans 20 álnir í fiski. Þessi hús má aftur upp byggja ef fólk til fengist.“ (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX, 306).

Lýsing

Ekki er vitað hvar sjóbúðirnar voru og engar sjóbúðaminjar fundust við vettvangsskráningu.

Neðra-Haganes-55**Sérheiti:** Óverkustaðir**Hlutverk:** Sjóbúð**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í jarðabók frá 1709 segir: „Hóll og Óverkustaðir hafa hér heitið tvær sjóbúðir, sem af eru fallnar meir en fyrir 60 árum og galt hver búðarmaður búðarleigu til heimabóndans 20 álnir í fiski. Þessi hús má aftur upp byggja ef fólk til fengist.“ (*Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX*, 306).

Lýsing

Ekki er vitað hvar sjóbúðirnar voru og engar sjóbúðaminjar fundust við vettvangsskráningu.

Haganesvík

Haganesvík í Fljótum fékk löggildingu sem verslunarstaður árið 1897.⁴⁸ Fyrsti kaupmaðurinn var Einar Baldvin Guðmundsson frá Hraunum og rak hann verslun þar frá aldamótunum 1900, fyrst á eigin vegum en síðar sem verslunarstjóri Gránufélagsins. Síðan tóku hinar Sameinuðu íslensku verslanir við rekstrinum og ráku verslun þar til 1922. Samvinnufélag Fljótamanna var stofnað 1919, það var með verslun, vöruheymislur, frystihús og sláturhús.⁴⁹ Í örnefnaskrá segir að öll elstu verslunarhúsin hafi verið byggð af Einari Guðmundsyni á árunum frá 1898 og eitthvað fram yfir aldamótin.⁵⁰ Verslunar- og íbúðarhúsið sem Einar byggði 1899 brann um 1933.⁵¹ Svæðið sem kaupfélagshúsin stóðu á var nefnt Plássið.⁵²

Í manntali frá 1901 voru tíu skráðir til heimilis í Haganesvík auk þess voru fjórir til heimilis í þurrabúðarbýlunum Vatnsenda og fimm á Vatni.⁵³ Í töflu 1. eru talin húsin sem búið var í, í Haganesvík í byrjun 20. aldar. Þau voru öll utan fyrstu verslunarhúsanna í landi Efra-Haganess.⁵⁴

	Haganesvík	Vatnsendi	Vatn	Grund	Vatnshorn
Manntal 1901	X	x	x		
Manntal 1910	X	x	x		
Fasteignamat 1917	X			x	
Manntal 1920	X			x	x

Tafla 1. Híbýli sem skráð eru í Haganesvík í stafrænum manntölum og fasteignamati frá 1917.⁵⁵

⁴⁸ Páll Briem, 155.

⁴⁹ Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV, 80.

⁵⁰ Örnefnaskrá Haganess, 16.

⁵¹ Viðtal við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi (1998, 2004).

⁵² Örnefnaskrá Haganess, 16.

⁵³ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 07.01.2015.

⁵⁴ Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949. IV, 112.

⁵⁵ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 07.01.2015; Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 07.01.2015.

Fornleifaskráning – minjar sem tilheyra kauptúninu í Haganesvík

Haganesvík-56

Sérheiti: Möllershús (nafnið er ekki upprunalegt en var síðar nefnt eftir kaupmanni sem þar bjó)

Hlutverk: Hífbýli

Tegund: Steinsteypa, heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Fyrir suðaustan Möllerstún stendur nú bústaður kaupfélagsstjórans, Samtún. Samtún er byggt á Kaupstaðarlóðinni, en svo nefnist spilda, sem keypt var undir kaupstað við Haganesvík.“ (Örnefnaskrá Haganess, 8). Á túnakorti af Neðra-Haganestúni frá 1918 er einnig uppdráttur af minni túnspildu, líklega Möllerstúni. Þar er hús í vesturkanti túnsins.

Lýsing

Íbúðar- og verslunarhúsnæðið í Haganesvík brann 1933 en enn standa steinsteypar tröppur sem lágu upp í íbúðarhluta hússins. Ljósmynd af húsinu fannst ekki.

Aðrar upplýsingar

Haganesvík kemur fyrir í manntölum 1901, 1910 og 1920 (sjá Manntalsvef Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is) og í fasteignamati frá 1917 eru talin eftirfarandi hús: a. Tvílyft timburhús með kjallara. Áfastur skúr. Notað til íbúðar og verslunar. b. Pakkhús úr timbri með járnþaki, 10x18al. c. Skúr úr timbri með járnþaki 18x31/2 al. d. Skemma úr timbri með járnþaki 12x5al.e. Skúr úr timbri með járnþaki 10x3 al. (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www.handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014). Húsið var byggt af Einari Guðmundssyni, 1899 (Viðtal við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi (1998, 2004). Hjalti Pálsson tók viðtalið og skráði).

Horfnar staðsettar minjar

Haganesvík-57

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á túnakorti af Neðra-Haganestúni frá 1918 er einnig uppdráttur af minni túnspildu, líklega Möllerstúni. Þar er sýndur matjurtagarður vestan við túnið. Matjurtagarðurinn var um 20m vestur af veginum og um 25m norður af gamla pósthúsinu.

Lýsing

Matjurtagarðurinn er horfinn og nú er fjara og búið að gera varnargarð þar sem að hann var áður. Gera má ráð fyrir allt að 30m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Í viðtali sem tekið var við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann að kálgarður hafi verið norðan við hólinn þar sem hótelið stóð sem Einar á Hraunum hafi verið með (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Haganesvík-58

Hlutverk: Þinghús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þinghús var byggt í Haganesi af Þorsteini Þorsteinssyni í Vík, langt eftir síðustu aldamót. Það var aðalsamkomuhús Vestur-Fljóta í mörg á, unz það tók af í stórbrimi haustið 1934. Það stóð u.þ.b. þar sem suðurendi sláturhúss kaupfélagsins er nú.“ (Örnefnaskrá Haganes, 16).

Lýsing

Húsið skemmdist í miklu brimi 1934 og síðar var reist sláturhús á sömu lóð. Hnit voru tekin af loftmynd samkvæmt lýsingu Guðmundar. Gera má ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi 1998: „Þinghúsið var byggt upp úr aldamótum og stóð þar sem nú er sláturhús Samvinnufélagsins. Það gerði Þorsteinn í Vík, að einhverju leyti á vegum stúkunnar sem þar var. Það var reyndar aðal samkomuhúsið ef einhverjar skemmtanir voru, þó meira á sumrin því þetta var gegnkaldur timburskúr. Séra Jónmundur var með sitt pöntunarfélag í þessu þinghúsi og einhverjum skúr við hliðina, en bæði þinghúsið og skúrinn fóru nokkurn veginn í flóðinu 1934. Skúrinn fór þá alveg en húsið skekkist og brotnaði og var ekki notað eftir það.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998). Í fasteignamati frá 1917 er skráð nr. 41. Þinghús. Eigendur: Haganes og Holtshreppar. Timburhús með jarnþaki 10x84 (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands [www. handrit.is](http://www.handrit.is). Skoðaður þann 22.12.2014).

Haganesvík-59

Hlutverk: Skúr

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann skúr hafa verið norðan við þinghúsið (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Hnit voru tekin af loftmynd en gera má ráð fyrir allt að 20m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi 1998: „Séra Jónmundur var með sitt pöntunarfélag í þessu þinghúsi og einhverjum skúr við hliðina, en bæði þinghúsið og skúrinn fóru nokkurn veginn í flóðinu 1934. Skúrinn fór þá alveg en húsið skekkist og brotnaði og var ekki notað eftir það.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Haganesvík-60

Hlutverk: Bryggja

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi segir hann fyrstu bryggjuna hafa verið byggð utan um Selsteininn. Það voru bryggjustaurar reknir niður og grjótfyllt ker, en

gólfið fjarlæggt yfir veturinn. Bryggjan skemmdist í ofsaveðri 1934 (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Hnit voru tekinn af loftmynd út frá lýsingum heimildamanns.

Haganesvík-61

Sérheiti: Pakkhúsið

Hlutverk: Pakkhús, skemma

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi 1998: „Pakkhúsið var norðan við Vatnsendahúsið, gatan á milli sem enn liggur þarna uppeftir. Þessu var öllu rótað til og bylt þegar Samtún var byggt norðan við veginn. (...) Húsasamstæða var sunnan við Möllershúsið, eiginlega samsíða hótelinu en dálítið bil á milli. Það var skemma áföst við pakkhús Gránufélagsins og svo var hliðarskúr, notuð sem saltgeymsla, við pakkhúsið líka ofan við það.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Punktur var tekinn samkvæmt lýsingu í heimild og út frá ljósmynd fá 1945, gera má gera ráð fyrir allt að 15m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Í fasteignamati frá 1917 eru talin eftirfarandi hús: a. Tvílyft timburhús með kjallara. Áfastur skúr. Notað til íbúðar og verslunar. b. Pakkhús úr timbri með járnþaki, 10x18al. c. Skúr úr timbri með járnþaki 18x31/2 al. d. Skemma úr timbri með járnþaki 12x5al.e. Skúr úr timbri með járnþaki 10x3 al. (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands www. handrit.is. Skoðaður þann 22.12.2014).

Haganesvík-62

Hlutverk: Niðursuðuverksmiðja

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi 1998: „Pakkhúsið var norðan við Vatnsendahúsið, gatan á milli sem enn liggur þarna uppeftir. Þessu var öllu rótað til og bylt þegar Samtún var byggt norðan við veginn. Undir vegarslóðinni heim að Samtúni voru tóftir af íshúsi, sem þarna var. Tekinn var í það klaki af vatninu og settur í húsið. Þarna var líka grunnur að torfhúsi þar sem Einar hafði haft niðursuðuverksmiðju sína sem hann stofnaði með Snorra Pálssyni. Þessi hús seldi Einar til Gránufélagsins ásamt öðru 1903.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Tóftirnar eru hornfar vegna framkvæmda en hnit voru tekin samkvæmt lýsingu í heimild en gera má ráð fyrir allt að 30m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Í grein Sverris Páls Einarssonar í 7. bindi Skagfirðingabókar segir frá Niðursuðuverksmiðju: „Þó varð lítið úr framkvæmdum er til lengdar lét, og að Snorra látnum, árið 1883, var

verksmiðjan flutt til Haganesvíkur, þar sem hún stóð að mestu ónotuð unz tímans tönn fékk henni grandað.“ (Skagfirðingabók 7, 147).

Haganesvík-63

Hlutverk: Íshús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Úr viðtali við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi 1998: „Pakkhúsið var norðan við Vatnsendahúsið, gatan á milli sem enn liggur þarna uppeftir. Þessu var öllu rótað til og bylt þegar Samtún var byggt norðan við veginn. Undir vegarslóðinni heim að Samtúni voru tóftir af íshúsi, sem þarna var. Tekinn var í það klaki af vatninu og settur í húsið. Þarna var líka grunnur að torfhúsi þar sem Einar hafði haft niðursuðuverksmiðju sína sem hann stofnaði með Snorra Pálssyni. Þessi hús seldi Einar til Gránufélagsins ásamt öðru 1903.“ (Munnleg heimild: Guðmundur Sæmundsson, 1998).

Lýsing

Tóftirnar eru hornfar vegna framkvæmda en hnit voru tekin samkvæmt lýsingu í heimild en gera má ráð fyrir allt að 30m skekkju.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Rétt sunnan við gamla Gránufélagspakkhúsið, sem enn stendur (þ.e. nefnt pakkhús í skránni) mátti sjá tóftarbrot af gömlu íshúsi, sem Þorsteinn í Vík lét byggja laust fyrir síðustu aldamót. Tekinn var ís af Bótinni og var hann blandaður með salti til að framkalla frýstingu.“ (Örnefnaskrá Haganess, 16).

Horfna óstaðsettar minjar

Haganesvík-64

Sérheiti: Spilhóll

Hlutverk: Spil

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Spilhóll er við austurenda elzta kaupfélagshússins. Í sjávarkambinum fram af honum var uppsátur vöruflutningabáta kaupfélagsins. Spil var á Spilhól, og voru bátarnir spilaðir upp með því.“ (Örnefnaskrá Haganess, 15).

Lýsing

Þarna er landslag breytt frá því sem áður var og nú er kominn sjóvarnargarður meðfram fjörunni í Haganesvík og hóllinn horfinn.

Haganesvík-65**Hlutverk:** Vöruhús**Tegund:** Heimild**Staðhættir**

Í fasteignamati frá 1917 er skráð vöruhús nr. 38. Timburhús með pappaþaki, 12x8 al. Eigandi og notandi H/F H.S.I.V. (Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands [www. handrit.is](http://www.handrit.is). Skoðaður þann 22.12.2014).

Lýsing

Ekki er vitað með vissu hvaða hús þetta er en mögulega er þetta sama hús og Pakkhúsið sem skráð er nr. 61.

Hraun í Fljótum - söguágrip

Hraun koma fyrst fyrir í rekaskrá Hólastaðar frá 1374 en Hólar áttu: „Með Hrauns löndum öll reka gögn.“⁵⁶ Í jarðabók frá 1709 segir að á Hraunum sé uppistandandi bænhús en tíðir hafi ekki verið veittar í manna minnum.⁵⁷ Ekki er getið um bænhús eða hálfkirkju í kirknatali Ólafs Rögnvaldssonar biskups á Hólum frá 1461.⁵⁸

Í jarðabók frá 1709 segir: „Heimræði er hjer ár um kríng og lending góð, og gánga skip ábúanda svo mörg sem hann fær ákomið. Inntökuskip hafa hjer áður verið átta, stundum fleiri, stundum færri, og tók ábúandi undirgift skipanna, sem var fiskavætt undir hvert skipt. Þessi inntökuskip hafa smá fækkað eftir því sem formegunin hefur farið til rýrðar og fólk fækkaði, so nú eru ekki utan 2 inntökuskip með sömu undirgift og áður.“⁵⁹ Aðallendingin í Fljótum var í Hraunakróki: „(...) og er það dágóð lending í austan – og sunnanátt, en í norðan- og vestanátt er oft ill að lenda þar og þrífalt ómögulegt. Fjara er fremur stórgrýtt og grunnt undan fjörunni. Höfnin er grunn, og þar er góður sandbotn.“ Í örnefnaskrá segir nánar frá útræði: „(...) Bataútræði hefir frá alda öðli verið í Króknum og oft mikið á meðan vetrarskipum var haldið út til hákarlaveiða – t.d. 3-4 vetrarskip og 12-14 bátar til fiskiveiða, haust og vor. Vetrarskipi var seinast haldið út veturinn 1895-1896. Eftir það voru hákarlaveiðar stundaðar í fiskibátum í nokkur ár, eða til 1907, en nú er sá veiðiskapur hættur, enda er glæfralegt að liggja úti um nætur á smábátum um háveturinn. Nú er 6 förum róið úr Króknum; þar af er 1 sexæringur, 4 fjögramannaför og 1 tveggjamannafar.“⁶⁰

Í manntali frá 1703 eru 34 skráðir til heimils að Hraunum í Fljótahreppi. Líklegt er að þar með séu skráðir þeir sem bjuggu á hjáleigum sem þó eru ekki nefndar í manntalinu. Í manntölunum sést að það hefur alla jafna verið frekar mannmargt að Hraunum og voru yfirleitt skráðir fleiri en 20 heimilismenn.⁶¹

Hjáleigur og sjóbúðir

Í jarðabók frá 1709 er getið um þrjár hjáleigur, **Hrúthús** sem sögð er byggð fyrir manna minni í heimatúninu. **Strýtu**, líka byggð fyrir manna minni í heimatúninu en hafði verið í eyði í 10 ár og **Hrólfsvelli**. Þar er jafnframt getið um tvær búðir, **Hraunabúð**, tómt hús við lendinguna. Þá bjó þar Eysteinn Gunnsteinsson sem réri á skipum heimabónnda. Önnur búð var þar sem sama nafni en í eyði.⁶² Hrólfsvalla er fyrst getið í Sigurðarregistri frá 1525.⁶³ Í manntali frá 1703 eru þrjár skráðir til heimilis að Hrólfsvöllum.⁶⁴ Í jarðabók frá 1709 segir að Hrólfsvellir hafi verið í eyði í síðastliðin tvö ár „og stundum þar áður“. Jörðin var þá í eigu biskupsstólsins á Hólum og var jarðardýrleiki 10 hundruð.⁶⁵ Hrólfsvalla er aðeins getið neðanmáls í jarðatali Johnsen frá 1847 og þá sögð eyðihjáleiga en Hrúthús þar sögð hjáleiga

⁵⁶ Íslenzkt fornbréfasafn III, 278.

⁵⁷ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX. bindi, 339.

⁵⁸ Íslenzkt fornbréfasafn V, 355.

⁵⁹ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX. bindi, 340.

⁶⁰ Örnefnaskrá Hrauna, 20

⁶¹ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 08.01.2015.

⁶² Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX. bindi, 340-341.

⁶³ Íslenzkt fornbréfasafn IX, 301.

⁶⁴ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 08.01.2015.

⁶⁵ Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX. bindi, 341.

en dýrleiki er metinn með heimajörðinni.⁶⁶ Hrólfsvellir virðast því hafa farið í eyði uppúr 1700. Hrúthús koma ekki fyrir í jarðatali 1703 en þar bjuggu 13 árið 1890 þegar flestir eru skráðir þar til heimilis.⁶⁷ Hrúthús eru jafnan metin með Hraunum að dýrleika en hreppstjóri telur hana vera 10 hundruð. Þau fóru í eyði 1915 og voru þá sameinuð heimajörðinni.⁶⁸ Í Syrpu Hannesar Hannessonar frá Melbreið kemur fram að Strýta hafi verið í beina stefnu suður frá Hraunabænum (yngra húsinu), rétt við túnjaðarinn eins og túnið var þá. Þegar Strýta var komin í eyði var þarna kallað Strýtumór sem síðar var sléttaður og sameinaður Hraunatúninu. Strýta var talin fara í eyði um aldamótin 1700.⁶⁹ Heimildamaður nefnir jafnframt hjáleigurnar **Hafnir** (sjá Vatn hér að neðan) og **Grund**. Hafnir voru á hólunum niður við Miklavatn þar sem eru töluverðar rústir en staðsetning Grundar er óþekkt.⁷⁰ **Púfnavellir** eru fornbylí á Almenninum innan við Hrólfsvelli og þar sjást bæði túngarður og tóftir. Í örnefnaskrá segir að Púfnavellir hafi „vafalaust átt land inn að Selá og upp með henni að norðanverður og líklega alla hlíðina á Hraunadalnum.“⁷¹ Í jarða- og búendatali Skagafjarðar segir að nokkur þurrabúðarbylí hafi verið byggð við heimatúnið á Hraunum á 19. öld:

Vatn (1890-1899). Árið 1890 eru sex skráðir til heimilis að Vatni í Holtssókn.⁷² Í örnefnaskrá er kotið nefnt Vatnskot byggt af Guðmundi Steinssyni og fór í eyði þegar hann flutti þaðan. Hann hafði kú og ræktaði í kringum kotið og þar sjást enn rústir bæjar og fjárhúss.⁷³ Kotið gæti hafa verið þar sem heimildamaður kallar Hafnir.

Hóll (ca. 1898-1908). Árið 1890 eru sex skráðir til heimilis að Holti í Holtssókn og 1910 eru íbúar tveir.⁷⁴ Í örnefnaskrá segir að Einar Halldórsson hafi byggt Hól og búið þar í nokkur ár. Síðar fluttust þangað Björn Magnússon og Sólveig Magnúsdóttir og bjuggu þar til Björn lést og fór þá kotið í eyði. Það var var við Hafnarfjörðinn.⁷⁵

Lækur (1898-1899). Fannst ekki í stafrænum manntölum. Í örnefnaskrá segir um kotið að það hafi verið byggt fast við bæjarvegginn á Hóli, reist af Jóni Magnússyni en af honum tók við Friðbjörn Jónsson en kotið fór í eyði er hann fluttist þaðan.⁷⁶

Sauða (1899-1918). Árið 1910 eru fimm skráðir til heimilis að Sauða.⁷⁷ Sauða var rétt út undan Hrúthúsum og var fyrst byggt af Ásgrími Sigurðssyni.⁷⁸

Bót (1897-1900). Fannst ekki í stafrænum manntölum. Í örnefnaskrá segir að Bót sé byggt af Vigfúsi Árnasyni um 1897 og bjó hann þar í nokkur ár og þegar hann flutti fór kotið í eyði.⁷⁹

⁶⁶ *Jarðatal Johnsen*, 276.

⁶⁷ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 08.01.2015.

⁶⁸ *Jarða- og búendatal Skagafjarðasýslu 1785-1949*. IV, 120.

⁶⁹ Hannes Hannesson (1961). *Syrpa nr. 6*. HSk 49, 4to., 9.

⁷⁰ Munnleg heimild: Viðar Pétursson, 23.02.15

⁷¹ Örnefnaskrá Hrauna, 50.

⁷² Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 08.01.2015.

⁷³ Örnefnaskrá Hrauna, 49.

⁷⁴ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 08.01.2015.

⁷⁵ Örnefnaskrá Hrauna, 17.

⁷⁶ Örnefnaskrá Hrauna, 34.

⁷⁷ Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is. Skoðaður þann 08.01.2015.

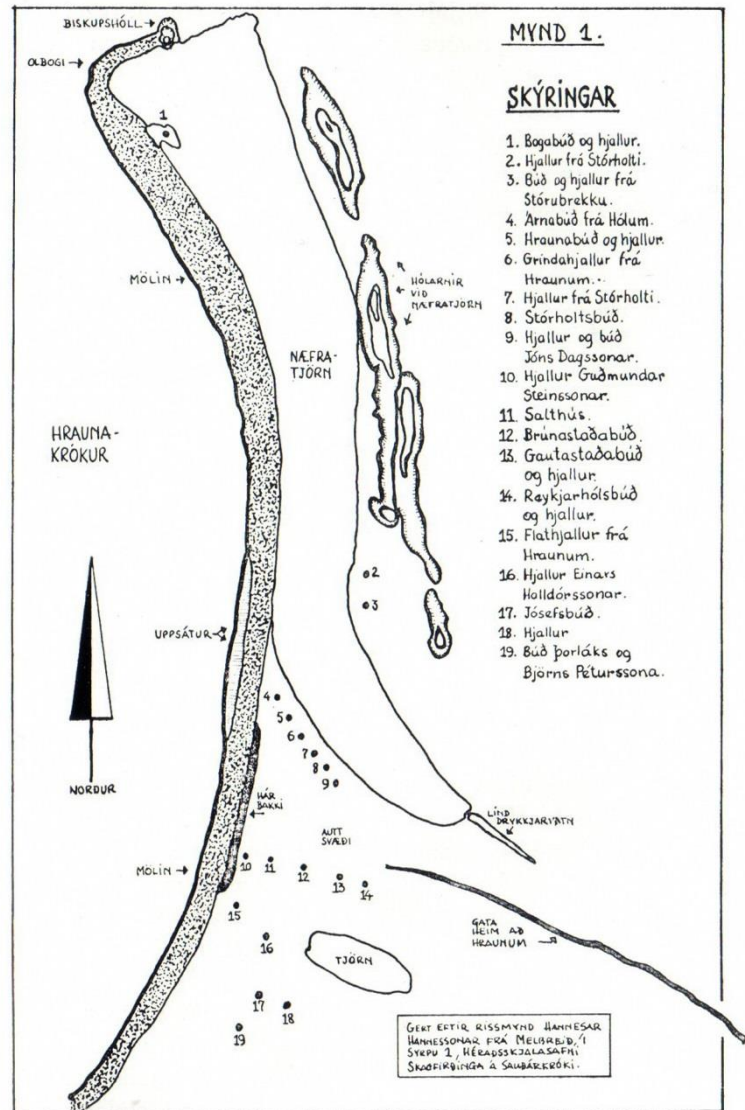
⁷⁸ Örnefnaskrá Hrauna, 38.

⁷⁹ Örnefnaskrá Hrauna, 6.

Fornleifaskráning

Verbúðaminjar í Hraunakróki

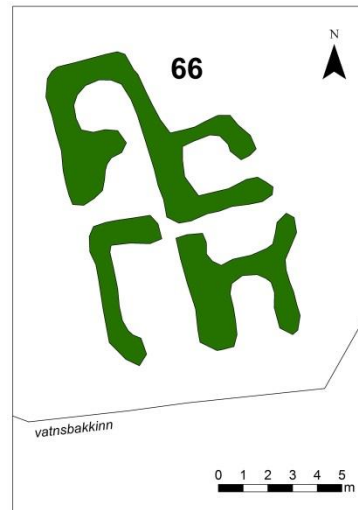
Eins og fram hefur komið var aðallending Fljótamanna í Hraunakróki og þar var verstöð fram á 20. öld. Til eru heimildir um fjöldann allan af búðum, hjöllum og öðrum minjum sem tengjast sjósókn. Hannes Hannesson (1888-1963) frá Melbreið gerði uppdrátt af Hraunakróki og sjóminjunum þar sem birtist í 1. bindi Sýrpu sem gefin var út 1950. Á uppdrættinum eru merktar fimm stakar búðir, sjö stakir hjallar og sex búðir og hjallar sem talin eru saman og eitt salthús. Þarna koma fram nöfn á búðum sem ýmist eru kenndar við eigendur/notendur eða bæina sem þær tilheyrðu s.s. Brúnastaðabúð og Jósefsbúð. Í örnefnaskrá eru nefndar fimm búðir og sjö hjallar, þar af einn á Hrólfsvöllum. Sumar minjanna koma fyrir í báðum heimildum en þó eru nokkrar sem koma bara fyrir í annarri heimildinni en það gæti stafað af því að þær hafi breytt um nafn. Eins er Holtsbúð sem skráð er í örnefnaskrá merkt sem Stórholtbúð á uppdrættinum. Nöfn þeirra sjóbúðatóta og hjalla sem eru í Hraunakróki í dag eru ekki þekkt og því erfitt að para tóftirnar saman við punkta á uppdrættinum.

Mynd 15. Heimild: Sverrir Páll Erendsson. *Fljót í Skagafirði á 19. öld. Í Skagfirðingabók 7. Reykjavík 1975.*

Mynd 16. Tóft nr. 66. Horft er til norðurs.

Hraun-66

Hlutverk: Híbyli, búð, hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Tóftin er í hættu vegna nálægðar við Miklavatn. Þarna brýtur af landi vegna ísruðninga sem myndast geta á vatninu að vetrum samkvæmt heimildamanni (Munnleg heimild: Viðar Pétursson, 23.02.15).

Staðhættir

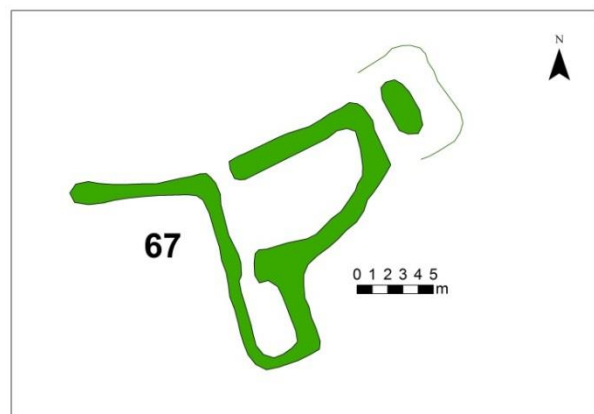
Við bakka Miklavatns (norðurendann), tæpa 800m VSV af íbúðarhúsinu að Hraunum 1 er tóft.

Lýsing

Tóftin snýr norður/suður og er 8x12m að utanmáli. Hún skiptist í sex hólf, þrjú að vestan og þrjú að austan. Fimm dyr eru greinanlegar, ein til vesturs, tvær til suðurs í átta að vatninu og tvær til austurs. Veggir eru grasi og mosa grónir en það sér í grjóthleðslur sem eru nokkuð hrundar. Veggir eru þó víða háir og stæðilegir, 30-120sm á hæð og um 1-1,5má breidd.

Mynd 17. Fjárhústóft nr. 67. Horft er til austurs í áttina heim að bæ.

Hraun-67

Sérheiti: Sauðhús?

Hlutverk: Fjánhús

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta. Tóftin er um 50m frá fjörunni og er ekki talin vera í hættu en þarna hefur landbrot verið töluvert mikið á liðinni öld og ef engin breyting verður á munu forsendur hættumats breytast.

Staðhættir

Upp af Hraunakrók, um 780m vestur af íbúðarhúsinu að Hraunum 1 er tóft.

Lýsing

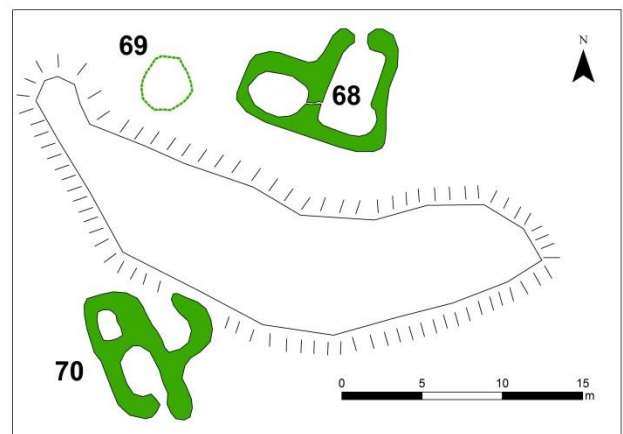
Tóftin er 14x18m að utanmáli og skiptist í þrjú hólf, fjánhús og hlöðu eða heytóft til norðausturs. Veggir eru stæðilegir en að nokkru hrundir, 50-110sm háir og meira en metri á breidd. Þeir eru grjóthlaðnir og sjást hleðslur vel en tóftin að öðru leyti grasi og mosa gróin. Vettvangsskráning fór fram í nóvember 2014 og voru þá plaströr, járn og fleira í tóftinni. Tæplega 10m langur veggur liggur til vesturs frá tóftinni, hefur mögulega verið til að auðvelda innrekstur í húsin.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Hraunamöl er talin að nái frá Sauðhúsinu syðra, alla leið vestur að Hraunaós, mölin nær þannig út í Krókinn og víkin, sem myndar hann, nær að réttu lagi frá Borgarskerjunum, beina línu í Olnbogann.” (Örnefnaskrá Hrauna, 23-24).

Mynd 18. Stekkjartóft nr. 68. Horft er til norðvesturs.

Hraun-68

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta. Tóftin er um 120m frá fjörunni og er ekki talin í hættu vegna landbrots í náinni framtíð.

Staðhættir

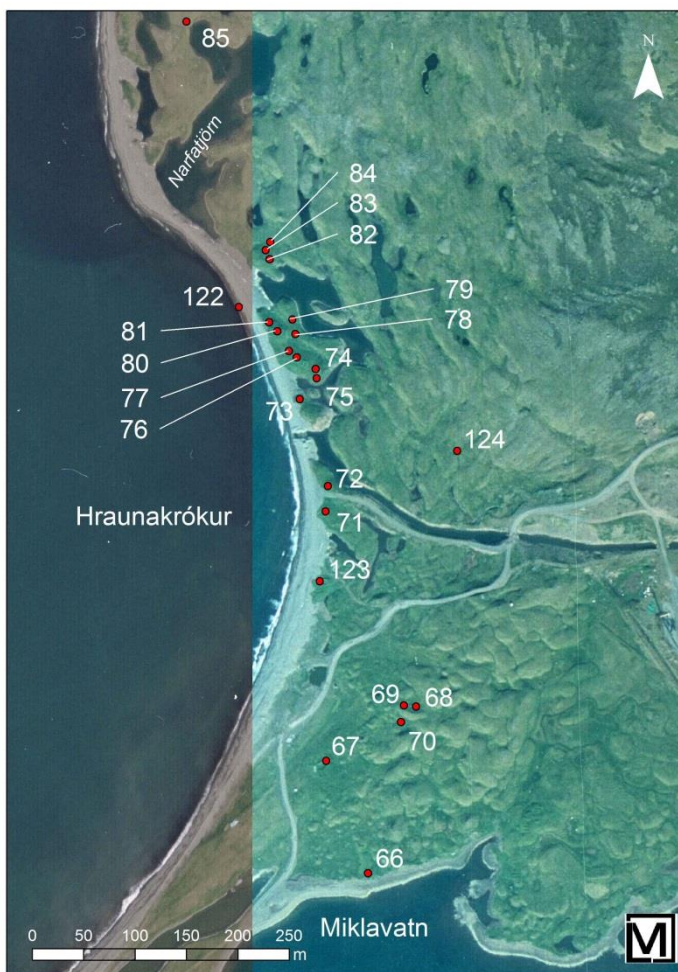
Á milli hólanna niður við sjó um 700m vestur af íbúðarhúsinu að Hraunum 1 eru tvennar stekkjartóftir.

Lýsing

Nyrðri tóftin liggur suður undir heimum hólanna, hún er tvískipt, rétt til austurs og króin til vesturs. Tóftin er 7x9m að utanmáli og snýr norðvestur/suðaustur. Veggir eru þykkir og stæðilegir, um 1,5m á breidd og 30-70sm háir. Tóftin er algróin grasi og mosa. Hlið hefur verið á réttinni til norðurs og mögulega hefur verið innangengt á milli réttar og króar en hlið var ekki greinanlegt úr krónni.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Stekkurinn stendur efst á Grandanum, en svo er Stekkjargrandi venjulega nefndur – og er hann eins og stekkur eru vanalega með áfastri opinni lambakró með tveimur dyrum, öðrum inn í stekkin, en hinum út úr Krónni. Á meðan stíað var, var reft fjalvið og grindum yfir króna og báðar byrgðar. Nú er rekið inn í stekkin til lambamörkunar og rúnings.” (Örnefnaskrá Hrauna, 45).

Hraun-69

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur

Hættumat: Engin hætta. Minjarnar eru um 120m frá fjörunni og eru ekki taldar í hættu vegna landbrots í náninni framtíð.

Staðhættir

Á milli hólanna niður við sjó um 700m vestur af íbúðarhúsinu að Hraunum 1 er stekkjartóft nr. 68 og tæpa 3m vestan við hana niðurgröftur.

Lýsing

Niðurgröfturinn er um 3m að þvermáli og mest um 30sm djúpur. Hlutverk og aldur er óvíst.

Hraun-70

Hlutverk: Stekkur

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta. Tóftin er um 120m frá fjörunni og er ekki talin í hættu vegna landbrots í náninni framtíð.

Staðhættir

Á milli hólanna niður við sjó um 700m vestur af íbúðarhúsinu að Hraunum 1 eru tvennar stekkjartóftir.

Lýsing

Syðri tóftin liggur á milli hóla. Hún er þrískipt, 7x8m að utanmáli og liggur nokkurn veginn norður/suður. Rétt er til suðurs og hlið á henni mót suðri og kró norðan við. Ekki er greinanlegt hlið á krónni. Þriðja hólflið er austan við tóftina og hefur hliðið snúið til norðurs. Veggir eru 30-60sm háir og mest um 1,5m á breidd, þeir eru grasi og mosa grónir en sér í grjóti úr vegghleðslum á nokkrum stöðum.

Aðrar upplýsingar

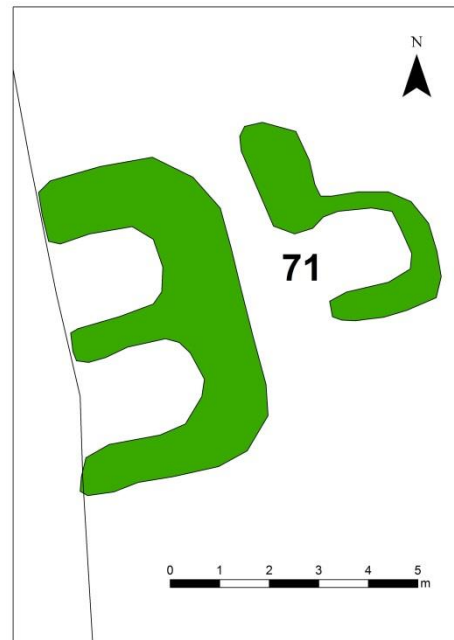
Í örnefnaskrá segir: „Stekkurinn stendur efst á Grandanum, en svo er Stekkjargrandi venjulega nefndur – og er hann eins og stekkur eru vanalega með áfastri opinni lambakró með tveimur dyrum, öðrum inn í stekkin, en hinum út úr Krónni. Á meðan stíað var, var reft fjalvið og grindum yfir króna og báðar bygðar. Nú er rekið inn í stekkin til lambamörkunar og rúnings.“ (Örnefnaskrá Hrauna, 45).

Mynd 19. Stekkjartóft nr. 70. Horft er til norðurs.

Mynd 20. Tóft nr. 71 við fjöruna. Þegar hefur brotið af henni til vesturs (hægri á mynd). Horft er til suðurs.

Hraun-71

Hlutverk: Búð, hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta. Tóftin er við fjöruna þar sem landbrot hefur verið mikið og þegar er brotið af henni að vestan.

Staðhættir

Í Hraunakróki var verstöð og þar er fjöldi tófta, bæði sem tengdar eru útræðinu sem og landbúnaði.

Lýsing

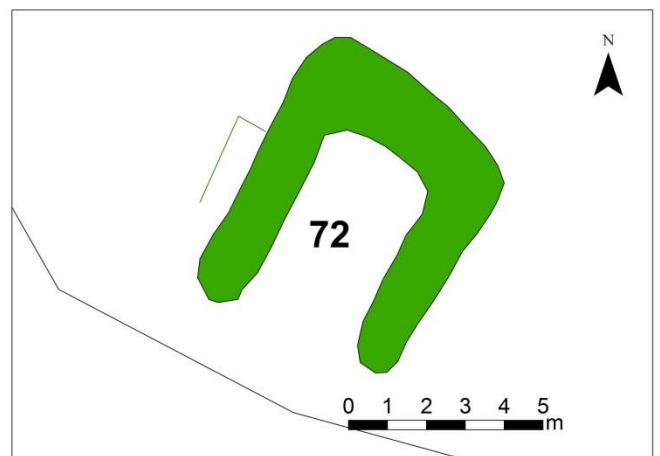
Tóftin virðist hafa verið að minnsta kosti tvískipt en sjórinn hefur brotið af henni til vesturs. Það sem eftir er af tóftinni er 3x6m að utanmáli. Veggir eru grjóthlaðnir og hrunið úr þeim en að öðru leyti er tóftin grasi vaxin. Veggir eru 30-60sm háir og rúmlega metri á breidd. Austan við tóftina eru þúfur og mögulega veggjaleifar.

Aðrar upplýsingar

Tóftin gæti verið tóft Jósefsbúðar og Hjalls eða Búð Þorláks og Björns Péturssona sem skráðir eru nr. 17-19 á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið (Hsk. 79, 4to) eða Bogabúð syðri sem sagt er að hafi verið syðst búða í Hraunakróki (Örnefnaskrá Hrauna, 21).

Mynd 21. Tóft nr. 72 við fjöruna. Þegar hefur brotið af henni til vesturs (hægri á mynd). Horft er til suðurs.

Hraun-72

Hlutverk: Hjallur, búð

Tegund: Tóft

Hættumat: Mikil hætta. Tóftin er við fjöruna þar sem landbrot hefur verið mikið.

Staðhættir

Í Hraunakróki var verstöð og þar er fjöldi tófta, bæði sem tengdar eru útræðinu sem og landbúnaði.

Lýsing

Tóftin er 6x7m að utanmáli og snýr NA/SV. Veggir eru nokkuð stæðilegir 40-120sm háir og um 1,5m á breidd, norðausturveggur mest hruninn. Vegghleðslur eru grjóthlaðnar en mögulega hefur verið torf ofan við þær. Hleðslur sjást greinilega en tóftin að öðru leyti grasi og mosa vaxin. Tóftin er opin mót suðvestri.

Aðrar upplýsingar

Tóftin gæti verið tóft hjalls Einars Halldórssonar sem skráður er nr. 16 á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið (Hsk. 79, 4to).

Mynd 22. Hleðsla nr. 73 fremst á mynd. Horft er til norðurs. austurendi tóftar sem að öðru leyti er farin í sjó. Hún er á smá gróðurtorfu sem er grasi og mosa gróin.

Hraun-73

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla

Hættumat: Mikil hætta. Minjarnar eru þegar nánast horfnar í sjó.

Staðhættir

Í fjörunni við Hraunakrók, rúmlega 80m NNV af tóft nr. 72 er hleðsla.

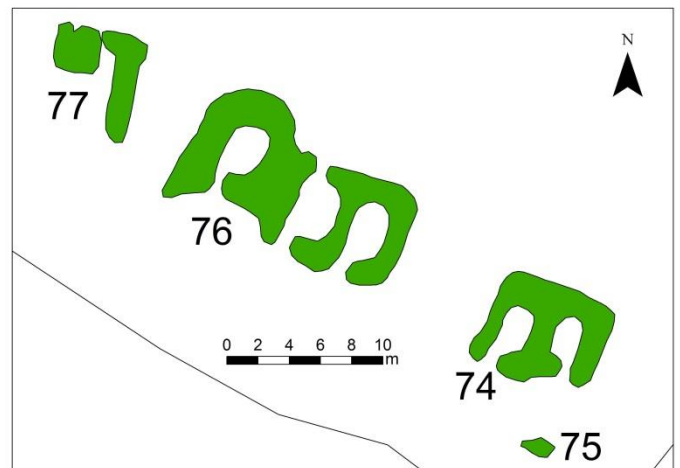
Lýsing

Hleðslan er úr grjóti, hún er 4m á lengd, tæplega 1m á breidd, 80sm há og liggur norður/suður. Hleðslan gæti verið

á smá gróðurtorfu sem er grasi og mosa gróin.

Mynd 23. Búðatóft nr. 74. Horft er til austurs.

Hraun-74

Hlutverk: Búð, hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru um 30m frá sjó þar sem að landbrot hefur verið mikið á undanförunum áratugum.

Staðhættir

Upp af Hraunakrók eru hólur og á milli þeirra, næst sjónum, víða litlar tjarnir. Á þessum hólum eru þær sjóbúðatóftir sem eftir eru í Hraunakrók og aðrar minjar tengdar sjósókn. Þarna er landslag tölvert breytt frá því sem áður var og greinilegt að hólarnir eru rofnir að vestan vegna landbrots af völdum sjávar. Þarna var áður mun meira af minjum sem eru nú farnar í sjó.

Lýsing

Tóftin er tvískipt, rúmlega 6x7m að utanmáli. Tvennar dyr hafa verið og snúið mót suðri. Hún er grjóthlaðin og nokkuð er hrunið úr hleðslunni sem er að miklu leyti grasi og mosa gróin. Veggir eru 40-110sm háir og rúmlega 1m á breidd.

Aðrar upplýsingar

Mögulega er um að ræða búð og hjall Jóns Dagssonar sem skráður er nr. 9 á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið (Hsk. 79, 4to).

Hraun-75

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru um 30m frá sjó þar sem að landbrot hefur verið mikið á undanförunum áratugum.

Staðhættir

Tæplega 3m suður af tóft nr. 74 er niðurgröftur.

Lýsing

Niðurgröfturinn er 1x2m að utanmáli og um 20sm djúpur.

Mynd 24. Horft er framan á búðartóft nr. 76. til norðausturs.

Hraun-76

Hlutverk: Búð, hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru um 20m frá sjó þar sem að landbrot hefur verið mikið á undanförunum áratugum.

Staðhættir

Rúma 6m norðvestur af búðatóft nr. 74 er önnur búðatóft, þrískipt.

Lýsing

Tóftin er þrískipt, 7x15m að utanmáli. Veggir eru grjóthlaðnir og sést í hleðslur en tóftin að öðru leyti grasi og mosa gróin.

Nokkuð er hrunið úr veggjum en annars eru þeir nokkuð stæðilegir, 30-150sm háir og 1,5m á breidd. Tóftin lengst til vesturs er umfangsmest. Þrennar dyr hafa verið til suðvesturs og einar dyr hafa verið til norðurs.

Aðrar upplýsingar

Mögulega er um að ræða Stórholtbúð sem skráð er nr. 8 á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið. Hjallur gæti hafa verið viðbyggður og mögulega sá sem skráður er nr. 7 á uppdrættinum (Hsk. 79, 4to).

Hraun-77

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla og dæld

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru um 20m frá sjó þar sem að landbrot hefur verið mikið á undanförunum áratugum.

Staðhættir

Norðvestur af tóft nr. 76 er hleðsla og við hana dæld.

Lýsing

Hleðslan er um 7m löng, rúmlega 1m á breidd og 20-50sm há. Hún er algróin grasi. Fast við hleðsluna að vestan er 20sm djúp dæld sem er um 3x3m á kant. Hlutverk beggja er óvíst.

Mögulega hafa staðið þarna hlóðir þar sem lifur var brædd í pottum, lifrabræðsla er skráð nr. 126 síðar í skýrslunni. Þarna gæti líka hafa staðið sjóbúð eða hjallur.

Aðrar upplýsingar

Í 7. bindi Skagfirðingabókar er eftirfarandi lýsing: „Lifur þá, sem aflaðist á vetrarskip hans og annara Fljótamanna, let hann bræða niðri við sjó í Hraunakrök, í geysistörum pottum. Voru pottarnir settir á samsvarandi hlóðir, og kynt undir mó, sauðataði og rekavið. Þurfti að vaka við það nótt og dag, því að aldrei mátti eldur deyja undir pottunum, fyr en fullbrætt var. Tók þessi lifrabræðsla langan tíma á hverju vori. Þannig var og brædd þorskalifur sú, er til féll í sveitinni og ekki var notuð til ljósa.” (Skagfirðingabók 7, 147).

Mynd 25. Tóft nr. 78. Horft er til norðausturs. Tóftirnar eru á lágum grasi grónum hól og á bakvið þær sést í tjörn sem að liggur á milli hólanna.

Mynd 26. Tóft nr. 78. Myndin er tekin af Páli Jónssyni líklega um miðja 20. öld. Birt með leyfir Héraðsskjalasafns Skagfirðinga.

Hraun-78

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru um 20m frá sjó þar sem að landbrot hefur verið mikið á undanförunum áratugum.

Staðhættir

Á hól rúmlega 15m norður af tóft nr. 76 er tvískipt tóft, mögulega hjalls.

Lýsing

Tóftin er tvískipt, 7x12m að utanmáli og snýr norður/suður. Bæði hólfín eru opin til beggja enda og þar gæti hafa verið tréþil. Veggir eru grjóthlaðnir og sér í veggheðslur en annars er tóftin grasi og mosa gróin. Nokkuð er hrunið úr veggjum sem eru 50-110sm háir og mest rúmlega 1m á breidd.

Hraun-79

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Dæld

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru um 20m frá sjó þar sem að landbrot hefur verið mikið á undanförunum áratugum.

Staðhættir

Á hólenda tæplega 10m norður af tóft nr. 78 er dæld.

Lýsing

Dældin er 20sm djúp og rúmlega 2m í þvermál, hún er algróin grasi.

Hraun-80

Hlutverk: Óþekkt, þurrkvöllur

Tegund: Grunnur, sléttað svæði

Hættumat: Mikil hætta. Minjarnar eru við fjöruna í Hraunakróki þar sem að landbrot hefur verið töluvert á síðustu árum og áratugum.

Staðhættir

Við fjöruna í Hraunakrók er nokkuð sléttur flötur sem virðist vera uppbyggður, hugsanlega grunnur að einhverri byggingu eða sléttaður flötur.

Lýsing

Flöturinn eða grunnurinn er um 30-40sm hár og 5x8m að utanmáli. Hann er nokkuð sléttur og algróinn grasi en að auki er á honum blómgróður. Vesturhliðin snýr til sjávar og hún er rofin vegna landbrots.

Mynd 27. Horft eftir hleðslu nr. 81 til norðurs.

Mynd 28. Hleðsla nr. 81 er rofin mót vestri vegna ágangs sjávar. Efst á myndinni virðast vera leifar grjóthleðslu.

Hraun-81

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Hleðsla, náttúrulegt

Hættumat: Mikil hætta. Minjarnar eru við fjöruna í Hraunakróki þar sem að landbrot hefur verið töluvert á síðustu árum og áratugum.

Staðhættir

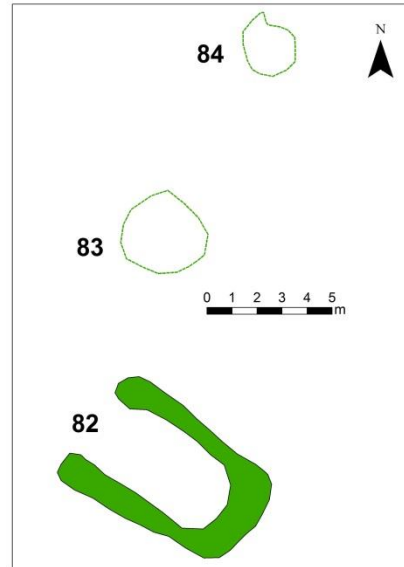
Við fjöruna í Hraunakrók er nokkuð sléttur flötur sem virðist vera uppbyggður (nr. 80). Norðan við hann er aflöng þúst eða hryggur sem gæti verið leifar mannvirkis.

Lýsing

Þústin/hryggurinn er um 10m langur, 20sm hár og liggur frá suðaustri til norðvesturs. Hann er rofinn vegna ágangs sjávar að vestan og sjást mögulega hleðslur í norðurendanum.

Mynd 29. Tóft nr. 82. Horft er til suðausturs.

Hraun-82

Hlutverk: Sjóbúð, hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru rúmlega 10m frá efri mörkum fjöru þar sem að landbrot hefur verið mikið á síðustu áratugum og eru taldar í hættu vegna landbrots.

Staðhættir

Í Hraunakróki, á grasi grónum hól upp af fjörunni, tæplega 70m norður af tóft nr. 78 er önnur tóft.

Lýsing

Tóftin snýr NV/SA og er 4,5x7,5m að utanmáli. Hún er algróin grasi en sér í stöku grjót í vegghleðslum. Veggir eru 10-30sm háir og tæplega 1m á breidd.

Aðrar upplýsingar

Þarna gæti verið Hjallur eða búð frá Stórubrekku sem skráð eru nr. 3 á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið eða hjallur frá Stórholti (HSk. 79, 4to).

Hraun-83

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur, náttúrulegt

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru rúmlega 10m frá efri mörkum fjöru þar sem að landbrot hefur verið mikið á síðustu áratugum og eru taldar í hættu vegna landbrots.

Staðhættir

Rúmlega 4m norður af tóft nr. 82 er niðurgröftur.

Lýsing

Niðurgröfturinn er 40sm djúpur og tæplega 3m í þvermál. Steinn er í honum miðjum. Hlutverk er óþekkt.

Hraun-84

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Niðurgröftur, náttúrulegt

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru rúmlega 10m frá efri mörkum fjöru þar sem að landbrot hefur verið mikið á síðustu áratugum og eru taldar í hættu vegna landbrots.

Staðhættir

Rúmlega 12m NNA af tóft nr. 82 er niðurgröftur.

Lýsing

Niðurgröfturinn er 60sm djúpur og 2m í þvermál. Hlutverk er óþekkt.

Mynd 30. Garðlag nr. 85. Horft er til austurs.

Mynd 31. Austurendi garðlags nr. 85 nær ofan í tjörnina.

Hraun-85

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Garðlag

Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

Nyrst í Hraunakróki, rétt innan við 50m frá sjó er garðlag sem liggur á milli tveggja tjarna.

Lýsing

Garðlagið liggur þvert yfir suðurenda nokkuð umfangsmikil hól, frá vestri til austurs. Það er um 40sm hátt og 60sm á breidd, 1-2 raðir af steinum. Í austari tjörninni sem garðurinn liggur að virðist vera hleðsla sem gæti verið austurendi garðlagsins.

Hraun-86

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgröftur

Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

Fjöldi kolagrafa er í landi Hrauna, flestar norðan við Selána en einnig nokkrar sunnan við hana. Rúma 40m austur af sjávarbakkanum og 8m norður af árgili Selár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er 1x2m að ummáli og um 50sm djúp, algróin grasi, mosa og lyngi.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Eru margar gamlar og grónar kolagrafir utan við Selána og benda þær til þess, að einhvertíma hafi skógur verið þar, þó að nú sjáist hvergi hrísla. Sumir segja, að smiðjan hafi verið frá Hrólfsvöllum en mér þykir það ótrúlegra.” (Örnefnaskrá Hrauna, 43).

Hraun-87

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Engin hættu.

Staðhættir

Rúma 50m austur af sjávarbakkanum og 8m norður af árgili Selár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er lynggróin, um 1,5m að þvermáli og 50sm djúp.

Hraun-88

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Engin hættu.

Staðhættir

Tæpa 20m austur af sjávarbakkanum og 40m norður af árgili Selár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er lynggróin, rúmlega 3m að þvermáli og 50sm djúp.

Hraun-89

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Engin hættu.

Staðhættir

Rúmlega 30m austur af sjávarbakkanum og 35m norður af árgili Selár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er lyngi og mosagróin, um 3m að þvermáli og 40sm djúp.

Hraun-90

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Hættu. Minjarnar eru í um 10m fjarlægð frá sjávarbakka þar sem hefur verið landbrot af völdum sjávar.

Staðhættir

Um 10m austur af sjávarbakkanum og 45m norður af árgili Selár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er lyngi og mosagróin, um 3m að þvermáli og 40sm djúp.

Hraun-91

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Engin hætt.

Staðhættir

Tæplega 80m austur af sjávarbakkanum og 60m norður af árgili Selár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er lyngi og mosagróin, um 3x4m að ummáli og 50sm djúp.

Hraun-92

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Engin hætt.

Staðhættir

Um 35m austur af sjávarbakkanum og 70m norður af árgili Selár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er lyngi og mosagróin, tæplega 30sm að þvermáli og 50sm djúp.

Mynd 32. Horft til norðurs. Reiðgöturnar sjást neðarlega fyrir miðri mynd og liggja að Selánni.

Hraun-93

Hlutverk: Leið

Tegund: Gata

Hættumat: Engin hætt.

Staðhættir

Reiðgötur liggja frá Selánni til norðurs í átt að sjávarbakkanum.

Lýsing

Þær eru vel greinanlegar á um 160m kafla og liggja nokkrar saman. Þær eru ekki nema að hluta nálægt strandlínunni og því var bara hluti þeirra skráður á vettvangi. Því er óvíst hvert gatan liggur.

Hraun-94

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Hætt. Minjarnar eru við sjávarbakka þar sem hefur verið landbrot.

Staðhættir

Á sjávarbakka, rúmlega 200m norður af Selá er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er grasi og lyngi gróin, 3,5x4m að ummáli og 40sm djúp.

Hraun-95

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Hætta. Tóftin er við sjávarbakka þar sem hefur verið landbrot.

Staðhættir

Á sjávarbakka, rúmlega 260m norður af Selá er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er grasi og lyngi gróin, 3x5m að ummáli og 40sm djúp.

Hraun-96

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Hætta. Niðurgrofturinn er við sjávarbakka þar sem hefur verið landbrot.

Staðhættir

Um 14m austur af sjávarbakka, rúmlega 260m norður af Selá er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er tæplega 2m að að þvermáli og um 50sm djúp.

Hraun-97

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

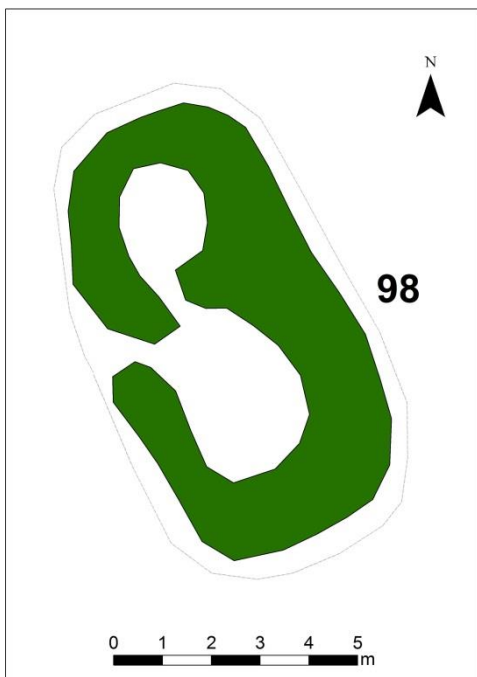
Hættumat: Mikil hætta. Niðurgrofturinn er við sjávarbakka þar sem hefur verið landbrot.

Staðhættir

Um 12m austur af sjávarbakkannum, rúmlega 260m norður af Selá er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er tæplega 2m að að þvermáli og um 50sm djúp.

Hraun-98

Hlutverk: Stekkur, óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

Í grasi grónum hvammi, um 260m norður af Selá, tæplega 30m austur af sjávarbakkannum, suður undan brattri brekku sem er útbrún umfangsmikils jarðfalls, er tóft.

Lýsing

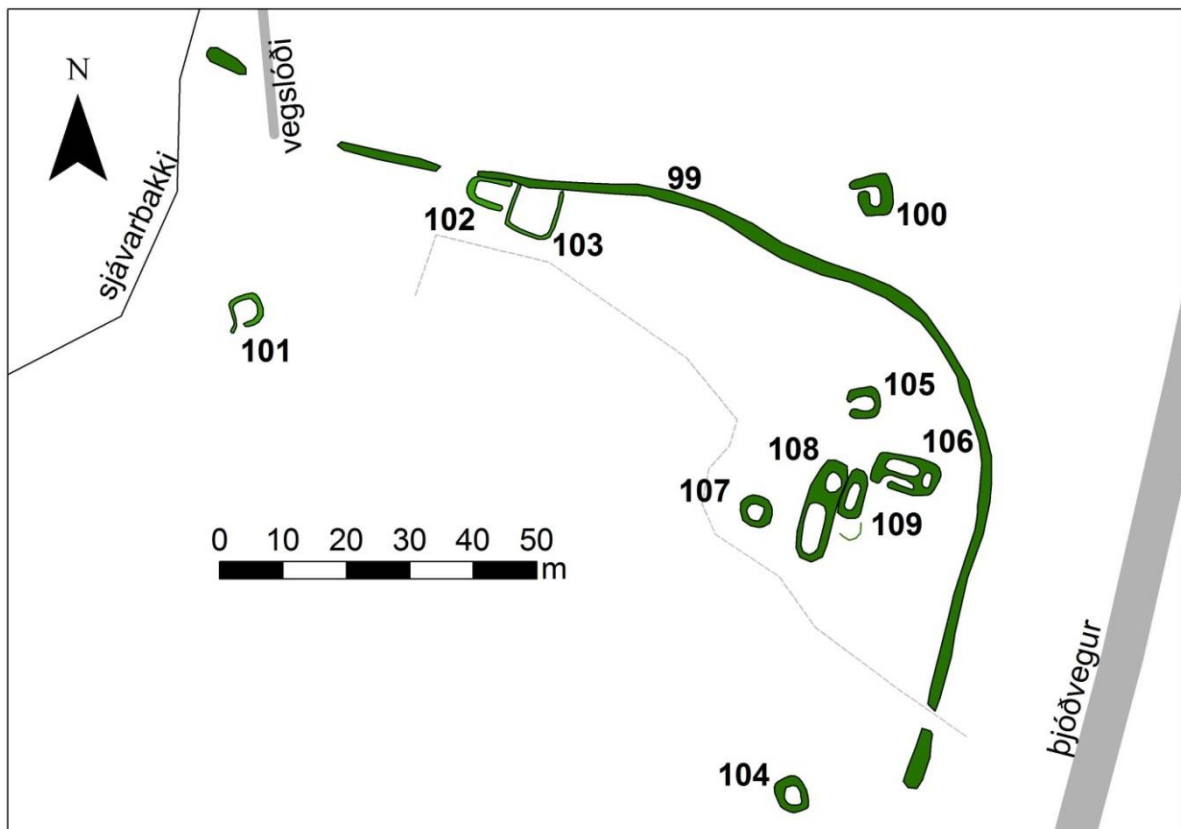
Tóftin liggur norðvestur/suðaustur, 5x9m að utanmáli. Veggir eru grasi, mosa og lyngi grónir, 30-40sm háir og 1,5m á breidd. Tóftin minnir helst á stekki og hefur þá réttin verið til suðausturs og króin til norðvesturs, innangengt á milli en hlið hefur verið á tóftinni til vesturs. Tóftin gæti verið byggð á eldri minjum. Mögulega er þarna tóft sem nefnd er í

örnefnaskrá og sögð vera smiðja Þúfnavallabóndans. Um hlutverk minjanna verður ekki fullyrt nema með frekari rannsókn.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Smiðjubrekka er nokkru fyrir utan Selána, frá austri til vesturs, allbrött, en ekki ýkja há; myndar brekkuna hár hryggur, er gengur neðan frá sjávarbökkum – Torfnavíkurbökkunum og upp undir Hrólfsvallakambinn. (...) Nafnið er af því, að smiðja Þúfnavallabóndans hefir staðið sunnan undir brekkunni og sér enn fyrir tóft hennar.” (Örnefnaskrá Hrauna, 43).

Þúfnavellir

Í örnefnaskrá er Þúfnavöllum svo lýst: „Þúfnavellir er eyðijörð á Almanningum innan við Hrólfsvelli og hafa lönd jarðanna legið saman, og hefir túnið og bærinn verið beint niður undan Hrólfsvallakambinum, fast niðri á sjávarbakka; sést vel móta fyrir túngarði og tóftum. Grasgefið er á túninu og töðukennt: Puntur, sóleyjar, fíflar, o.s.frv. Þúfnavellir hafa vafalaust átt land inn að Selá og upp með henni að norðanverðu og líklega alla hlíðina að Hraunadalnum. Flatneskja er nokkur um Þúfnavelli, ef þýft eins og nafnið bendir til. Engjar frá Þúfnavöllum hafa verið upp með Selánni og uppi í Norðari-Hlíð. Bæjarrústirnar standa uppi á hárru brekku og heitir Þúfnavallabrekka. Brött er hún og grýtt, en sniðgata, fær hestum, liggur ofan brekkuna. Bæjarlækurinn rennur austan við túnstæðið, kemur úr Hrólfsvallakambinum.” (Örnefnaskrá Hrauna, 50). Aðeins hluti minja á Þúfnavöllum er innan við 100m frá sjávarbaka en allar minjar sem tilheyra býlinu eru skráðar hér vegna þess að um er að ræða minjaheild.

Mynd 33. Vesturendi túngarðs nr. 99. Þessi endi er yngri en austurhluti garðsins. Horft er til austurs.

Mynd 34. Horft er til norðvesturs yfir túngarð nr. 99 sem er fyrir miðri mynd, lyngi gróinn og því dökkleitur. Þessi hluti garðsins er eldri en vestari hlutinn.

Hraun-99

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Túngarður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Mikil hætta. Vesturendi túngarðsins liggur alveg fram á sjávarbakkana og hefur þegar rofnað af honum.

Staðhættir

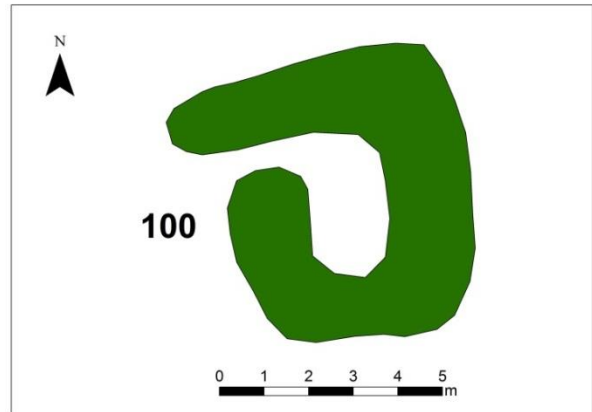
Um 3,2km norður af íbúðarhúsinu á Hraunum, á svonefndum Almanningum er fornbylí. Bylíð liggur vestan við Siglufjarðarveg (76) og norður af nokkuð umfangsmiklu jarðfalli. Umhverfis túnið að norðan og austan er túngarður.

Lýsing

Garðlagið er í heild um 190m að lengd, að mestu samfelld en alveg rofið á þremur stöðum. Vestasti partur garðsins er yngstur og þar er hann rofinn af vegslóða sem lá að sumarbústað sem þarna var. Sumarbústaðurinn hefur nú verið fjarlægður. Garðurinn er gróinn grasi, mosa og lyngi en mikið rofinn, einkum til austurs. Hann er á köflum stæðilegur, allt að 120sm hár en um 20sm þar sem hann er lægstur og mest um 3ja metra breiður. Innan hans er tún en utan við blásið mólendi til norðurs, þjóvegur til vesturs, brött brekka til suðurs og brattir og háir sjávarbakkar til vesturs.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Þúfnavellir er eyðijörð á Almanningum innan við Hrólfsvelli og hafa lönd jarðanna legið saman, og hefir túnið og bærinn verið beint niður undan Hrólfsvallakambinum, fast niðri á sjávarbakka; sést vel móta fyrir túngarði og tóftum.” (Örnefnaskrá Hrauna, 50).

Mynd 35. Tóft nr. 100. Horft er til suðurs. Á bakvið sést glitta í Siglufjarðaveg (76).

Hraun-100

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

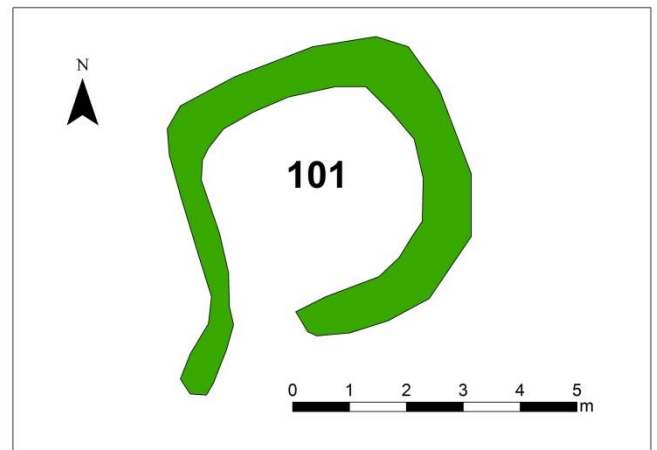
Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

Á lynggrónum mel, um 7m norðan og utan túngarðsins á Þúfnavöllum er tóft.

Lýsing

Tóftin virðist mjög forn, hún er 5x6m að utanmáli og virðast dyr hafa verið til vesturs. Hún er gróin lyngi og mosa en veggir eru mjög rofnir og þar sést í hleðslugrjót. Veggir eru lágir, 10-30sm háir og tæplega 2m á breidd.

Mynd 36. Tóft nr. 101. Horft er til suðausturs.

Hraun-101

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt, rétt

Tegund: Tóft

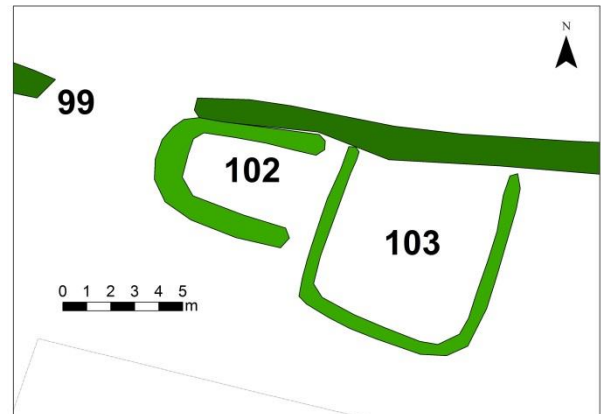
Hættumat: **Hætta.** Tóftin er rúmlega 10m frá sjávarbakka þar sem hefur verið landbrot.

Staðhættir

Vestast í Þúfnavallatúninu tæplega 15m frá sjávarbakkanum er tóft.

Lýsing

Tóftin er 4,5x5m að utanmáli og hefur hlið snúið til norðurs. Hún er regluleg að lögun og veggir standa vel, 20-80sm háir og tæplega 1m á breidd. Veggir eru grjóthlaðnir og sér í hleðslur en þeir eru að öðru leyti grónir. Tóftin virðist yngri en aðrar minjar innan túns á Þúfnavöllum.

Mynd 37. Til vinstri á myndinni er túngarður nr. 99 og til hægri sést í matjurtagarð nr. 102 sem liggur suður undir garðinum. Horft er til austurs.

Hraun-102

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Garðlag

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Sunnan undir túngarðinum á Þúfnavöllum eru tveir samliggjandi matjurtagarðar.

Lýsing

Vestari garðurinn er tæplega 4x7m að utanmáli. Veggir er um 40sm háir og nokkuð hrundir, tæplega 2m á breidd. Garðlagið er algróið grasi.

Hraun-103

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Matjurtagarður

Tegund: Garðlag

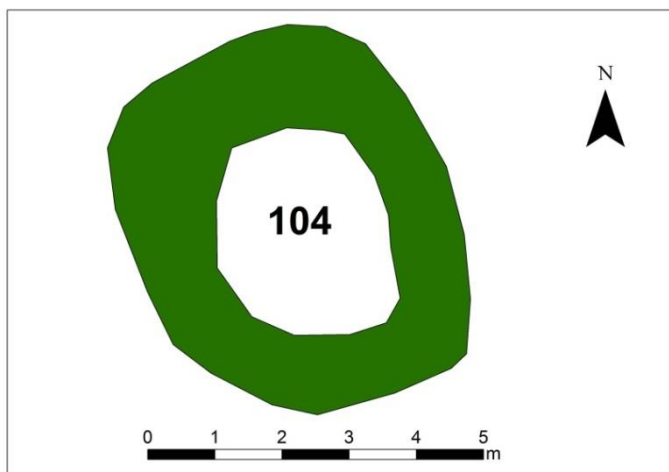
Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Sunnan undir túngarðinum á Þúfnavöllum eru tveir samliggjandi matjurtagarðar.

Lýsing

Austari garðurinn 7,5x7,5m að utanmáli. Veggir eru mest um 40sm háir og 40-60sm breiðir, algrónir grasi.

Hraun-104

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta

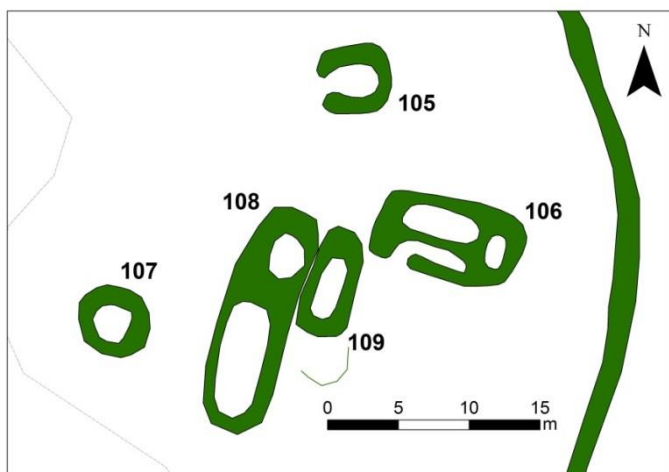
Staðhættir

Í suðausturhorni Þúfnavallatúnsins er tóft.

Lýsing

Tóftin er rúmlega 5x5m að utanmáli, og snýr nokkurn veginn norður/suður (NNV/SSA). Veggir eru 10-30sm háir og rúmlega 1m á

breidd. Hún er algróni grasi, mosa og lyngi og litlar þúfur eru inni í tóftinni sem virðist vera niðurgrafin að innan.

Hraun-105

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Í norðurausturhorni Þúfnavallatúnsins eru fimm tóftir.

Lýsing

Nyrsta tóftin er 4x5m að utanmáli og snýr austur/vestur og hafa dyr snúið til vesturs. Tóftin er vel greinileg,

algróin grasi og mosa. Veggir eru hrundir, 20-50sm háir og allt að tveggja metra breiðir.

Hraun-106

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt, fjárhús

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Í norðurausturhorni Þúfnavallatúnsins eru fimm tóftir.

Lýsing

Austasta tóftin er 5x10m að utanmáli og snýr austur/vestur. Hún er þrískipt og dyr hafa snúið til suðurs. Tóftin er algróin að mestu grasi en einnig mosa og lyngi. Veggir eru 30-60sm háir og mest um 2m á breidd. Hlutverk er óvíst en mögulega er þetta fjárhús með garða og heytóft til austurs.

Mynd 38. Tóft nr. 107. Horft er til suðvesturs.

jarðsokknir, en þeir virðast vera um 1m á breidd.

Hraun-107

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Í norðurausturhorni Þúfnavallatúnsins eru fimm tóftir, ein þeirra er í brekku vestan við tóft nr. 108.

Lýsing

Tóftin er um 4x4m að utanmáli, niðurgráfin í brekku og er um 50sm djúp. Útbrúnir veggja eru óverulegir, mögulega

Mynd 39. Tóftir nr. 108 og 109. Horft er til suðurs.

vera tvískipt. Veggir eru mikið hrundir, mest um 2m á breidd og 20-30sm háir. Það eru ekki greinanlegar dyr á tóftinni.

Hraun-108

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt, skáli

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

Í norðausturhorni Þúfnavallatúnsins eru fimm tóftir. Tvær þeirra liggja samsíða og snúa norður/suður.

Lýsing

Vestari tóftin er aflöng og liggur norður/suður, 5x16m að utanmáli. Hún er algróin, grasi, mosa og lyngi og virðist

Hraun-109

Sérheiti: Þúfnavellir

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta

Staðhættir

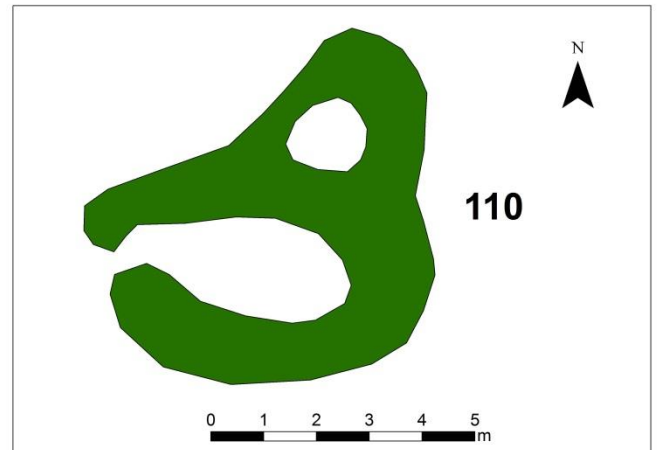
Í norðurausturhorni Þúfnavallatúnsins eru fimm tóftir. Tvær þeirra liggja samsíða og snúa norður/suður.

Lýsing

Austari tóftin liggur norður/suður, 3x8m að utanmáli. Veggir eru algróinir og þýfðir, 30sm háir og mest rúmlega 1m á breidd. Það eru ekki greinanlegar dyr á tóftinni.

Mynd 40. Tóft nr. 110. Horft er til vesturs í átt til sjávar.

Hraun-110

Hlutverk: Óþekkt, stekkur

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

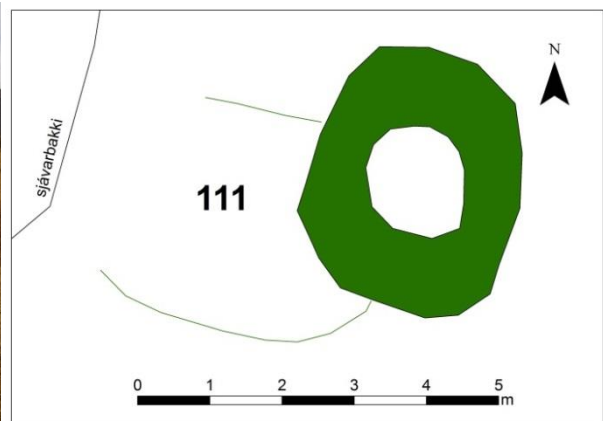
Um það bil miðja vega á milli Þúfnavalla og Hrólfsvalla, um 3,9km norður af íbúðarhúsinu á Hraunum 1 er tóft.

Lýsing

Tóftin er tvískipt, 6x6m að utanmáli. Hún minnir helst á stekk og er þá króin til norðurs en réttin til suðurs og úr henni hlið mót vestri. Tóftin er niðurgrafin, veggir 30-70sm háir og mest rúmlega 1m á breidd, algrónir grasi. Sé um stekk að ræða er líklegast að hann sé annað hvort frá Þúfnavöllum eða Hrólfsvöllum en bæði eyðibýlin eru í rúmlega 400m fjarlægð frá tóftinni.

Mynd 41. Tóft nr. 111 er fremst á myndinni og þar sést glögglega hversu mikill gróður er á tóftinni. Horft er til norðurs.

Hraun-111

Hlutverk: Óþekkt, heytóft

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Tóftin er 1-2m frá háum sjávarbakka. Það virðist þó ekki vera landbrot þar en norðar eru sjávarbakkarnir rofnir.

Staðhættir

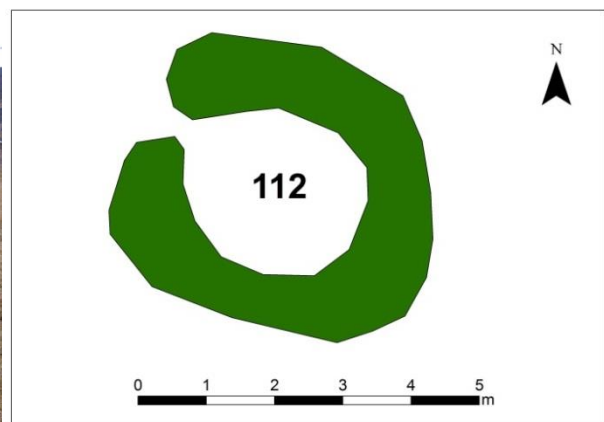
Um það bil miðja veginni milli Þúfnavalla og Hrólfsvalla, um 3,9km norður af íbúðarhúsinu á Hraunum 1 er tóft nr. 110 og um 50m suðvestan við hana er önnur tóft.

Lýsing

Tóftin er 3x3,5m að utanmáli. Hún er algróin, þýfð og mikill gróður er á henni. Engar dyr eru greinanlegar. Hlutverk er óvíst en mögulega hefur verið þarna heytóft. Milli tóftarinnar og sjávarbakkans eru þúfur sem gætu verið leifar af veggjum.

Mynd 42. Tóft nr. 112. á bakvið sést í sumarbústað. Horft er til norðausturs.

Hraun-112

Sérheiti: Hrólfsvellir

Hlutverk: Óþekkt, útihús

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta..

Staðhættir

Nyrst í Hrólfsvallatúninu, um 20m vestur af sumarbústaðnum er tóft.

Lýsing

Tóftin er niðurgráfin, 4x5m að utanmáli og snýr austur/vestur og hafa dyr snúið til vesturs. Veggir eru 30sm háir að utan en um 60sm háir að innan og rúmlega 1m á breidd. Þeir eru algrónir grasi. Hlutverk er óþekkt en ekki er ólíklegt að um sé að ræða útihús af einhverju tagi.

Mynd 43. Horft er til suðausturs og fyrir miðri mynd er hleðsla nr. 113.

Hraun-113

Hlutverk: Varða

Tegund: Hleðsla

Hættumat: Engin hætta. Varðan er rétt um 100m frá sjávarbakkanum.

Staðhættir

Norður af Baulubrekku eru melar og á einum þeirra er varða.

Lýsing

Varðan er 50sm há og 80sm að þvermáli og aðeins hrunið úr henni. Óvíst er er óviss en hún virkar ekki mjög gömul og því ekki víst hvort hún teljist til fornleifa.

Mynd 44. Horft yfir hleðslu nr. 114 til suðurs.

Hraun-114

Hlutverk: Óþekkt, kuml

Tegund: Hleðsla, steinalögn

Hættumat: Engin hætta. Hleðslan er um 100m frá sjávarbakkanum.

Staðhættir

Um 400m norður af Hrólfsvöllum og 30m vestur af Siglufjarðarvegi er grjóthleðsla eða steinalögn.

Lýsing

Hleðslan/steinalögnin er tæplega 3x5m að utanmáli, aflöng og snýr norður/suður.

Hún er á grýttum en lynggrónum melhól. Hún er mest um 30sm há.

Mynd 45. Hleðsla nr. 115 í forgrunni en á bakvið sést glitta í hleðslu nr. 114.

Hraun-115

Hlutverk: Óþekkt, kuml

Tegund: Hleðsla, steinalögn

Hættumat: Engin hætta. Hleðslan er um 100m frá sjávarbakkanum.

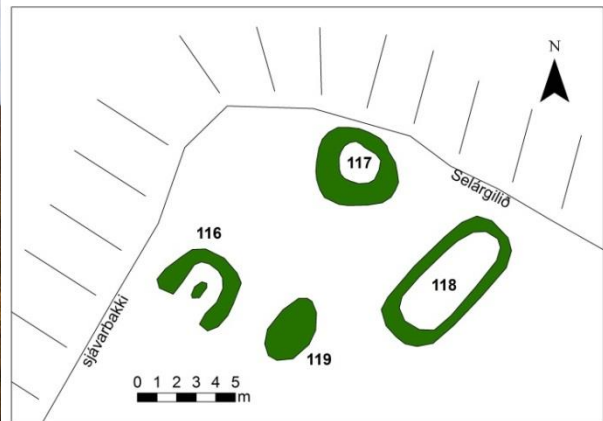
Staðhættir

Um 400m norður af Hrólfsvöllum og 30m vestur af Siglufjarðarvegi er grjóthleðsla/steinalögn í smá halla.

Lýsing

Hleðslan/steinalögnin er nokkurn veginn hringlaga um 3m í þvermál og mest um 40sm há. Það er svolítið hrunið úr henni

en hún hefur verið a.m.k. tvær steinaraðir upp.

Mynd 46. Horft til norðvesturs yfir minjar 116-119.

Hraun-116

Sérheiti: Hrólfsvallahjallur

Hlutverk: Óþekkt, sjóbúð, hjallur

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru í hættu vegna rofs úr sjávarbökkum af völdum landbrots og veðurafla.

Staðhættir

Niðri á sjávarbakka, sunnan við Hrólfsvallaána þar sem hún rennur til sjávar eru þrennar tóftir.

Lýsing

Vestust og næsta sjávarbakkanum er tóft, 3x3,5m að utanmáli og snýr hún norðaustur/suðvesturs. Tóftin er algróin grasi, veggir 30-60sm háir og um 1m á breidd. Í örnefnaskrá er getið um Hrólfsvallahjall en jafnframt sagt að líklegra sé að þetta sé búðartóft. Ekki var hægt að ákvarða hlutverk á vettvangi eftir útliti tóftar en vel má vera að tóftirnar þrjár eða einhver þeirra tengist útgerð frá Hrólfsvöllum.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Hrólfsvallahjallur er rétt sunnan við Hrólfsvallaána, fast niðri á sjávarbakka; sést móta fyrir tóft þar, og er sagt, að sé hjallstóft Hrólfsvallabóndans, en trúlegast er, að þetta sé búðartóft, því að á henni eru stofnar, en á hjöllum voru engir stofnar, en uppsátur hafði Hrólfsvallabóndi í ánni hjá tóftinni.“ (Örnefnaskrá Hrauna, 28). Þar segir einnig: „Útræði hefir verið frá Hrólfsvöllum og uppsátur úti hjá ánni og sést þar fyrir búðarrúst.“ (Örnefnaskrá Hrauna, 28).

Mynd 47. Tóft nr. 117. Horft er til norðvesturs.

Tóft sem virðist geta verið eldri en tóftir nr. 116 og 118. Hún er um 4x4m að utanmáli og engar dyr eru greinanlegar. Veggir eru jarðsokknir, 10-20sm háir, lægstir mót norðri. Þeir eru meira en meters breiðir, algrónir, grasi, mosa og lyngi.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Hrólfsvallahjallur er rétt sunnan við Hrólfsvallaána, fast niðri á sjávarbakka; sést móta fyrir tóft þar, og er sagt, að sé hjallstóft Hrólfsvallabóndans, en trúlegast er, að þetta sé búðartóft, því að á henni eru stofnar, en á hjöllum voru engir stofnar, en uppsátur hafði Hrólfsvallabóndi í ánni hjá tóftinni.” (Örnefnaskrá Hrauna, 28).

Mynd 48. Tóft nr. 118. Horft er til norðausturs.

Austasta tóftin er jafnframt sú stærsta eða rúmlega 3x7m að utanmáli. Tóftin er algróin, veggir lágir 10-30sm og 69sm breiðir. Dyr eru ekki greinanlegar en gætu hafa við á suðurhorni þar sem að veggir eru lægstir. Hlutverk er óþekkt en samkvæmt heimildum gæti hafa verið stundað þarna útræði frá Hrólfsvöllum.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Hrólfsvallahjallur er rétt sunnan við Hrólfsvallaána, fast niðri á sjávarbakka; sést móta fyrir tóft þar, og er sagt, að sé hjallstóft Hrólfsvallabóndans, en trúlegast er, að þetta sé búðartóft, því að á henni eru stofnar, en á hjöllum voru engir stofnar, en uppsátur hafði Hrólfsvallabóndi í ánni hjá tóftinni.” (Örnefnaskrá Hrauna, 28).

Hraun-117

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru í hættu vegna rofs úr sjávarbökkum af völdum landbrots og veðuraflla.

Staðhættir

Niðri á sjávarbakka, sunnan við Hrólfsvallaána þar sem hún rennur til sjávar eru þrennar tóftir.

Lýsing

Fremst á gilbrúninni ofan Hrólfsvallaár er

Hraun-118

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Tóft

Hættumat: Hætta. Minjarnar eru í hættu vegna rofs úr sjávarbökkum af völdum landbrots og veðuraflla.

Staðhættir

Niðri á sjávarbakka, sunnan við Hrólfsvallaána þar sem hún rennur til sjávar eru þrennar tóftir.

Lýsing

Austasta tóftin er jafnframt sú stærsta eða

Hraun-119

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Þúst

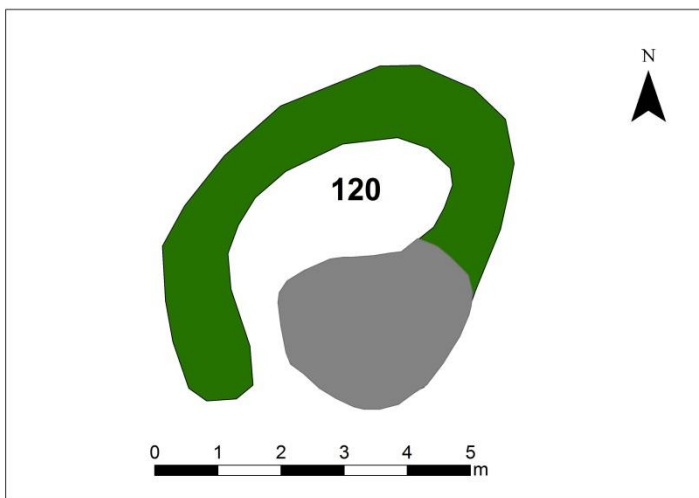
Hættumat: Hætta. Minjarnar eru í hættu vegna rofs úr sjávarbökkum af völdum landbrots og veðurafla.

Staðhættir

Niðri á sjávarbakka, sunnan við Hrólfsvallaána þar sem hún rennur til sjávar eru þrennar tóftir. Á milli tófta nr. 116 og 118 er þúst.

Lýsing

Þústin er grasi og mosa gróin og liggur norðaustur/suðvestur. Hún er 2x3m að utanmáli og um 40sm há.

Hraun-120

Hlutverk: Rétt

Tegund: Tóft

Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

Norðan við Hrólfsvallaá, um 10m norður og upp af árgilinu er tóft, hugsanlega rétt.

Lýsing

Tóftin er byggð upp við stórt jarðfast grjót eða lítinn klett sem er suðausturveggur hennar. Veggir eru 40-70sm háir og mest rúmlega

1m á breidd, þeir eru algrónir lyngi og mosa og innan í tóftinni er gras. Hlið hefur verið til norðurs. Hlutverk er óvíst en miðað við útlit tóftar virðist helst vera um litla rétt að ræða, a.m.k. hefur að líkindum aldrei verið á henni þak.

Hraun-121

Hlutverk: Kolagröf

Tegund: Niðurgroftur

Hættumat: Engin hætta.

Staðhættir

Rúmlega 60m norður af árgili Hrólfsvallarár er kolagröf.

Lýsing

Kolagröfin er tæplega 3m í þvermál og mest um 40sm djúp. Hún er algróin lyngi og grasi.

Horfnar staðsettar minjar

Mynd 49. Horft er út Hraunakrók til norðurs (NNV). Lendingin (122) var framan við oddann (Olnboga) sem skagar út ofarlega á myndinni.

Hraun-122

Sérheiti: Hraunakrókur

Hlutverk: Lending

Tegund: Heimild

Hættumat: Mikil hættu. Mikið landbrot er og hefur verið í Hraunakróki og hefur landslag mikið breyst. Ef ástandið verður óbreytt er líklegt að aðstæður til landingar breytist og landingin getur eyðilagst.

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Hraunakrókur er aðallendingarstaður í Hraunalandi og er það dágóð landing í austan- og sunnanátt, en í norðar- og vestanátt er oft ill að lenda

þar og þrífalt ómögulegt. Fjara er fremur stórgrýtt og grunn undan fjörunni. Höfnin er grunn, og þar er góður sandbotn.” (Örnefnaskrá Hrauna, 20).

Lýsing

Lendingin í Hraunakróki var sunnan við svonefndan Olnboga.

Hraun-123

Sérheiti: Sauðahús

Hlutverk: Fjánhús

Tegund:

Hættumat: Mikil hættu. Minjarnar eru nánast horfnar í sjó, aðeins er smá þúst eftir.

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Hraunamöl er talin að nái frá Sauðhúsinu syðra, alla leið vestur að Hraunaós, mölin nær þannig út í Krókinn og víkin, sem myndar hann, nær að réttu lagi frá Borgarskerjunum, beina línu í Olnbogann.” (Örnefnaskrá Hrauna, 23-24).

Lýsing

Í heimildinni er gefið til kynna að tvenn sauðahús hafi verið í Hraunakróki. Samkvæmt heimildamanni voru sauðahús norðarlega í króknum sem nú eru næstum alfarið horfin í sjó, aðeins smá þúfa sést eftir af þeim. Punktur var tekinn af loftmynd.

Hraun-124

Hlutverk: Leið

Tegund: Gata

Hættumat: Engin hættu

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið sem birt er í Syrpu 1. eftir Hannes er sýnd gata sem lá frá sjóbúðunum og heim að Hraunum.

Lýsing

Gatan er enn greinileg frá sjóbúðunum á um 200m kafla til austurs að veginum sem liggur niður í Hraunakrók. Eftir það hverfur gatan en samkvæmt heimildamanni lá hún í nokkuð beina stefnu heim Hraunum (Munnleg heimild: Viðar Pétursson, 23.02.15). Gatan var hnitsett af loftmynd.

Hraun-125

Hlutverk: Salthús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Skagfirðingabók er eftirfarandi heimild: „Fiskverkum fór fram í Hraunakróki og var þar byggt allstórt salthús, sem síðar var flutt til Haganesvíkur upp úr aldamótum.” (Skagfirðingabók 7, 146-147). Í örnefnaskrá segir um salthúsið: „Suður af Bogahjalli er salthúsið; það var byggt fyrir 20-25 árum og er eign Gránufélagsins.” (Örnefnaskrá Hrauna, 22).

Lýsing

Ekki er vitað nákvæmlega hvar salthúsið stóð en það er nr. 11 á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið og ljóst að það hefur staðið sunnan við lendinguna (HSk. 43, 4to).

Mynd 50. Pottur á hlóðum í Hraunavík. Í baksýn sést í tóft nr. 78. Birt með leyfi Héraðsskjalasafn Skagfirðinga. Ljósmynd: Páll Jónsson.

til féll í sveitinni og ekki var notuð til ljósa.” (Skagfirðingabók 7, 147).

Lýsing

Dæld og hleðsla sem skráð eru nr. 77 gætu verið leifa hlóða undan lifrabræðslu, mögulega þeirrar sem eru á meðfylgjandi mynd.

Hraun-127

Hlutverk: Saltfiskþurrkun

Tegund: Heimild

Hraun-126

Hlutverk: Lifrabræðsla

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í 7. bindi Skagfirðingabókar er eftirfarandi lýsing: „Lifur þá, sem aflaðist á vetrarskip hans og annara Fljótamanna, lét hann bræða niðri við sjó í Hraunakrók, í geysistórum pottum. Voru pottarnir settir á samsvarandi hlóðir, og kynt undir mó, sauðataði og rekavið. Þurfti að vaka við það nótt og dag, því að aldrei mátti eldur deyja undir pottunum, fyr en fullbrætt var. Tók þessi lifrabræðsla langan tíma á hverju vori. Þannig var og brædd þorskalifur sú, er

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Saltfiskþurrkunarpláss er ágætt í Hraunakrók vegna malarinnar, sem heita má ótakmörkuð til þeirra hluta.” (Örnefnaskrá Hrauna, 23).

Lýsing

Í örnefnaskrá kemur fram að fiskur hafi verið þurrkaður í Hraunakróki og mölin hafi verið góð til þess. Ekki er gefin nein sérstök staðsetning og ólíklegt að þarna hafi verið einhver mannvirki.

Hraun-128

Sérheiti: Hraunabúð

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Líklega er þetta sú Hraunabúð sem getið er um í Syrpu 6 og þar kölluð Hraunabúð 2: „Hraunabúð no. 2 er aftur á móti höfð til veiðarfæra geymslu þar var og geymd skreið. Þeirri búð er vel við haldið meðan nokkur útgerð var í Hraunakrók sem heitið gat. Búð þessi stóð á hávaðanum rétt við uppsátrið. Búðin var há og rúmgóð með lofti, þilstafnar voru að norðan og sunna, inn gangur að sunnan. Sjórinn var nú búinn að rífa mjög úr bakkanum þar sem búðin stóð, þó sést enn móta fyrir veggjum.“ (Hsk. 79, 4to).

Lýsing

Hraunabúð er að líkindum öll horfin í sjó en á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið er hún merkt nr. 5 og hefur verið í nyrðri búðarröðinni, sem var nær Narfatjörn (sjá meðfylgjandi uppdrátt). Nákvæmari staðsetning er ekki þekkt og því ekki hægt að skrá hnit með viðunandi nákvæmni.

Aðrar upplýsingar

Í örnefnaskrá segir: „Í Hraunabúð hefir aldrei verið sofið yfir vertíðina; sjómenn frá Hraunum eða af Hraunabátnum hafa sofið heima, eða í Kotunum neðan við Hraun.” (Örnefnaskrá Hrauna, 21-22). Hraunabúð var mið frá sjó: „Legumið á Króknum er þegar Hraunabúð ber í Hraunahús, en Hraunabúðin er eina torfhúsið, sem sést af sjó, utan við salthúsið. Liggur áll upp undir land eftir þessari stefnu, sem sjaldan brýtur nema í aftökubrimum.” (Örnefnaskrá Hrauna, 20). Hraunabúðar er líka getið í jarðatali frá 1709: „Hraunbúð. Tómtús sem stendur við lendinguna.“ (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 340). Hraunabúð er nr. 5 á meðfylgjandi uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakróki (Hsk. 79, 4to).

Hraun-129

Sérheiti: Skúr

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Skúrinn er út timbri og stendur utan við Hraunbúðina. Sofa menn þar í lofti, en niðri er geymt ýmislegt skran.” (Örnefnaskrá Hrauna, 21).

Lýsing

Hraunabúð (nr. 128) er að líkindum öll horfin í sjó og Skúrinn væntanlega líka en á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið er hún merkt nr. 5 og hefur verið í nyrðri búðarröðinni,

sem var nær Narfatjörn (sjá meðfylgjandi uppdrátt). Nákvæmari staðsetning er ekki þekkt og því ekki hægt að skrá hnit með viðunandi nákvæmni.

Aðrar upplýsingar

Mögulega er þetta sama búð og skráð er á uppdraetti af sjóbúðum í Hraunakróki sem Árnabúð frá Hólum (nr. 4) (Hsk. 79, 4to).

Hraun-130

Sérheiti: Hraunahjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Hraunahjallur stendur við suðausturhornið á búðinni [átt er við Hraunabúð] og áfastur við hann er Bogahjallur. Hvorutveggi hjallurinn er grindahjallur og eru rimlar á milli þeirra. Torfveggur er á vestanverðum Hraunahjalli, en grindur á austanverðum Bogahjalli.” (Örnefnaskrá Hrauna, 22).

Lýsing

Hraunabúð (nr. 128) er að líkindum farin í sjó og mögulega hjallurinn líka. Leifar hans gætu þó líka verið við sjávarbakkann skráðar nr. 77-81.

Aðrar upplýsingar

Hraunabúð og Hraunahjallur eru skráð nr. 5 á uppdraetti af sjóbúðum í Hraunakróki (Hsk. 43, 4to).

Hraun-131

Sérheiti: Hraunabúð

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í jarðabók frá 1709 segir: „Hraunabúð önnur í eyði með öllum sömu kostum og áður segir um hina búðina.“ (Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín, 340).

Lýsing

Hraunabúðirnar voru tvær og stóð önnur skammt frá lendingunni en ekki er vitað hvar þessi búð stóð. Hún gæti mögulega verið ein þeirra minja sem skráðar eru nr. 71-84.

Aðrar upplýsingar

Í Syrpu 6 segir: Í Hraunabúð No. I (hafði enga grasnyt) var aðeins í byggð þegar í nauðir rak. Þar er búið 1703 og 1709 (Hsk. 49, 4to).

Hraun-132

Sérheiti: Bogabúð syðri

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Nú er lítið orðið eftir af gömlu búðunum og hjöllunum við Hrunasjó. Nú er aðeins legið í tveimur búðum, er heita Bogabúð syðri- og Skúr. Bogabúðin er og hefir verið

syðst af öllum búðum í Króknum. Finnbogi Jónsson á Gautastöðum á hana og liggur við sjó í henni.” (Örnefnaskrá Hrauna, 21).

Lýsing

Ekki er vitað nákvæmlega hvar Bogabúð stóð en miðað við lýsingu í örnefnaskrá þar sem segir að búðin hafi verið syðst búða í Króknum gæti það verið tóft sem skráð er nr. 71.

Hraun-133

Sérheiti: Bogahjallur (syðri)

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Hraunahjallur stendur við suðausturhornið á búðinni [átt er við Hraunabúð] og áfastur við hann er Bogahjallur. Hvorutveggi hjallurinn er grindahjallur og eru rimlar á milli þeirra. Torfveggur er á vestanverðum Hraunahjalli, en grindur á austanverðum Bogahjalli.” (Örnefnaskrá Hrauna, 22).

Lýsing

Ekki er vitað með viðunandi nákvæmni hvar Bogahjallur stóð en Hraunabúðin (nr. 128) er að líkindum öll farin í sjó og mögulega Bogahjallur einnig. Leifar hans gætu þó verið skráðar nr. 77-81.

Aðrar upplýsingar

Hraunabúð og Hraunahjallur eru skráð nr. 5 á uppdrætti af sjóbúðum í Hraunakróki (Hsk. 43, 4to).

Hraun-134

Sérheiti: Bogahjallur (ytri)

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Olnbogi er dálítið breitt nef, er svo heitir utan til við Hraunakrókinn. Á Olnboganum er lítill hóll. Á honum er Bogabúð ytri en áður var þar hjallur líka, er kallaðist Bogahjallur.” (Örnefnaskrá Hrauna, 37).

Lýsing

Engar tóftir fundust á þessum stað við vettvangsskráningu 2014 og er líklegt að minjarnar séu farnar í sjó.

Aðrar upplýsingar

Á uppdrætti Hannes Hannessonar frá Melbreið í Syrpu 1 (Hsk. 43, 4to) er skráð nr. 1, nyrst af búðum í Hraunakróki: Bogabúð og hjallur. Í örnefnaskrá segir: „Finnbogi Jónsson á Gautastöðum (lausamaður) átti hvorttveggja hjallinn og búðina.” (Örnefnaskrá Hrauna, 37).

Hraun-135

Sérheiti: Bogabúð ytri

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Lýsing

Engar tóftir fundust á þessum stað við vettvangsskráningu 2014 og er líklegt að minjarnar séu farnar í sjó.

Aðrar upplýsingar

Á uppdrætti Hannes Hannessonar frá Melbreið í Syrpu 1 (HSk. 43, 4to) er skráð nr. 1, nyrst af búðum í Hraunakróki: Bogabúð og hjallur. Í örnefnaskrá segir: „Finnbogi Jónsson á gatastöðum (lausamaður) átti hvortveggja hjallinn og búðina.” (Örnefnaskrá Hrauna, 37).

Hraun-136

Sérheiti: Flathjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Dálítinn spöl sunnan við salthúsið er hjallstóft, er heitir Reykjahjallur, kenndur við Lambanesreyki. Þar skammt fyrir ofan á háum hól var til vorsins 1900 hjallur, er nefndur var Flathjallur. En flathjallar voru á stólpum og engar grindur á milli; var síðan rept ofan á stólpana og síðan sett þak ofan á allt saman; þetta voru aðallega hákarlshjallar. Síðan var reistur á hólnum grindahjallur, en nú er einnig búið að taka hann burtu, en hóllinn heitir Hjallhóll.” (Örnefnaskrá Hrauna, 23).

Lýsing

Í örnefnaskrá kemur fram að Flathjallurinn hafi verið fjarlægður. Nákvæm staðsetning er ekki þekkt en hann er skráður nr. 15 á uppdrætti af Hraunakróki og er þar sunnan við syðri búðaröðina (sjá meðfylgjandi uppdrátt).

Aðrar upplýsingar

Flathjallur er nr. 15 á uppdrætti af sjóbúðum í Hraunakróki (HSk. 43, 4to).

Hraun-137

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þar skammt fyrir ofan á háum hól var til vorsins 1900 hjallur, er nefndur var Flathjallur. En flathjallar voru á stólpum og engar grindur á milli; var síðan rept ofan á stólpana og síðan sett þak ofan á allt saman; þetta voru aðallega hákarlshjallar. Síðan var reistur á hólnum grindahjallur, en nú er einnig búið að taka hann burtu, en hóllinn heitir Hjallhóll.” (Örnefnaskrá Hrauna, 23).

Lýsing

Í örnefnaskrá kemur fram að hjallurinn hafi verið fjarlægður. Nákvæm staðsetning er ekki þekkt og þarna er fjara svo hóllinn gæti verið farinn í sjó.

Hraun-138

Sérheiti: Guðmundarhjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Framan við salthúsið er hjallur, sem heitir Guðmundarhjallur; hann er kenndur við Guðmund Steinsson, er lengi var hér í Fljótum. (...) Nú er hjallur þessi á fallandi fót kominn vegna elli, og svo er sjórinn að grafa bakkann undan honum.” (Örnefnaskrá Hrauna, 22).

Lýsing

Samkvæmt heimild hefur sjórinn verið byrjaður að grafa undan hjallinum þegar í byrjun 20. aldar og hann líklega allur horfinn í sjó. Nákvæm staðsetning er ekki þekkt en hann hefur verið vestastur í syðri húsaröðinni (sjá meðfylgjandi uppdrátt).

Aðrar upplýsingar

Hjallur Guðmundar Steinssonar er skráður nr. 10 á uppdrætti af sjóbúðum í Hraunakróki (HSk. 43, 4to).

Hraun-139

Sérheiti: Guðmundarbúð

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í athugasemdum við örnefnaskrá nr. 41 segir eftirfarandi: „Austan við Hallgrímsbúð voru til skamms tíma tveir kofar; hét hinn vestari Guðmundarbúð, kennd við áðurnefndan Guðmund Steinsson, en hin Björnsbúð. Var hún kennd við Björn Magnússon, Þorgeirssonar, þann sem áður er nefndur (sjá Hóll), báðar eru búðir þessar eyðilagðar nú.” (Örnefnaskrá Hrauna, 59).

Lýsing

Í örnefnaskrá kemur fram að búðin sé eyðilögð í byrjun 20. aldar. Ekki er vitað nákvæmlega hvar hún stóð en ekki ólíklegt að hún hafi verið við eða í námunda við Guðmundarhjall (nr. 138). Í örnefnaskrá kemur fram að Guðmundarhjallur hafi verið eyðilagður af landbroti og líklegt að búðirnar hafi einnig eyðilagst af völdum landbrots.

Hraun-140

Sérheiti: Hallgrímshjallur

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Ofan til við salthúsið er grindahjallur, sem nefndur er Hallgrímshjallur, kenndur við Hallgrím sál. Björnsson, er bjó seinast í Stóra-Holti.” (Örnefnaskrá Hrauna, 22).

Lýsing

Hjallurinn er ekki merktur á uppdrátt Hannesar Hannessonar af Hraunakróki en Salthúsið er þar skráð nr. 11. Það er í syðri húsaröðinni (sjá meðfylgjandi uppdrátt) og miðað við lýsingu í örnefnaskrá hefur hjallurinn verið þar nærri. Flestar minjar í syðri húsaröðinni virðast horfnar í sjó nema veggjarbrot sem skráð er nr. 73.

Aðrar upplýsingar

Mögulega sami og skráður er nr. 2 eða nr. 7 á uppdrætti af búðum í Hraunakróki, þar skráður sem hjallur frá Stórholti (HSk. 43, 4to).

Hraun-141

Sérheiti: Hallgrímsbúð

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Austan við Hallgrímshjallinn var búð, sem nýlega er eyðilögð og hét Hallgrímsbúð og heitir enn, kennd við áðurnefndan Hallgrím.” (Örnefnaskrá Hrauna, 22).

Lýsing

Ekki er vitað nákvæmlega hvar búðin stóð nema að hún var austan við Hallgrímshjall og hefur því líklega verið í syðri húsaröðinni en þær minjar virðast flestar horfnar í sjó nema veggjarbrot sem skráð er nr. 73.

Hraun-142

Sérheiti: Björnsbúð

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í athugasemdum við örnefnaskrá nr. 41 segir eftirfarandi: „Austan við Hallgrímsbúð voru til skamms tíma tveir kofar; hét hinn vestari Guðmundarbúð, kennd við áðurnefndan Guðmund Steinsson, en hin Björnsbúð. Var hún kennd við Björn Magnússon, Þorgeirssonar, þann sem áður er nefndur (sjá Hóll), báðar eru búðir þessar eyðilagðar nú.” (Örnefnaskrá Hrauna, 59).

Lýsing

Í örnefnaskrá kemur fram að búðin sé eyðilögð í byrjun 20. aldar. Ekki vitað nákvæmlega hvar hún stóð en hafi Guðmundarbúð (nr. 139) verið við Guðmundarhjall (nr. 138) sem var farinn í sjó í byrjun 20. aldar er ekki ólíklegt að búðartóftirnar hafi báðar skemmst af landbroti.

Hraun-143

Sérheiti: Holtsbúð

Hlutverk: Sjóbúð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Vestan undir Hraunahjallinum var til skamms tíma sjóbúð, er enn er nefnd Holtsbúð. Frá Stóra-Holti var róið í hákarl og fisk til forna og átti búandinn þar þessa búð.” (Örnefnaskrá Hrauna, 22).

Lýsing

Nákvæm staðsetning er ekki þekkt en hún hefur verið í nyrðri húsaröðinni í Hraunakróki (sjá uppdrátt) og gæti því verið ein af þeim minjum sem þar eru enn og eru skráðar nr. 74-77.

Aðrar upplýsingar

Líklega sama búð og skráð er nr. 8 á uppdrætti af sjóbúðum í Hraunakróki, þar nefnd Stórholtbúð (HSk. 43, 4to).

Hraun-144

Sérheiti: Steinshjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Vestan undir Hraunabúðinni var fyr meir hjallur, er hét Steinshjallur, kenndur við Stein sál. Guðmundsson, föður Guðmundar, sem áður er getið. (...) Nú er hjallur þessi horfinn, því að sjórinn hefir brotið hann nær bakkanum, og nú er aðeins manngengt vestanundir Hraunabúðinni.” (Örnefnaskrá Hrauna, 23).

Lýsing

Hjallurinn er farinn í sjó og nákvæm staðsetning hans ekki þekkt en Hraunabúðin er merkt nr. 5 á uppdrætti Hannesar Hannessonar og var í nyrðri húsaröðinni (sjá uppdrátt).

Hraun-145

Sérheiti: Reykjahjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Dálítinn spöl sunnan við salthúsið er hjallstóft, er heitir Reykjahjallur, kenndur við Lambanesreyki.” (Örnefnaskrá Hrauna, 23).

Lýsing

Nákvæm staðsetning er ekki þekkt en hjallurinn hefur að líkindum verið í syðri húsaröðinni (sjá meðfylgjandi uppdrátt) sem virðist að mestu vera farin í sjó nema veggjabrot það sem skráð er nr. 73.

Aðrar upplýsingar

Mögulega sama og merkt er nr. 14 á uppdrætti af sjóbúðum í Hraunakróki, þar nefndur Reykjarhólshjallur (Hsk. 43, 4to).

Hraun-146

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrök er nr. 3 skráð búð og hjallur frá Stórubrekku (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Miðað við uppdrátt Hannesar hefur búðin og hjallurinn verið austan við Narfatjörn og þar voru skráðar minjar nr. 82-84. Ekki er þó hægt að fullyrða hvort þessi búð sé ein af þeim minjum.

Hraun-147

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 3 skráð búð og hjallur frá Stórubrekku (HSk. 43, 4to).

Lýsing

Miðað við uppdrátt Hannesar hefur búðin og hjallurinn verið austan við Narfatjörn og þar voru skráðar minjar nr. 82-84. Ekki er þó hægt að fullyrða hvort þessi hjallur sé einn af þeim minjum.

Hraun-148

Staðhættir: Árnabúð

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 4 skráð Árnabúð frá Hólum (HSk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrættinum er Árnabúð norðan við Hraunabúð sem að líkindum er farin í sjó. Óvíst er hvar Árnabúðin hefur nákvæmlega verið en mögulega eru minjar nr. 80 og 81 leifar hennar.

Hraun-149

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 9 skráð búð Jóns Dagssonar (HSk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrætti Hannesar er búð þessi í nyrðri húsaröðinni og gæti verið ein þeirra minja sem skráðar eru nr. 74-77.

Hraun-150

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 9 skráður hjallur Jóns Dagssonar (HSk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrætti Hannesar er búð þessi í nyrðri húsaröðinni og gæti verið ein þeirra minja sem skráðar eru nr. 74-77.

Hraun-151

Sérheiti: Brúnastaðabúð

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 12 skráð Brúnastaðabúð (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrættinum er Brúnastaðabúð í syðri húsaröðinni (sjá uppdrátt) sem virðist að mestu horfin nema veggjarbrot það sem skráð er nr. 73.

Hraun-152

Sérheiti: Gautastaðabúð

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 13 skráð Gautastaðabúð (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrættinum eru Gautastaðabúð og hjallur í syðri húsaröðinni (sjá uppdrátt) sem virðist að mestu horfin nema veggjarbrot það sem skráð er nr. 73.

Hraun-153

Sérheiti: Gautastaðahjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 13 skráður Gautastaðahjallur (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrættinum eru Gautastaðabúð og hjallur í syðri húsaröðinni (sjá uppdrátt) sem virðist að mestu horfin nema veggjarbrot það sem skráð er nr. 73.

Hraun-154

Sérheiti: Reykjarhólsbúð

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 14 skráð Reykjarhólsbúð (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrættinum eru Reykjarhólsbúð og hjallur í syðri húsaröðinni (sjá uppdrátt) sem virðist að mestu horfin nema veggjarbrot það sem skráð er nr. 73.

Hraun-155

Sérheiti: Reykjarhólshjallur

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 14 skráður Reykjarhólshjallur (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrættinum eru Reykjarhólsbúð og hjallur í syðri húsaröðinni (sjá uppdrátt) sem virðist að mestu horfin nema veggjarbrot það sem skráð er nr. 73.

Hraun-156

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 16 skráður hjallur Einars Halldórssonar (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrætti Hannesar er hjallur Einars Halldórssonar sunnan við syðri húsaröðina (sjá uppdrátt) og gæti verið tóft sem skráð er nr. 72.

Hraun-157

Sérheiti: Jósefsbúð

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 17 skráð Jósefsbúð (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrætti Hannesar er hjallur Einars Halldórssonar sunnan við syðri húsaröðina (sjá uppdrátt) og gæti verið tóft sem skráð er nr. 71.

Hraun-158

Hlutverk: Hjallur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 18 skráð skráður hjallur (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrætti Hannesar er hjallurinn sunnan við syðri húsaröðina (sjá uppdrátt) og gæti verið tóft sem skráð er nr. 71.

Hraun-159

Hlutverk: Búð

Tegund: Heimild

Staðhættir

Á uppdrætti Hannesar Hannessonar frá Melbreið af Hraunakrók sjóbúðum og hjöllum við Hraunakrók er nr. 19 skráð búð Þorláks og Björns Péturssona (Hsk. 43, 4to).

Lýsing

Á uppdrætti Hannesar var búðin sunnan við syðri húsaröðina (sjá uppdrátt) og gæti verið tóft sem skráð er nr. 71.

Horfnar óstaðsettar minjar

Hraun-160

Hlutverk: Vað

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Fyrir 1895 var gott vað yfir Ósinn, en þá fór það af, og eru ekki nema 4 ár síðan farið var að ríða hann aftur, og aldrei hefir verið tryggt vað á honum síðan.” (Örnefnaskrá Hrauna, 24).

Lýsing

Ósinn hefur tekið miklum breytingum síðan fyrir aldamótin 1900 og þar með vaðið sem var á ósnum. Ekki er vitað með viðunandi nákvæmni hvar umrætt vað var og því ekki hægt að staðsetja það.

Hraun-161

Sérheiti: Hlöðnuvíkurhús

Hlutverk: Beitarhús

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Hlöðnuvík. Þessi vík gengur inn á milli Brekhjólanna og Ódrykkjutjarnarnefs. Hún er breið og stærsta víkin, sem gengur inn í Hraunaland (...) Fyrir 1860-71 voru beitarhús í víkinni, sést vel fyrir tóftum, en nú er þó brotið framan af þeim í sjógangi. Húsatóftir þessar eru enn kallaðar Hlöðnuvíkurhús.” (Örnefnaskrá Hrauna, 16).

Lýsing

Tóftirnar fundust ekki við vettvangsskráningu 2014 og líklegast að þær séu farnar í sjó. Heimildamaður man ekki eftir tóftum þarna og taldi að þær hefðu jafnvel getað verið farnar fyrir 1940 (Munnleg heimild: Viðar Pétursson, 23.02.15).

Stakkgarðshólmi

Í örnefnaskrá er Stakkgarðshólma svo lýst: „Stakkgarðshólmi er í Miklavatni út undir Hraunamölinni, en er nú í rauninni ekki lengur hólmi, heldur nef suður úr mölinni. Áður var það réttnefndur hólmi; þá náðu lónin alla leið vestur úr, og var róið eftir þeim alveg vestur að ás, en á seinustu 30 árum hefir þetta verið að breytast þannig, að mölin hefir færst suður smám saman og er nú orðin áföst við hólmann austur undir miðjan Hól. Í fyrra, í einu brimi, fylltist t.d. lónið á 30-40 fadma svæði. Hólmi þessi er arðsamasti bletturinn í Hraunalandi, að jafni stærð við aðra hluta, því að þar er æðarvarp. Varp byrjaði þar um 1830.“ (Örnefnaskrá Hrauna, 43-44). Landbrot í Stakkgarðshólma hefur verið gríðarlegt á undanförunum áratugum þar til að sjóvarnargarður var settur norðan við hólmann. Viðar Pétursson bóndi á Hraunum sagði að líklega væri hólminn nánast allur eða allur farinn ef garðurinn hefði ekki verið gerður. Viðar nefndi sem dæmi um um hversu mikið landbrotið hefði verið sagði hann að skúr

hafi verið reistur í hólmanum um 1978 og var hann um 20-30m sunnan við kambinn. Tveimur eða þremur árum síðar braut sjórinn undan skúrnum og hann fór í sjó (Munnleg heimild: Viðar Pálsson, 23.02.15).

Hraun-162

Sérheiti: Garður

Hlutverk: Varnargarður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi örnefni eru í Stakkgarðshólma: Vesturtangi vestast, það er langur, flatur grandur og nær austur að Garði, sem svo er nefndur, er það torfgarður hlaðinn út og suður um þveran hólmann, fyrir ekki allmörgum árum, hólmanum til varnar, þegar Lónið náði vestur úr í gegn.” (Örnefnaskrá Hrauna, 44).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni hvarf garðurinn, ásamt fleiri minjum sem voru í Stakkgarðshólma, á síðastliðinni öld vegna landbrots og voru minjarnar alveg horfnar í kringum 1990 (Munnleg heimild: Viðar Pétursson 15.11.2014).

Hraun-163

Sérheiti: Litlatóft

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi örnefni eru í Stakkgarðshólma: (...) 12. Litlatóft ofan við Jaðarinn.” (Örnefnaskrá Hrauna, 45).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni hvarf garðurinn, ásamt fleiri minjum sem voru í Stakkgarðshólma, á síðastliðinni öld vegna landbrots og voru minjarnar alveg horfnar í kringum 1990 (Munnleg heimild: Viðar Pétursson 15.11.2014).

Hraun-164

Sérheiti: Stóratóft

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi örnefni eru í Stakkgarðshólma: (...) 13. Stóratóft upp á háhólnum vestan við Þvergarð.” (Örnefnaskrá Hrauna, 45).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni hvarf garðurinn, ásamt fleiri minjum sem voru í Stakkgarðshólma, á síðastliðinni öld vegna landbrots og voru minjarnar alveg horfnar í kringum 1990 (Munnleg heimild: Viðar Pétursson 15.11.2014).

Hraun-165

Sérheiti: Þvergarður

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi örnefni eru í Stakkgarðshólma: (...)18. Þvergarður; garður þessi gengur yfir þveran hólmann miðjan, utan frá Lóni suður í Vatn. Af garði þessum mun hólminn draga nafn, en vegna hvers garðurinn hefir heitið Stakkgarður veit ég ekki. Hann er ævagamall.” (Örnefnaskrá Hrauna, 45).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni hvarf garðurinn, ásamt fleiri minjum sem voru í Stakkgarðshólma, á síðastliðinni öld vegna landbrots og voru minjarnar alveg horfnar í kringum 1990 (Munnleg heimild: Viðar Pétursson 15.11.2014).

Hraun-166

Sérheiti: Grunnhólmi

Hlutverk: Varpstaður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi örnefni eru í Stakkgarðshólma: (...) 19. Grunnhólmi austast á austurtanganum og er það grjóthrúga stór, þangað flutt af Sveini sál. Sveinssyni, stjúpa Einars sál. Guðmundssonar, sem fyrr er nefndur. Bjó hann í Hraunum um s.l. öld og myndaði þarna hólma og vildi koma þar á æðarvarpi, en það tókst illa; ís af vatninu braut einlægt að vorinu úr hólmanum og vatnið flæddi yfir hólmann og eyðilagði allt varp þar.” (Örnefnaskrá Hrauna, 45).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni hvarf garðurinn, ásamt fleiri minjum sem voru í Stakkgarðshólma, á síðastliðinni öld vegna landbrots og voru minjarnar alveg horfnar í kringum 1990 (Munnleg heimild: Viðar Pétursson 15.11.2014).

Hraun-167

Sérheiti: Tóftir

Hlutverk: Varpstaður

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Þessi örnefni eru í Stakkgarðshólma: (...) 20. Tóftir; þær eru búnar til – hlaðnar upp til þess að hæna fuglinn að; eru hreiður í tóftunum og verpir venjulega á þeim öllum.” (Örnefnaskrá Hrauna, 45).

Lýsing

Æðarvarp hefur verið í Stakkgarðshólma um langt skeið og ber hólminn þess merki þar sem búið er að gera aðstöðu fyrir fuglinn til þess að verpa. Ekki er hægt að greina í sundur hvað af þessu gæti verið gamalt og því ekki hægt að skrá ákveðnar minjar svo hér er hólminn skráður sem heimild um æðarvarp. Samkvæmt heimildamanni hefur hólminn mikið látið á sjá á

síðustu öld (Munnleg heimild: Viðar Pétursson 15.11.2014) og má segja að hann sé ekki svipur hjá sjón frá því sem áður var.

Hraun-168

Hlutverk: Óþekkt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í Stakkgarðshólma var stór gryfja u.þ.b. 10x5m að utanmáli og 3ja metra djúp (Munnleg heimild: Viðar Pétursson, 23.02.15).

Lýsing

Gryfjan í Stakkgarðshólma er horfin í sjó.

Óskráðar minjar

Hraun-169

Sérheiti: Narfatjarnalindir

Hlutverk: Brunnur

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Narfatjarnalindir við syðsta enda Narfatjarnar, (sjá næsta örn.). Eru uppsprettur þessar nær því í sömu hæð, sem yfirborð tjarnarinnar og flæðir iðulega upp í austari lindina. Úr vestari lindinni rennur oftast nær í tjörnina, stundum flæðir þó upp í hana. Sjómenn taka ætíð neyzluvatn úr vestari lindinni sér til neyzlu. Vatnið er ágætt í lindunum.” (Örnefnaskrá Hrauna, 36).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni er enn lind þarna en hún var ekki skráð á vettvangi 2014.

Hraun-170

Sérheiti: Sólveigarlind

Hlutverk: Lind

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Sólveigarlind heitir uppsprettulind ein skammt ofan við syðri enda Narfatjarnarinnar. Er hún kennd við Sólveigu Magnúsdóttur, er var á Hóli (sjá það örn.). Á meðan hákarlaveiðar voru stundaðar úr Hraunakrók, bræddi Sólveig þessi lifur fyrir Hraunabóndann o.fl. Tók hún þá vatn í kaffi og til drykkjar úr lind þessari, þegar ekki fékkst gott vatn úr Narfatjarnarlindunum.” (Örnefnaskrá Hrauna, 43).

Lýsing

Samkvæmt heimildamanni er enn lind þarna en hún var ekki skráð á vettvangi 2014.

Hraun-171

Sérheiti: Hrólfsvallarétt

Hlutverk: Rétt

Tegund: Heimild

Staðhættir

Í örnefnaskrá segir: „Hrólfsvallarétt kallast gömul fjárrétt yzt í skóginum, fram á sjávarbakka, hlaðin úr grjóti. Sennilega hefir þetta verið fjárrétt Hrólfsvallabónnda, og tekið á 2. hundrað fjár. Í seinni tíð, þegar sauðaeign var á Hraunum fyrir 30-40 árum, var rétt þessi notuð til innreksturs á geldfé, sem fannst þarna út frá, sloppið í reyfum og rúið þar.” (Örnefnaskrá Hrauna, 28).

Lýsing

Réttin fannst ekki við skráningu 2014 en heimildamaður taldi mögulegt að leifar hennar væru enn sjáanlegar.

Samantekt

Vettvangsskráning fór fram í október og nóvember 2014. Heimildamenn voru allir á sama máli um að landbrot hefði verið gríðarlega mikið á undanförunum áratugum, bæði í Mósvík, Haganesi og Hraunakróki. Í svonefndum Almenninum utan við bæinn á Hraunum var skráður fjöldi minja og þar gætir landbrots en minjarnar eru flestar í um 20-60m h.y.s. og því kannski síður í hættu en minjar sem liggja lægra í landinu. Þar er einnig að finna elstu minjarnar sem skráðar voru en bæði í Haganesvík og Hraunakróki virðast elstu minjar vera að mestu horfnar í sjó. Í heild voru skráðar 171 minjar, þar af eru 47 horfnar og 27 minjar sem horfnar eru var hægt að staðsetja með viðunandi nákvæmni með aðstoð heimilda eða heimildamanna. Minjar sem hægt var að staðsetja eru því samtals 124 eins og sést í töflu 2 og minjar sem skráðar voru á vettvangi voru 79 (sjá töflu 3). Frá árinu 2012 hafa samtals verið skráðar 555 minjar meðfram strandlínu Skagafjarðar út að austan, þar af eru 101 horfnar og 46 sem eru horfnar en hægt var að staðsetja með viðunandi nákvæmni. Alls hafa 396 minjar verið skráðar á vettvangi (sjá töflu 4).

Tafla 2. Fjöldi minja

	2012	2013	2014	Samtals
Heildarfjöldi minja*	242	142	171	555
Horfnar minjar**	41	13	47	101
Horfnar staðsettar***	9	10	27	46
Samtals				702
Minjar sem hægt var að staðsetja	210	129	106	445

*Heildarfjöldi minja er sá fjöldi sem skráður er upp úr heimildum, eftir heimildamönnum og á vettvangi.

**Horfnar minjar eru þær sem ekki fundust á vettvangi eða sem heimildamenn mundu eftir og eru horfnar í sjó. Það er ljóst að þessi tala er í raun mun hærri þar sem að heimildir eru á engan hátt tæmandi um þær minjar sem farnar eru í sjó.

***Horfnar en staðsettar minjar eru þær sem hægt var að staðsetja með fullnægjandi nákvæmni út frá heimildum eða með aðstoð heimildamanna. Áætluð möguleg skekkja er gefin upp í texta.

Í töflu 3 eru minjar flokkaðar eftir hættumati og eru 18 minjar taldar í *mikilli hættu* eða 23% af minjum sem skráðar voru á vettvangi, 26 í *hættu* sem gerir 33% af minjum skráðum á vettvangi, en 35 í *engri hættu* sem er 44% af minjum skráðum á vettvangi. Í töflu 3 eru einnig sambærilegar hlutfallstölur frá 2012 og 2013 sem sýna að niðurstöður frá 2014 eru í öfugu hlutfalli við niðurstöður 2012 og 2013 sem voru sambærilegar. Það stafar af mestu af því að flestar minjanna sem skráðar voru á vettvangi voru út á svonefndum Almenninum í Hraunalandi og liggja í 20-60m h.y.s.

Tafla 3. Hættumat

Hættumat	Hlutfall af minjum sem skráðar voru á vettvangi 2014 %	Hlutfall af minjum sem skráðar voru á vettvangi 2013 %	Hlutfall af minjum sem skráðar voru á vettvangi 2012 %
Mikil hættu	23	39	40
Hættu	33	39	40
Engin hættu	44	22	20
Samtals	100	100	100

Þegar tölur um hættumat frá 2012-2014 eru lagðar saman er heildarniðurstaða rannsóknarinnar að af 396 minjum er 144 eða 36% í *mikilli hættu*, 151 eða 38% í *mikilli hættu* og 101 í *engri hættu* sem gera 26%. Minjar sem hægt var að staðsetja eru samtals 445 og

þegar þeim er skipt niður eftir hlutverki verður langstærsti hópurinn minjar með óþekktu hlutverki, næst koma landbúnaðarminjar og síðan sjóminjar. Aðrir flokkar eru töluvert minni.

Tafla 4. Hættumat minja

Hættumat	2012	2013	2014	Samtals	Hlutfall af minjum sem skráðar voru á vettvangi %
Mikil hætta	81	45	18	144	36
Hætta	80	45	26	151	38
Engin hætta	40	26	35	101	26
Samtals	201	116	79	396	100

Minjar í landi Ysta-Mós

Útræði var úr Mósvík, þar hefur eins og annars staðar í Fljótum verið mikið landbrot. Vestarlega í vikinni er dæld (nr. 1), hlutverk er óþekkt. Lækur rennur til sjávar vestan við miðja víkina. Á vesturbakka hans eru tvennar tóftir, önnur (nr. 2) líklega hjallur eða naust en hlutverk tóftar (nr. 3) sem nær niður að lækjarbakkanum er óþekkt. Sunnan við hana er mögulega hleðsla (nr. 4). Austan við bæjarlækinn eru tóftir beitarhúss (nr. 5). Enn austar eða nokkurn veginn fyrir miðri vikinni eru þúst (nr. 6) á sjávarbakkanum. Austanvert við víkina er steinsteypur skorsteinn og líklegt að þar hafi húsið Höfði staðið en þar var búið um skamman tíma snemma á 20. öld. Austast er svo lítil tóft (nr. 8) á sjávarbakkanum.

Minjar í landi Efra-Haganess

Í byrjun 20. aldar byggðust upp nokkur þurrabúðarbylí niður við sjó: Vatn, Vatnshorn, Vatnsendi og Grund. Eins og nafngiftir gefa til kynna voru þau á vatnsbakkanum við Hópsvatn þar sem það teygir sig lengst til norðurs innan við Haganessvíkina. Þessi býli eru öll horfin sem og sjóbúðartóftir sem voru á mölinni við Haganessvíkina. Minjar (nr. 171) voru ekki skráðar á vettvangi 2014 en þær verða skoðaðar 2015.

Minjar í landi Neðra-Haganess

Dældir sjást í túni þar sem að bærinn (nr. 24) í Neðra-Haganesi stóð og suðaustan við hann eru einnig dældir (nr. 25) á hól þar sem fjárhúsin stóðu. Einnig eru dældir (nr. 26) norðaustan við hólinn. Brunnur (nr. 27) er enn norðan við íbúðarhúsið í Vík en hann var gerður snemma á 20. öld. Í túninu norður og norðvestur af Vík er tóft (nr. 28) þar sem mögulega hefur verið útihús af einhverju tagi og við það matjurtagarður (nr. 29) en hann virðist ekki gamall. Norðan eða utan við Neðra-Haganestúnið er garðlag, mögulega túngarður (nr. 30). Sunnan undir honum er matjurtagarður (nr. 31) og sunnan hans en á sjávarbakkanum er garð- eða veggjalag (nr. 32), leifar einhverja minja sem eru að öðru leyti horfnar í sjó. Á loftmynd má sjá garður (nr. 30) hefur á einhverjum tíma legið norðan við bæ og tún á Neðra-Haganesi og náð að minnsta kosti að merkjum Neðra- og Efra-Haganess. Hann er að líkindum á köflum horfinn en sést greinilega á loftmynd. Nyrst og austast á Haganesi á Borginni eru tóftir beitarhúss (nr. 33) frá Efra-Haganesi og við það líklega eldri minjar (nr. 34), sunnan þess lítil tóft (nr. 35). Enn sunnar og austar er önnur tóft (nr. 36) en hlutverk hennar er óþekkt.

Minjar sem tilheyra kaupstaðnum í Haganesvík

Elstu í Haganesvík eru steinsteyptar tröppur Möllershúss (nr. 56) sem reist var í lok 19. aldar en húsið brann í kringum 1933. Aðrar byggingar eru frá því um eða eftir 1930.

Minjar í landi Hrauna

Fjöldi minjar eru við strandlínu jarðarinnar Hrauna sem er nyrsta jörðin í Skagafjarðarsýslu út að austan. Þar á meðal eru best varðveittu verðbúðarminjarnar á þessu svæði sem þó eru aðeins hluti þess sem þarna var um aldamótin 1900 en þá þegar var sjórinn farinn að brjóta þarna mikið af landi. Við vettvangsskráningu 2014 voru sex sjóbúða- og hjallstóftir skráðar í Hraunakróki, þar af var ein sem er að stórum hluta farin í sjó (nr. 71-72, 74, 76, 78 og 82). Auk þess var skráð eitt grjóthlaðið veggjarbrot (nr. 73), ein hleðsla í rofnum sjávarbakka (nr. 81), fimm dældir/niðurgreftir (nr. 75, 77, 79, 83 og 84) og ein slétt flöt (nr. 80) sem gæti verið grunnur einhverjar byggingar. Það er því ljóst að flestar minjanna eru horfnar og líklega vegna landbrots af völdum sjávar. En að minnsta kosti tveir hjallar voru teknir niður eins og lýst er í örnefnaskrá: „En flathjallar voru á stólpum og engar grindur á milli; var síðan rept ofan á stólpana og síðan sett þak ofan á allt saman; þetta voru aðallega hákarlshjallar. Síðan var reistur á hólnum grindahjallur, en nú er einnig búið að taka hann burtu, en hóllinn heitir Hjallhóll.“ (Örnefnaskrá Hrauna, 23). Í 6. bindi Syrpu Hannesar frá Melbreið segir að sjórinn sé búinn að rífa mjög úr bakkanum þar sem að Hraunabúð stóð en enn sjáist móta fyrir veggjum (bls. 9). Í örnefnaskrá segir frá minjum sem þegar voru skemmdar eða horfnar vegna landbrots þegar skráin var rituð: Guðmundarhjallur (bls. 22), Björnsbúð (bls. 59) og Steinhjallur (bls. 23). Í 6. bindi Syrpu Hannesar frá Melbreið segir um Hraunabúð: „Sjórinn var nú búinn að rífa mjög úr bakkanum þar sem búðin stóð, þó sést enn móta fyrir veggjum.“ (bls. 9). Aðrar minjar innaf Hraunakróki eru fjárhús (nr. 67), smá þúst sem eru leifar af sauðhúsi (nr. 123) tvennar stekkjartóftir (nr. 68 og 70) og við þær niðurgroftur (nr. 69). Gatan (nr. 124) frá Hraunakróki og heim að Hraunum er enn sjánleg á kafla. Við Miklavatn og upp af því eru einnig fjölmargar tóftir en þar var búið um tíma en aðeins eins tóft (nr. 66) var skráð í tengslum við þessa skráningu og gæti hún hvortveggja verið tengd sjósókn eða búsetu fólks á þessum stað. Norðan við Hraunabæinn og norðan við Selá er fjöldi kolagrafa (nr. 86-92 og 94-97), aðeins hluti þeirra var skráður á vettvangi eða sá hluti sem lá innan við 100m frá sjávarbakka. Þar lágu einnig götur (nr. 93) og undir brekku sem mynduð er af stóru jarðfalli sem er norðan Selár var tóft (nr. 98) sem helst virtist vera stekkjartóft en þó ber að geta þess að á þessu svæði er örnefnið Smiðjubrekka og heimild um smiðju sem sögð er hafa verið frá Þúfnavöllum. Norðan við fyrrnefnt jarðfall eru tóftir fornbylisins Þúfnavalla (nr. 99-109) sem liggur á brún jarðfallsins og er því brött brekka sunnan þess. Þar er fjöldi minja sem flestar virðast mjög gamlar en hluti túngarðs (nr. 99), tveir matjurtgarðar (nr. 102-103) og grjóthlaðin tóft (nr. 101) eru mun yngri. Innan túngarðsins stóð áður sumarbústaður sem nú hefur verið fjarlægður. Um 400m norður af Þúfnavöllum eru tvær tóftir, önnur virðist vera stekkur eða rétt (nr. 110) og hin minnir helst á heytóft (nr. 111) eða einhverjar slíkar minjar. Þar nokkuð norðar er svo býlið Hrólfsvellir sem ekki var skráð í tengslum við þetta verkefni nema tóft (nr. 112) sem liggur skammt frá sjávarbakka. Norðan við Hrólfsvellir er varða (nr. 113) og norðan hennar tvær grjóthleðslur eða steinalagnir (nr. 114 og 115). Hlutverk þeirra eru ekki þekkt en umbúnaður svipar til umbúnaðs heiðinna grafa þó slíkt sé ekki hægt að fullyrða nema með frekari rannsókn. Norðan þeirra er Hrólfsvalladalsá. Á suðurbakka hennar,

niðri við sjó eru þrennar tóftir (nr. 116-118) og ein þúst (nr. 119). Þarna eru heimildir um að hafi staðið sjóbúðartóft Hrólfsvallabónða. Norðan við ána er tóft (nr. 120), byggð upp við stóran stein og virðist hafa verið rétt. Á mel norðan hennar er kolagröf (nr. 121). Eru þá taldar minjar sem skráðar voru í Hraunalandi. Heimildir eru um þrjár minjar til viðbótar sem sem fundust ekki eða voru ekki skráðar á vettvangi 2014 en það eru lindir/brunnar (nr. 169 og 170) við Hraunakrók og Hrólfsvallarétt (nr. 171).

Áhugaverðar minjar í hættu

Minjar í Mósvík

Útræði var frá Mósvík en aðeins fáeinir minjar (nr. 2, 3, 4 og 8) eru þar til vitnis um sjósókn úr vikinni. Minjarnar eru í mikilli hættu vegna landbrots sem hefur verið töluvert þarna á undanförunum áratugum. Hægt væri að kanna aldur og mögulega hlutverk minjanna með könnunarskurðum eða kjarnabor.

Minjar í Haganesvík

Elstu strandminjar í landi Neðra- og Efra-Haganess eru að líkindum flestar ef ekki allar horfnar vegna landbrots af völdum sjávar. Í viðtölum við heimildamenn kom fram að landbrot hefur verið mjög mikið á undanförunum áratugum, einkum vestanvert á Haganesinu. Áhugavert væri að kanna aldur og hlutverk tóftar nr. 36 sem virðist gömul og hlutverk hennar er óþekkt.

Hraunakrókur

Hraunakrókur var stærsta verstöðin í Fljótum og þar eru nokkrar minjar um sjósókn en fjöldi minja er þegar farinn í sjó vegna landbrots af völdum sjávar. Samkvæmt ábúanda á Hraunum hefur landbrot verið gríðarlegt og á liðinni öld eru farnir tugir metra af landi og allt umhverfi Hraunakróks mjög breytt. Útræði hefur að líkindum verið stundað þar frá fyrstu tíð en líklegt er að elstu minjarnar séu flestar ef ekki allar þegar farnar í sjó. Með kjarnabor mætti leita með skipulögðum hætti að eldri minjum í kringum þær minjar sem fundust sem flestar eru líklega frá 18. og 19. öld.

Minjar í Hraunalandi

Fjöldi áhugaverðra minja er meðfram strandlínu Hraunajarðarinnar sem vert væri að rannsaka frekar t.d. með könnunarskurðum og kjarnaborum. Þar á meðal eru kolagrafir norðan við Selá en þar er umfangsmikið svæði með fjölda kolagrafa en aðeins hluti þeirra var skráður í tengslum við þetta verkefni (nr. 86-92, 94-97) og meinta stekkjartóft nr. 98. Fróðlegt væri að vita aldur minja á fornbylinu Þúfnavöllum en þar eru bæði gamallegar tóftir og túngarður (nr. 99-109). Einnig væri áhugavert að kanna aldur og hlutverk meintra sjóminja frá Hrólfsvöllum sem skráðar eru nr. 116-119.

Niðurlag

Nú er lokið fornleifaskráningu á strandlínu allra þeirra jarða sem eiga land að sjó við austanverðan Skagafjörð. Helstu niðurstöður eru þær að 36% skráðra minjar er í mikilli hættu, 38% í hættu en aðeins 26% voru ekki skráðar í hættu. Þarna ber að athuga að á liðinni öld hefur sjórinn á köflum brotið tugi metra af landi og því getur hættumat minjanna breyst, jafnvel á örstuttum tíma. Það er ljóst að öllu óbreyttu þá mun fjöldi minja skemmast eða hverfa í sjó á næstu árum eða áratugum og með þeim merkilegar heimildir um nábyli við hafið; útræði, verslun og gamla búskaparhætti. Meðfylgjandi skýrslunni er viðauki (Viðauki I) þar sem tekinn er saman listi yfir áhugaverðar minjar eða minjastaði sem eru í hættu. Sótt var um styrk í Fornminjasjóð árið 2013 til að rannsaka frekar hluta af þeim minjum en verkefnið fékk ekki styrk. Byggðasafn Skagfirðinga hefur í samstarfi við Byggðasögu Skagafjarðar rannsakað nokkra þessara staða í tengslum við útgáfu á Byggðasögu Skagafjarðar. Í Viðauka I er vísað í útgefnar rannsóknarskýrslur Byggðasafnsins þar sem rannsóknir hafa farið fram en í þeim má nálgast frekari upplýsingar. Allar skýrslur safnsins eru aðgengilegar á heimasíðu þess: <http://www.glaumbaer.is/is/gagnabanki>. Þess ber einnig að geta að í V-VII. bindi Byggðasögu Skagafjarðar er ítarleg umfjöllun um sögu þeirra jarða sem rannsóknin nær yfir sem liggja í Viðvíkur-, Hóla-, og Hofshreppi. Í VIII. og IX. bindi verður svo fjallað um þær jarðir sem liggja í Fells-, Haganes-, og Holtshreppum.

Fornleifaskráningin tekur til þeirra minja er enn sjást á yfirborði eða þar sem staðsetning jarðlægra eða horfinna minja er þekkt. Hins vegar ber að gæta að því að minjar geta einnig leynst undir yfirborði þótt þær sjáist ekki ofanjarðar. Þar sem fornleifar koma óvænt í ljós ber að tilkynna fundinn til Minjastofnunar Íslands sem ákvarðar um frekari aðgerðir til björgunar eða verndar minjunum.

Heimildaskrá

Íslendingasögur 1. bindi. Landssaga og Landnám. Guðni Jónsson bjó til prentunar. Íslendingasagnaútgáfan. Reykjavík, 1946.

Íslenzkt Fornbréfasafn III 1269-1415. Hið íslenska bókmenntafélag. Kaupmannahöfn, 1896.

Íslenzkt Fornbréfasafn IV 1265-1449. Hið íslenska bókmenntafélag. Kaupmannahöfn, 1897.

Íslenzkt Fornbréfasafn IX 1262-1536. Hið íslenska bókmenntafélag. Reykjavík, 1909-1913.

Íslenzkt Fornbréfasafn V 1330-1476. Hið íslenska bókmenntafélag. Kaupmannahöfn, 1899-1902.

Jarða- og búendatal í Skagafjarðarsýslu 1781-1958; ásamt skráum yfir opinbera starfsmenn o.fl. 1700-1958. Í Skagfirsk fræði (11. árg.). Sögufélag Skagfirðinga, 1949-1959.

Jarðabók Árna Magnússonar og Páls Vídalín IX. Hið íslenska fræðafélag. Kaupmannahöfn, 1930.

Páll Briem. Yfirlit yfir löggjöf Íslands 1887-1897. Í *Lögfræðingur* 2. árg. 1898. 1. tbl.

Sturlunga Saga. Fyrra bindi. Jón Jóhannesson o.fl. sáu um útgáfu. Sturlunguútgáfan. Reykjavík, 1946.

Sverrir Páll Erlendsson. *Fljót í Skagafirði á 19. öld.* Í Skagfirðingabók 7. Reykjavík 1975.

Porleifur Einarsson. *Myndun og mótun lands.* Mál og Menningar. Reykjavík, 1994.

Örnefnaskrár

Yzti-Mór. Kristján Eiríksson skráði eftir Hermanni Jónssyni 1972. Örnefnastofnun Íslands. Reykjavík, 1976.

Haganes. Kristján Eiríksson skráði eftir Jóni Kort Ólafssyni (1972). Örnefnastofnun Íslands. Reykjavík.

Hraun. Margeir Jónsson skráði eftir handriti Guðmundar Davíðssonar (1931). Örnefnastofnun Íslands. Reykjavík.

Óútgefin handrit

HSk. 43, 4to. Syrpa nr. 1, 1950.

HSk. 49, 4to. Syrpa nr. 6, 1961.

Viðtal við Guðmund Sæmundsson frá Neðra-Haganesi (1998, 2004). Hjalti Pálsson tók viðtalið og skráði.

Heimasíður

Heimasíða Alþingis. <http://www.althingi.is/altext/stjt/2012.080.html>. Skoðað þann 07.08.2014.

Heimasíða Minjastofnunar Íslands. <http://vu2055.andrew.1984.is/index.php/en/fornleifa-vernd/utgafa/viewcategory/5-stadhlar-og-fylgigoegn>.

Jarðavefur Þjóðskjalasafns Íslands. <http://myndir.handrit.is/>.

Fasteignamat 1916-1918 –undirmat; Skagafjarðarsýsla. Yzti-Mór nr. 29 bls. 73.

Fasteignamat 1916-1918 –undirmat; Skagafjarðarsýsla. Hraun nr. 1. bls. 47-48.

Fasteignamat 1916-1918 –undirmat; Skagafjarðarsýsla. Efra-Haganes nr. 36. bls. 76-77.

Fasteignamat 1916-1918 –undirmat; Skagafjarðarsýsla. Haganesvík. 37. bls. 77.

Fasteignamat 1916-1918 –undirmat; Skagafjarðarsýsla. Neðra-Haganes. 36. Bls. 77-78.

Manntalsvefur Þjóðskjalasafns Íslands. www.manntal.is.

Heimildamenn

Guðmunda Hermannsdóttir, f. 1927.

Guðmundur Viðar Pétursson (f. 1957), bóndi Hraunum.

Sigurhanna Ólafsdóttir f. 1947, eigandi Víkur.

Fylgiskjöl

Sjóminjar 2014 - hnitaskrá

Nr	Fvnrn	Sérheiti	Hlutverk	Annað	Tegund	Annað	Aldur frá	Aldur til	Ástand	Orsök	Hættumat	Orsök	Veggh. Frá	Veggh. til	Breidd	Austun	Norðun
1	14715		óþekkt		dæld		800	1900	greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.0	0.2	0.0	492405	619144
2	14716		naust	hjallur	tóft		1700	1930	vel greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.4	0.9	1.5	492465	619122
3	14717		óþekkt		tóft		1700	1900	vel greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.4	0.7	1.3	492475	619120
4	14718		óþekkt		hleðsla	náttúrulegt	1700	1950	greinanleg		hætta	landbrots	0.2	0.5	1.0	492482	619110
5	14719		beitarhús		tóft		1800	1950	vel greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.2	1.3	1.5	492504	619123
6	14720		óþekkt		þúst	náttúrulegt	800	1900	illgreinanleg		mikil hætta	landbrots	0.1	0.3	0.0	492619	619126
7	14721	Höfði	híbýli		steinsteypa	heimild	1900	1930	sést ekki	ekki vitað	horfið		0.0	0.0	0.0	492789	619134
8	14722		óþekkt		tóft		1500	1900	greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.1	0.3	1.0	492862	619159
10	14723	Vatn	híbýli		heimild		1900	0	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494286	619920
11	14724	Grund	híbýli		heimild		1917	0	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494273	619956
12	14725		brunnur		heimild		1917	0	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494272	619956
13	14726	Vatnshorn	híbýli		heimild		1920	0	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494254	619995
14	14727	Vatnsendi	híbýli		heimild		1900	0	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494202	620054
15	14728		lending		heimild		800	1950	ómetið		horfið		0.0	0.0	0.0	494124	619965
16	14729		leið		heimild		800	1940	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494170	620049
24	14730		óþekkt		dældir		1700	1950	illgreinanleg		engin hætta		0.1	0.3	0.0	494100	620348
25	14731		fjánhús		hóll	dældir	1700	1950	illgreinanleg		engin hætta		0.1	0.3	0.0	494128	620319
26	14732		óþekkt		dældir		1700	1950	illgreinanleg		engin hætta		0.1	0.3	0.0	494133	620333
27	14733		brunnur		brunnur	brunnhús	1895	1910	heillegur		engin hætta		0.0	0.0	0.0	494089	620317
28	14734		óþekkt	fjánhús	tóft		1800	1950	greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.3	0.6	1.2	493981	620386
29	14735		matjurtagarður		garðlag		1900	1970	vel greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.0	0.0	0.0	493984	620378
30	14736		túngarður		garðlag		1800	1950	vel greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.5	1.0	1.5	493978	620489
31	14737		matjurtagarður		garðlag		1850	1950	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.1	0.7	0.6	493964	620474
32	14738		óþekkt		garðlag		1850	1950	greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.2	0.6	0.6	493943	620451
33	14739		beitarhús		tóft		1850	1949	greinanleg		hætta	landbrots	0.3	0.8	1.5	494049	621304
34	14740		óþekkt		niðurgröftur		1850	1950	greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.2	0.0	494056	621298
35	14741		óþekkt		tóft	náttúrulegt	1000	1800	greinanleg		engin hætta		0.2	0.2	0.3	494049	621271
36	14742		óþekkt		tóft		1000	1700	greinanleg		engin hætta		0.3	0.6	1.0	494095	621216
37	14743	Vík	híbýli		heimild	híbýli	1900	1950	sést ekki	ekki vitað	horfið		0.0	0.0	0.0	494087	620302
38	14744	Vík	híbýli		heimild		1895	1924	sést ekki	ekki vitað	horfið		0.0	0.0	0.0	494094	620255
39	14745		matjurtagarður		heimild		1800	1940	sést ekki	landbrots	horfið		0.0	0.0	0.0	494095	620240

Sjóminjar 2014 - hnitaskrá

Nr	Fvnrn	Sérheiti	Hlutverk	Annað	Tegund	Annað	Aldur frá	Aldur til	Ástand	Orsök	Hættumat	Orsök	Veggh. Frá	Veggh. til	Breidd	Austun	Norðun
40	14746		matjurtagarður		heimild		1800	1940	sést ekki	landbrots	horfið		0.0	0.0	0.0	494102	620335
41	14747		öskuhaugur		heimild		800	1950	sést ekki	sléttunar	horfið		0.0	0.0	0.0	494100	620361
42	14748	Tröðin	gata		heimild		800	1950	sést ekki	framkvæmda	horfið		0.0	0.0	0.0	494084	620383
43	14749	Selsvör, Vörin	lending		heimild		1000	1950	sést ekki	ekki vitað	horfið		0.0	0.0	0.0	494089	620200
44	14750		beitarhús		heimild		800	1883	sést ekki	ekki vitað	horfið		0.0	0.0	0.0	494183	620104
45	14751		beitarhús		heimild		1500	1900	sést ekki	landbrots	horfið		0.0	0.0	0.0	494099	621296
46	14752	Ferjutangi	Bátferja		heimild		1800	1900	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494165	621250
47	14753		smiðja		heimild		800	1900	sést ekki	ekki vitað	horfið		0.0	0.0	0.0	494125	620219
56	14754	Möllershús	híbýli		steinsteypa	heimild	1899	1933	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494195	620143
57	14755		matjurtagarður		heimild		1899	1933	sést ekki	landbrots	horfið		0.0	0.0	0.0	494163	620141
58	14756		binghús		heimild		1900	1934	sést ekki	niðurrifs	horfið		0.0	0.0	0.0	494155	619945
59	14757		skúr		heimild		1900	1934	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494157	619958
60	14758		bryggja		heimild		1900	1934	sést ekki	landbrot	horfið		0.0	0.0	0.0	494157	620051
61	14759	Pakkhúsið	pakkhús	skemma	heimild		1901	1950	sést ekki		horfið		0.0	0.0	0.0	494204	620108
62	14760		niðursuðu- verksmiðja		heimild		1900	1950	sést ekki	framkvæmda	horfið		0.0	0.0	0.0	494235	620084
63	14761		íshús		heimild		1900	1950	sést ekki	framkvæmda	horfið		0.0	0.0	0.0	494235	620089
66	14762		híbýli	búð, hjallar	tóft		1500	1900	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.3	1.2	1.2	496113	622159
67	14763	Sauðhús?	fjánhús	sauðahús	tóft		1700	1950	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.5	1.1	1.2	496072	622269
68	14764		stekkur		tóft		1700	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.3	0.7	1.5	496159	622321
69	14765		óþekkt		niðurgröftur		1500	1900	greinanleg		engin hætta		0.0	0.3	0.0	496147	622323
70	14766		stekkur		tóft		1600	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.3	0.6	1.5	496144	622306
71	14767		búð	hjallur	tóft		1700	1930	greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.3	0.6	1.2	496071	622512
72	14768		hjallur, búð		tóft		1700	1930	vel greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.4	1.2	1.5	496073	622536
73	14769		óþekkt		hleðsla		800	1930	illgreinanleg		mikil hætta	landbrots	0.1	0.8	0.8	496046	622621
74	14770		búð	hjallur	tóft		1700	1930	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.4	1.1	1.2	496061	622650
75	14771		óþekkt		niðurgröftur		1700	1930	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.2	0.0	496063	622641
76	14772		búð	hjallur	tóft		1700	1930	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.3	1.5	1.5	496043	622662
77	14773		óþekkt		hleðsla	dæld	1700	1930	illgreinanleg		hætta	landbrots	0.2	0.5	1.3	496035	622668
78	14774		hjallur		tóft		1700	1930	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.5	1.1	1.0	496042	622684

Sjóminjar 2014 - hnitaskrá

Nr	Fvnrn	Sérheiti	Hlutverk	Annað	Tegund	Annað	Aldur frá	Aldur til	Ástand	Orsök	Hættumat	Orsök	Veggh. Frá	Veggh. til	Breidd	Austun	Norðun
79	14775		óþekkt		dæld		800	1930	illgreinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.2	0.0	496039	622699
80	14776		óþekkt	þurrkvöllur	grunnur	sléttað svæði	1700	1930	greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.3	0.4	0.0	496024	622687
81	14777		óþekkt		hleðsla	náttúrulegt	800	1930	illgreinanleg	landbrots	mikil hætta	landbrots	0.0	0.2	0.0	496016	622696
82	14778		búð	hjallur	tóft		800	1800	greinanleg		hætta	landbrots	0.1	0.3	0.8	496017	622757
83	14779		óþekkt		niðurgröftur	náttúrulegt	800	1900	greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.4	0.0	496013	622766
84	14780		óþekkt		niðurgröftur	náttúrulegt	800	1900	greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.6	0.0	496017	622774
85	14781		óþekkt		garðlag		800	1900	greinanleg		engin hætta		0.0	0.4	0.6	495936	622988
86	14782		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.5	0.0	496342	624970
87	14783		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.5	0.0	496355	624966
88	14784		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.5	0.0	496329	625008
89	14785		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.4	0.0	496344	625001
90	14786		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.4	0.0	496327	625017
91	14787		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.5	0.0	496398	625005
92	14788		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.5	0.0	496364	625031
93	14789		leið		gata		800	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.0	0.0	496412	625068
94	14790		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.4	0.0	496497	625179
95	14791		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.4	2.0	496536	625238
96	14792		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.5	0.0	496544	625233
97	14793		kolagröf		niðurgröftur		800	1700	vel greinanleg		hætta	landbrots	0.0	0.3	0.0	496543	625236
98	14794		stekkur	óþekkt	tóft		1700	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.3	0.4	1.0	496571	625248
99	14795	Þúfnavellir	túngarður		garðlag		800	1900	vel greinanleg		mikil hætta	landbrots	0.2	1.2	0.0	496704	625825
100	14796	Þúfnavellir	óþekkt		tóft		800	1500	greinanleg	uppblásturs	hætta	rofs	0.1	0.3	1.8	496736	625825
101	14797	Þúfnavellir	óþekkt	rétt	tóft		1800	1950	vel greinanleg		engin hætta		0.2	0.8	0.6	496636	625806
102	14798	Þúfnavellir	matjurtagarður		garðlag		1850	1950	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.4	0.0	496676	625825
103	14799	Þúfnavellir	matjurtagarður		garðlag		1850	1950	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.4	0.0	496683	625824
104	14800	Þúfnavellir	óþekkt		tóft		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.1	0.3	1.0	496723	625730
105	14801	Þúfnavellir	óþekkt		tóft		800	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.2	0.5	2.0	496735	625792
106	14802	Þúfnavellir	óþekkt	fjárhús	tóft		800	1800	vel greinanleg		engin hætta		0.3	0.6	2.0	496744	625779
107	14803	Þúfnavellir	óþekkt		tóft		800	1900	greinanleg		engin hætta		0.0	0.5	0.0	496720	625775
108	14804	Þúfnavellir	óþekkt	skáli	tóft		800	1500	greinanleg		engin hætta		0.2	0.3	2.0	496729	625780
109	14805	Þúfnavellir	óþekkt		tóft		800	1500	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.3	1.0	496733	625779

Sjóminjar 2014 - hnitaskrá

Nr	Fvnrn	Sérheiti	Hlutverk	Annað	Tegund	Annað	Aldur frá	Aldur til	Ástand	Orsök	Hættumat	Orsök	Veggh. Frá	Veggh. til	Breidd	Austun	Norðun
110	14806		óþekkt	stekkur	tóft		1500	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.3	0.7	1.0	496714	626260
111	14807		óþekkt	heytóft	tóft		1500	1900	vel greinanleg		hætta	rofs	0.0	0.0	0.0	496661	626237
112	14808	Hrólfsvellir	óþekkt	útihús	tóft		1600	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.3	0.6	1.0	496900	626776
113	14809		varða		hleðsla		1800	2000	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.5	0.0	497002	626887
114	14810		óþekkt	kuml	steinalögn		800	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.3	0.0	497093	627057
115	14811		óþekkt	kuml	hleðsla		800	1900	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.4	0.0	497105	627048
116	14812	Hrólfsvalla-hjallur	óþekkt	sjóbúð, hjallur	tóft		1600	1900	vel greinanleg		hætta	rofs	0.3	0.6	1.0	497001	627223
117	14813		óþekkt		tóft		800	1800	greinanleg		hætta	rofs	0.1	0.2	1.3	497010	627229
118	14814		óþekkt		tóft		1500	1900	vel greinanleg		hætta	rofs	0.1	0.3	0.6	497013	627220
119	14815		óþekkt		þúst		800	1900	vel greinanleg		hætta	rofs	0.0	0.4	0.0	497006	627220
120	14816		rétt		tóft		1300	1800	vel greinanleg		engin hætta		0.4	0.7	1.1	497073	627270
121	14817		kolagröf		niðurgröftur		900	1700	vel greinanleg		engin hætta		0.0	0.4	0.0	497093	627319
122	14818	Hraunakrókur	lending		heimild		800	1940	ómetið		mikil hætta	landbrots	0.0	0.0	0.0	495987	622711
123	14819	Sauðhús	fjánhús		þúst		800	1900	illgreinanleg	landbrots	mikil hætta	landbrots	0.0	0.0	0.0	496065	622444
124	14820		leið		gata		800	1950	vel greinileg		engin hætta		0.0	0.0	0.0	496199	622571

Neðra-Haganestún og Möllerstún
Gert eftir túnakorti K. Kristinssonar, 1918

Neðra-Haganestún

24

40

37

38

39

Möllerstún

57

56

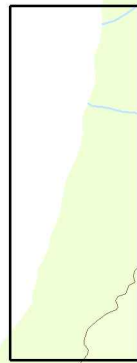
0 50 100 150 m

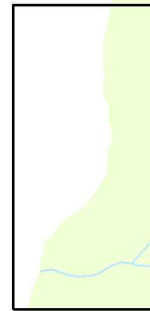
N

Kort 5

Kort 4

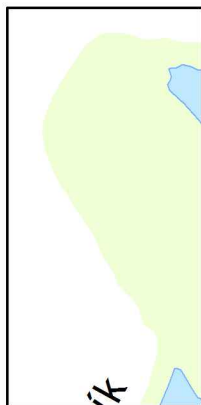

Kort 3

Hraunakrókur

Kort 2

Haganesvík

Hópsvatn

Kort 1

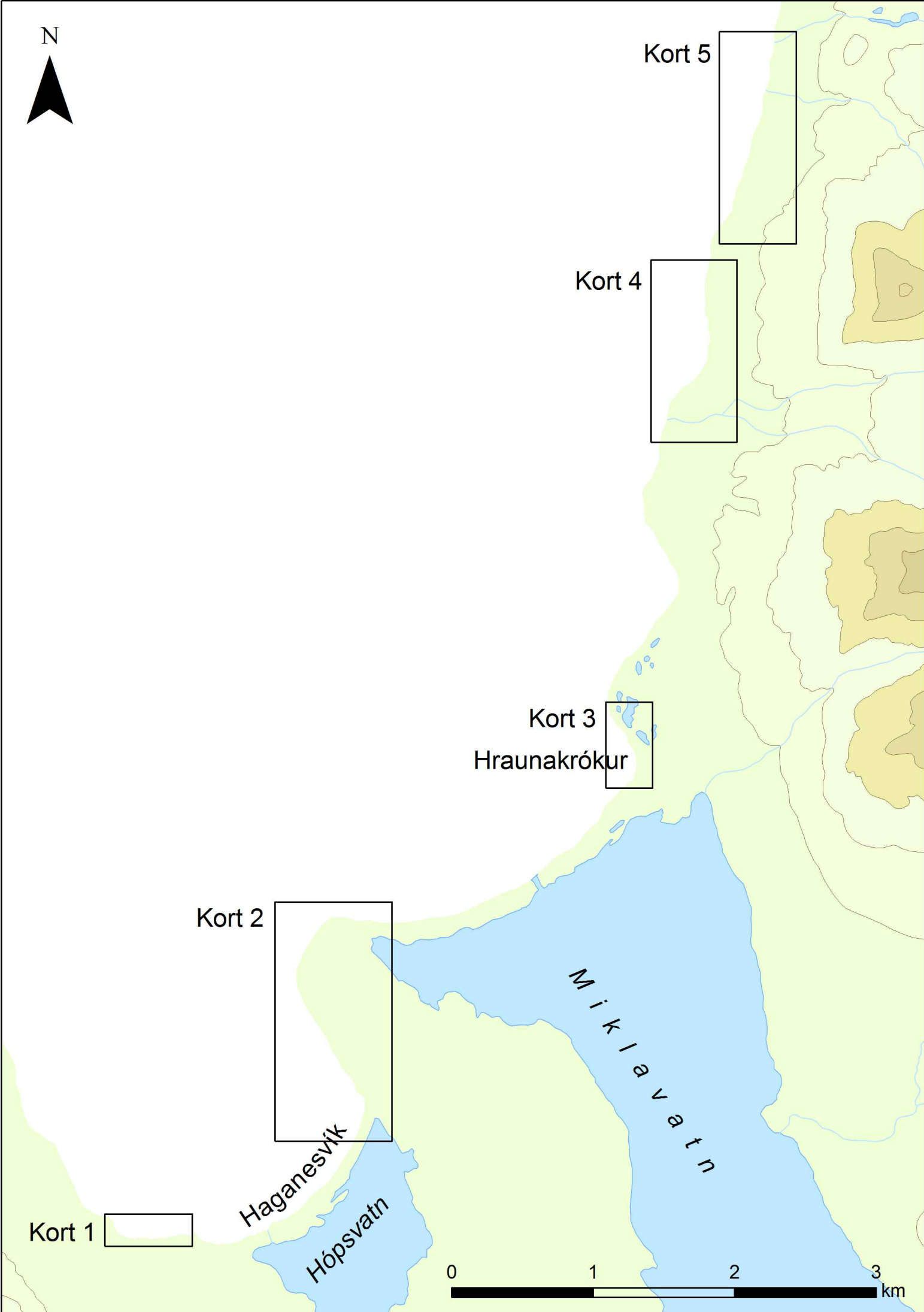
0

1

2

3

km

Kort 1 - Ysti-Mór

Mósvík

Siglufjarðarvegur 76

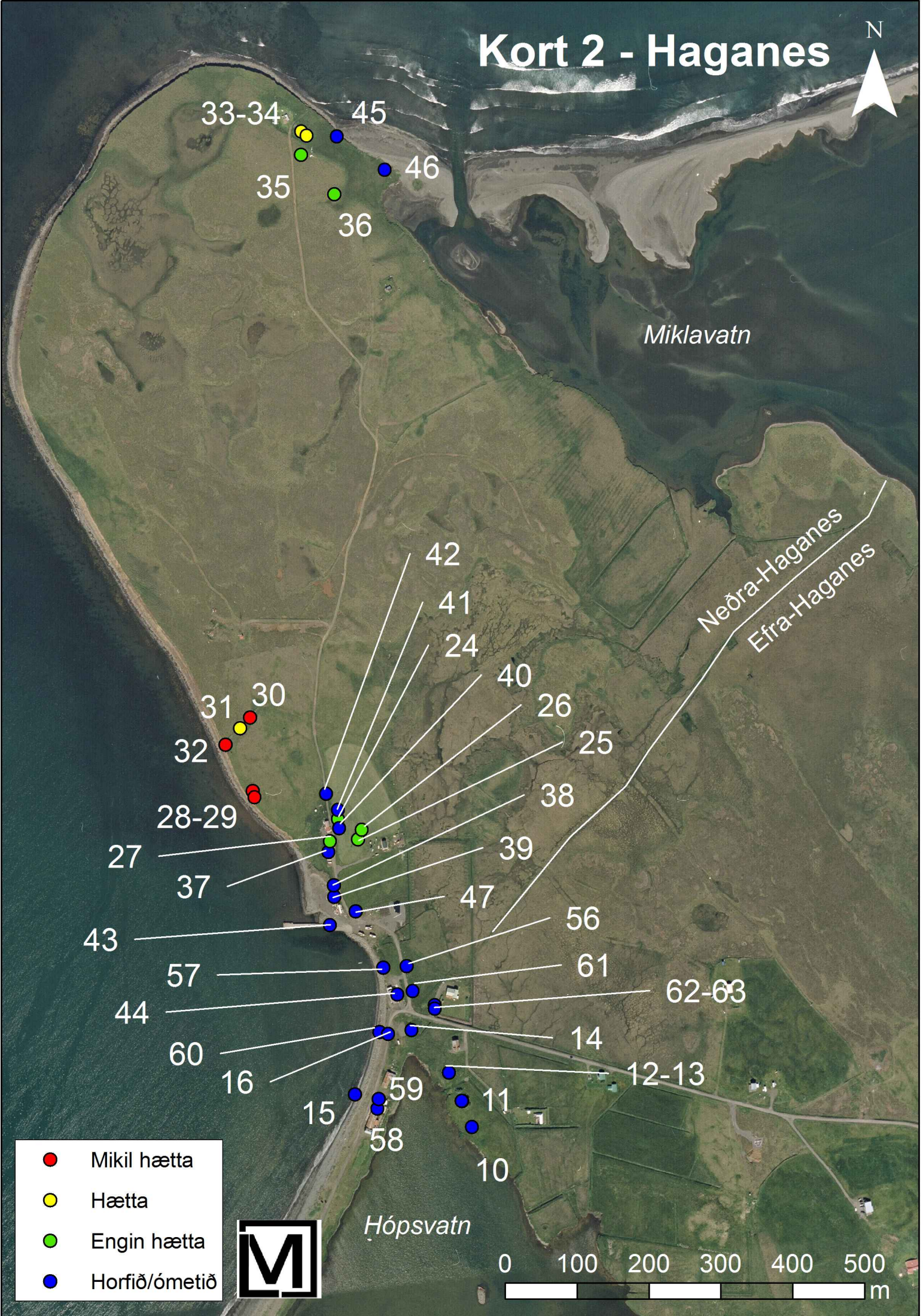
Haganesvíkurvegur

- Mikil hætta
- Hætta
- Engin hætta
- Horfið/ómetið

Kort 2 - Haganes

N

- Mikil hætta
- Hætta
- Engin hætta
- Horfið/ómetið

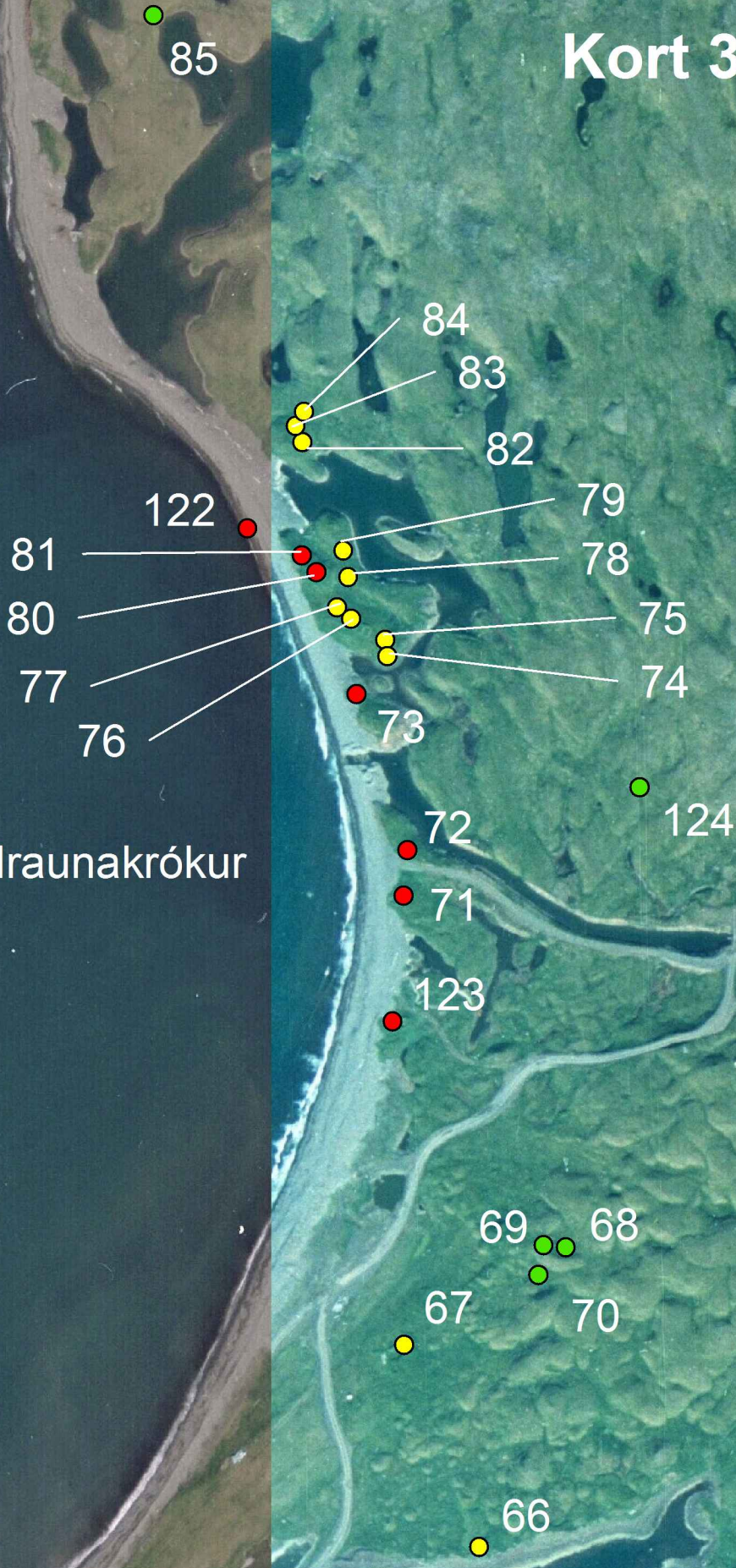
Kort 3 - Hraun

Hraunakrókur

Miklavatn

- Mikil hætta
- Hætta
- Engin hætta
- Horfið/ómetið

Kort 4 - Hraun

102-103

99

100

101

105-109

104

Þúfnavellir

95-97

98

94

93

90

92

91

88

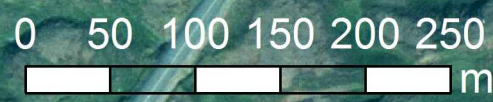
89

86

87

Selá

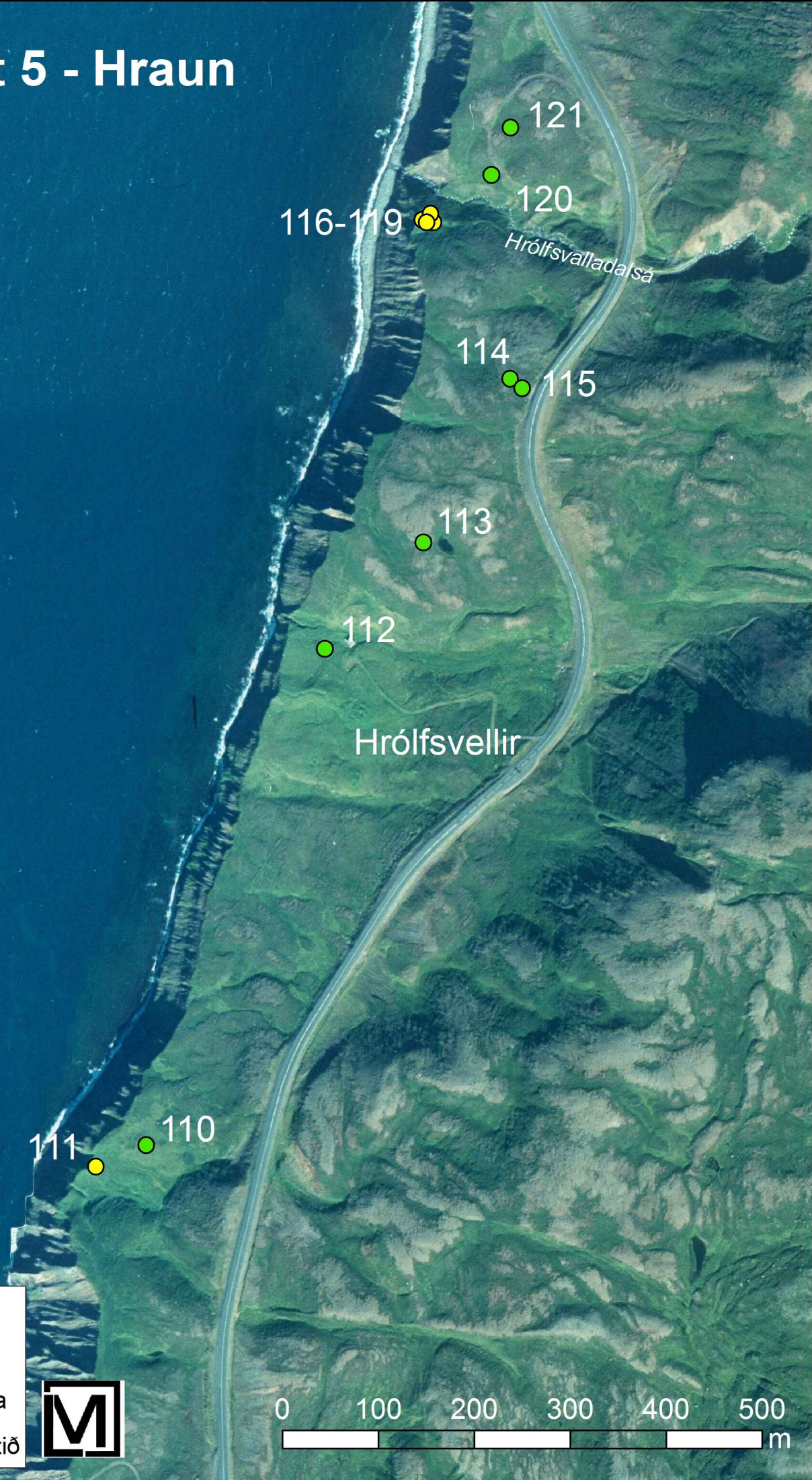
- Mikil hættu
- Hættu
- Engin hættu
- Horfið/ómetið

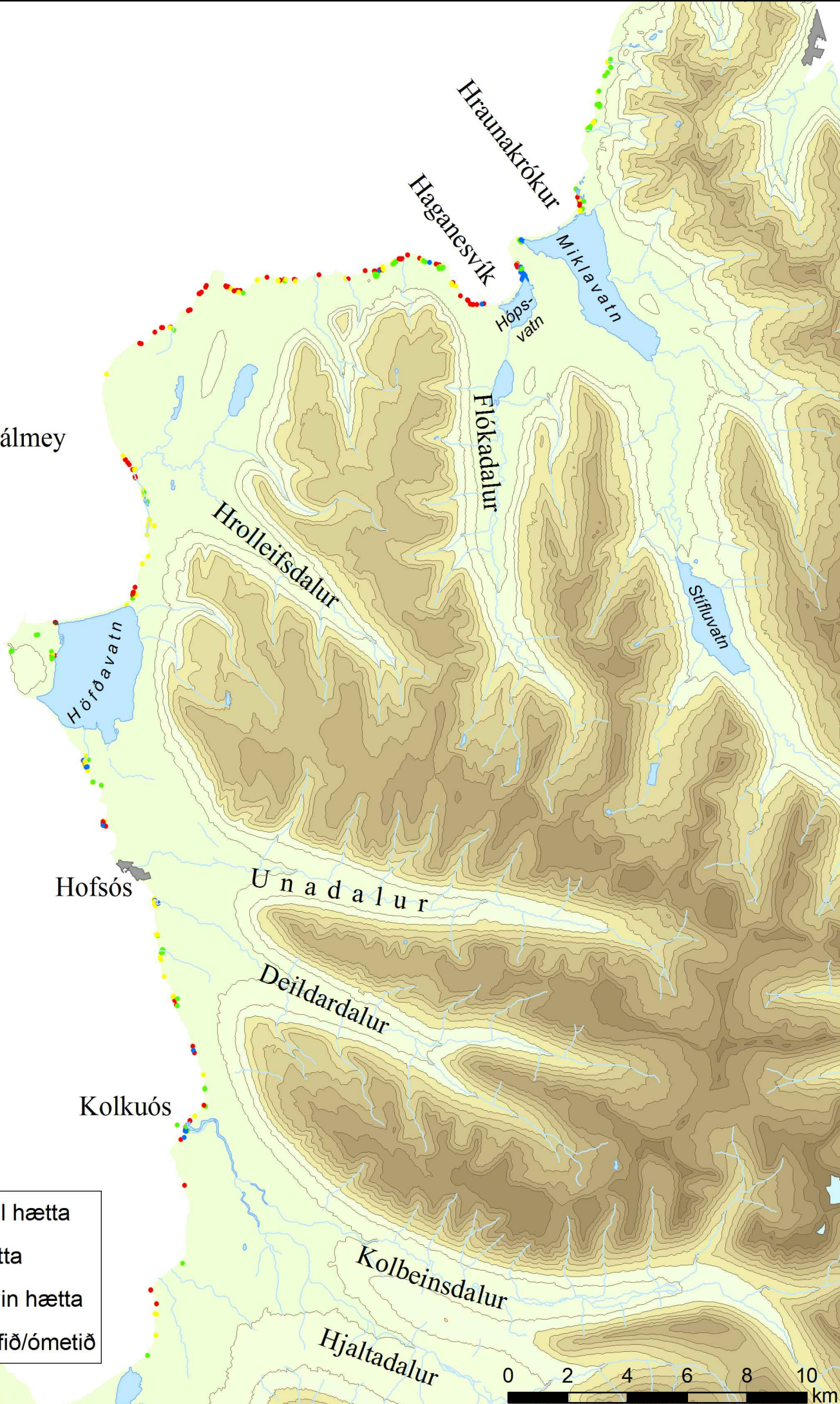
Kort 5 - Hraun

- Mikil hættu
- Hættu
- Engin hættu
- Horfið/ómetið

Málmei

Hofsós

Kolkuós

- Mikil hætta
- Hætta
- Engin hætta
- Horfið/ómetið

Viðauki 1. Áhugaverðar minjar.

Melstaður í Óslandshlíð

Norðan við árósa Kolku eru þrennar tóftir (nr. 29-31) að líkindum mjög gamlar. Þær liggja við fjöru og í mikilli hættu vegna landbrots. Líklegast er um naust og sjóbúðir að ræða og fylgir þeim sú munnmælasaga að þarna hafi Hólastaður haft Drangeyjarför sín og búnað þeim tengdum. Tóftirnar hafa aldrei verið rannsakaðar og engar skriflegar heimildir hafa fundist um þær.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VI. bindi. Hofshreppur. Ritstj. Hjalti Pálsson. Sauðárkrókur: Sögufélag Skagfirðinga, 2011.

Höfði á Höfðaströnd

Austanvert á Þórðarhöfða eru garðlög og tóftir (nr. 106-115) sem í einni heimild eru nefnd Þrælsgerði. Hluti minjanna er í hættu vegna landbrots af völdum Höfðavatns og að líkindum einnig vegna vindrofs. Ljóst er að minjarnar eru flestar mjög gamlar en þarna eru einnig yngri minjar hugsanlega beitarhús, en allt fram á 20. öld hefur höfðinn verið hafður til beitar. Skriflegar heimildir eru þögular um staðinn og óvíst hvort þarna hefur verið föst búseta eða ef til vill einhvers konar nytjaeining þá líklega frá heimajörðunni Höfða.

Fleiri gamlar minjar eru í höfðanum (sjá nr. 117-119) en einnig yngri minjar við uppgönguna á eyinni þar sem þekkt er að hafi verið beitarhús og rétt fram á 20. öld.

Nánari umfjöllun og rannsóknarniðurstöður:

- Guðný Zoëga, Kári Gunnarsson og Hjalti Pálsson. Eyðibyggd og afdalir Skagafjarðar VIII - byggðasögurannsókn. Byggðasafn Skagfirðinga Rannsóknarskýrslur, 2014/151. (<http://www.glaumbaer.is/static/files/pdf/Rannsoknarskyrslur151-200/bsk-2014-151.pdf>).
- Byggðasaga Skagafjarðar VII. bindi. Hofshreppur. Ritstj. Hjalti Pálsson. Sauðárkrókur: Sögufélag Skagfirðinga, 2014.

Höfðabúð á Búðarhöfða liggur að sjó og þar var búið fram á 20. öld og eru minjar frá þeim tíma en einnig töluvert eldri minjar (77, 79-94). Líklegt verður að teljast að Búðarhöfði dragi nafn sitt af sjóbúðum og þaðan hefur að líkindum verið útræði. Fjöldinn allur af minjum er á höfðanum og allar skráðar í mikilli hættu eða hættu. Hluti minjanna liggur fram á sjávarbakka og eru í mikilli hættu vegna landbrots en minjarnar eru mislangt frá sjó og þær sem fjærst liggja eru um 100m frá sjávarbrún. Ákveðið var að skrá þær allar í hættu þar sem að þær tilheyra ákveðinni heild minja sem sumar hverjar eru í mjög mikilli hættu (sjá einkum minjar nr. 77, 79,86 og 87).

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VII. bindi. Hofshreppur. Ritstj. Hjalti Pálsson. Sauðárkrókur: Sögufélag Skagfirðinga, 2014.

Fell

Á Hrolleifshöfða eru minjar og m.a. garðlög sem virðast forn (nr. 157-159), en hluti þeirra er farinn í sjó. Hlutverk er óljóst en í örnefnaskrá er talað um fjárborgir. Minjar á Löngubúðarbökkum og minjar við áros Hrolleifsdalsár eru einnig áhugaverðar en ekki er vitað um aldur eða hlutverk þeirra (150-155). Minjarnar eru í mikilli hættu vegna landbrots.

Nánari umfjöllun:

Viðauki 1. Áhugaverðar minjar.

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2016.

Fjall

Ekki er vitað um hlutverk og aldur allra minja sem eru við Gjávík (164-170) og Lækjarvík (172-175) en margar þeirra eru í mikilli hættu vegna landbrots og væri áhugavert að rannsaka þær nánar af þeirri sök.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2016.

Keldur

Ekki er vitað um hlutverk eða aldur minja á Keldnaseli (177-180) og öðrum minjum á vestanverðu Straumnesi (181-184) sem og minjum í Eiríksvík (185-192). Margar þeirra eru í mikilli hættu vegna landbrots og væri áhugavert að rannsaka þær nánar af þeirri sök.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2016.

Mýrar

Austanvert við Mýrnavík er tóft og garðlag (202-204) sem virðist mjög gamalt. Hlutverk og aldur þeirra eru óviss en garðlagið er í hættu vegna landbrots og væri áhugavert að kanna aldur og hlutverk minjanna áður en þær hverfa í sjó.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2016.

Bakki á Bökkum

Vestast í landi Bakka, við sjóinn, upp af svonefndri Húsavík er fjöldi minja. Þær eru ekki allar frá sama tíma og eru þær yngstu líklega frá því snemma á 20. öld en þær elstu gætu verið töluvert eldri. Þær yngstu virðast flestar vera landbúnaðarminjar, stekkir og fjárhús eða beitarhús. Þarna var þó lending og einhverjar minjanna gætu verið tengdar sjósókn. Það liggur einnig garðlag (nr. 80) upp af víkinni og hefur að líkindum girt af nokkurt svæði þarna, hugsanlega vörslugarður, einhverskonar gerði eða jafnvel túngarður. Minjarnar sem næst liggja sjó eru taldar í mikilli hættu af völdum landbrots. Áhugavert væri að rannsaka minjar á svæðinu með tilliti til hlutverks og aldurs og beina sjónum þá einkum af þeim minjum sem eldri virðast og hlutverk er óþekkt (t.d. nr. 71-73; 75-78; 81-85).

Austar í landi Bakka, upp af svonefndri StóruLækjarvík er norðurendi garðlags (nr. 97) og við hann garðlög að þústir (95-96; 98-99) sem taldar eru í mikilli hættu vegna landbrots.

Við landamerki milli Bakka og Lauglands er garðlag (nr. 101) og innan þess tóft (nr. 102). Óvíst er um hlutverk þessara minja en ekki virðist ólíklegt að um einhverskonar gerði sé að ræða fremur en túngirðingu en slíkt verður þó ekki fullyrt nema með frekari rannsókni.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2016.

Viðauki 1. Áhugaverðar minjar.

Laugaland á Bökkum

Lambhagi og Lambhaganes eru austast í landi Lauglands, við sjó. Lambhaginn er afgirtur með garði (nr. 113) og innan hans er fjöldi tófta. Hluti þeirra eru landbúnaðarminjar en hluti virðist tengdur sjósókn. Minjarnar eru frá mismunandi tímabilum og þær yngstu líklega frá fyrri hluta 20. aldar. Þær minjar sem liggja við sjó eru allar taldar í hættu og væri áhugavert að rannsaka þær með tilliti til aldurs og mögulega hlutverks (nr. 114-115; 117-120). Aðrar minjar í haganum eru lengra frá sjó og ekki taldar í hættu.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2016.

Bæjarklettur

Útræði var frá Bæjarklettum fram um miðja 20. öld og búið var í nokkrum húsum niður við klettana. Líklegt er að útræði hafi verið þar um langt skeið og eru til heimildir um sjóbúðir í jarðabók 1714. Minjarnar eru vel flestar frá 19. og 20. öld en fróðlegt væri að taka borkjarna og sjá hvort finna megi ummerki um eldri mannvist á svæðinu.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VII. bindi. Hofshreppur. Ritstj. Hjalti Pálsson. Sauðárkrókur: Sögufélag Skagfirðinga, 2014.

Pönglaskáli/Pönglabakki

Pönglabakki var býli í landi Pönglaskála nú Voga og stóð niður við sjóinn. Minjarnar sem þar eru að finna eru flestar frá 19. og 20. öld. Góð lending var við Pönglaskála og líklega hefur verið útræði þar um langan tíma og því væri áhugavert að taka borkjarna til þess að kanna hvort finna megi eldri mannvistarleifar.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VII. bindi. Hofshreppur. Ritstj. Hjalti Pálsson. Sauðárkrókur: Sögufélag Skagfirðinga, 2014.

Minjar í Mósvík

Útræði var frá Mósvík en aðeins fáeinar minjar (nr. 2, 3, 4 og 8) eru þar til vitnis um sjósókn úr vikinni. Minjarnar eru í mikilli hættu vegna landbrots sem hefur verið töluvert þarna á undanförunum áratugum. Hægt væri að kanna aldur og mögulega hlutverk minjanna með könnunarskurðum eða kjarnabor.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2016.

Minjar í Haganesvík

Elstu strandminjar í landi Neðra- og Efra-Haganess eru að líkindum flestar ef ekki allar horfnar vegna landbrots af völdum sjávar. Í viðtölum við heimildamenn kom fram að landbrot hefur verið mjög mikið á undanförunum áratugum, einkum vestanvert á Haganesinu. Áhugavert væri að kanna aldur og hlutverk tóftar nr. 36 sem virðist gömul og hlutverk hennar er óþekkt.

Nánari umfjöllun:

Viðauki 1. Áhugaverðar minjar.

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2018.

Hraunakrókur

Hraunakrókur var stærsta verstöðin í Fljótum og þar eru nokkrar minjar um sjósókn en fjöldi minja er þegar farinn í sjó vegna landbrots af völdum sjávar. Samkvæmt ábúanda á Hraunum hefur landbrot verið gríðarlegt og á liðinni öld eru farnir tugir metra af landi og allt umhverfi Hraunakróks mjög breytt. Útræði hefur að líkindum verið stundað þar frá fyrstu tíð en líklegt er að elstu minjarnar séu flestar ef ekki allar þegar farnar í sjó. Með kjarnabor mætti leita með skipulögðum hætti að eldri minjum í kringum þær minjar sem fundust sem flestar eru líklega frá 18. og 19. öld.

Aðrar minjar í Hraunalandi

Fjöldi áhugaverðra minja er meðfram strandlínu Hraunajarðarinnar sem vert væri að rannsaka frekar t.d. með könnunarskurðum og kjarnaborum. Þar á meðal eru kolagrafir norðan við Selá en þar er umfangsmikið svæði með fjölda kolagrafa en aðeins hluti þeirra var skráður í tengslum við þetta verkefni (nr. 86-92, 94-97) og meinta stekkjartóft nr. 98. Fróðlegt væri að vita aldur minja á fornbylinu Þúfnavöllum en þar eru bæði gamallegar tóftir og túngarður (nr. 99-109). Einnig væri áhugavert að kanna aldur og hlutverk meintra sjóminja frá Hrólfsvöllum sem skráðar eru nr. 116-119.

Nánari umfjöllun:

- Byggðasaga Skagafjarðar VIII. bindi. Útgáfa áætluð 2018.